

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΒΗΜΑ ΤΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΗΣ
ΩΣΠΟΝΔΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Διοικήσεις	:	Ἡ ἡλικία εἰσόδου τοῦ παι- διοῦ εἰς τὸ Δημοτ. Σχο- λεῖον	Σελ. 1
Γ. Παλαιολόγου	:	Ἡ ἐφηβικὴ ἡλικία καὶ τὰ κύρια χαρακτηριστικά της	» 2
Κ. Σακελλάρη	:	Χριστιανισμὸς καὶ Παιδα- γωγικὴ	» 8
Γ. Ρούσκα	:	Ἡ βούληση ὡς ὁ ἰσχυρό- τερος ψυχολογικὸς παρά- γων τῆς δημιουργίας	» 11
Μ. Οἰκονόμου	:	Φυσιογνωστικὰ μαθήματα	» 14
Ἀγ. Κυριαζῆ	:	Τὸ ἐλεύθερο παιδικὸ ἀ- νάγνωσμα	» 16
Π. Σχοινᾶ	:	G. G. Jung	» 17
Ι. Μαλεγιαννάκη	:	Σωματικὴ, πνευματικὴ, ψυ- χικὴ διαπαιδαγώγηση τῶν παιδιῶν	» 20
Δ. Νικολοπούλου	:	Ἡ Συνείδησις	» 22
Ἀν. Κοπανᾶ	:	Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάν- της	» 23
Δ. Ἀνδριοπούλου	:	Ἀνάλυσις τοῦ ἔργου «Μαιευτικὴ - Παιδαγωγικὴ» Β. Κονιδισιώτη	» 25
Ι. Θάνου	:	Πολιτισμὸς καὶ περιβάλλον	» 28
Γ. Ἀραβανῆ	:	Ὁ Ἰωάν. Χρυσόστομος ὡς παιδαγωγὸς	» 29
Βιβλιοκρισία	:	«Αὐτοματοποιήσις τῆς τε- χνικῆς καὶ ἀνθρωπισμὸς» Γ. Κυριαζοπούλου	» 31
		«Τυμφορηστές» Κ. Κωτα- κάλη	» 31
		«Ἡ διδασκαλία τοῦ ποιή- ματος» Ἀν. Τακά	» 31
		«Τὸ Σχολικὸ Λεξιλόγιον» Ε. καὶ Μ. Παπαϊωάννου	» 32

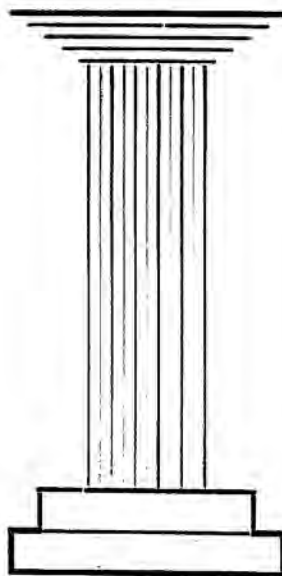
ΕΤΟΣ Θ' — ΤΕΥΧΟΣ 5ον — 6ον
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ — ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1962

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ — ΕΚΔΟΤΗΣ

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΗ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ
ΕΛΛΑΔΟΣ

ΓΡΑΦΕΙΑ : ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ 15Α - ΤΗΛ. 36.547 - 21.316

ΑΘΗΝΑΙ

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ

ΔΗΜ. ΚΟΥΤΣΟΥΒΑΛΑΣ	Πρόεδρος
ΓΕΩΡΓ. ΕΞΑΡΧΟΠΟΥΛΟΣ	Α' Αντιπρόεδρος
ΓΕΩΡΓ. ΜΑΡΑΖΙΩΤΗΣ	Β' Αντιπρόεδρος
ΔΗΜΗΤΡ. ΔΑΣΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ	Γ. Γραμματεὺς
ΑΠΟΣΤ. ΣΑΛΒΑΡΑΣ	Είδ. Γραμματεὺς
ΔΗΜ. ΣΚΩΛΙΚΗΣ	Ταμίας
ΕΥΑΓ. ΔΟΥΓΑΛΗΣ	Μέλος
ΔΗΜ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ	Μέλος
ΙΩΑΝ. ΜΑΛΕΓΙΑΝΝΑΚΗΣ	Μέλος

Επιστημονικόν Βῆμα τοῦ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΕΤΑΙ

ΥΠΟ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ 15Α - ΑΘΗΝΑΙ
ΤΗΛΕΦΩΝΟΝ 36.547 — 21.316

ΕΤΟΣ Θ' — ΤΕΥΧΟΣ 5ον—6ον
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ — ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1962

Τιμή τεύχους Δρχ. 5
Συνδρομή διὰ τὰ μέλη . . . » 50

Η ΗΛΙΚΙΑ ΕΙΣΟΔΟΥ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΕΙΣ ΤΟ ΔΗΜ. ΣΧΟΛΕΙΟΝ

Ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου, τὸ θέμα τῆς ἡλικίας, καθ' ἣν θὰ γίνωνται δεκτοὶ οἱ παῖδες πρὸς φοίτησιν εἰς αὐτό, ἀπετέλεσεν ἀντικείμενον σοβαρᾶς μελέτης καὶ ἐπιμόνου ἐρεῦνης τῶν ἀρμοδίων.

Διότι ἡ εἴσοδος τοῦ παιδιοῦ εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς διδασκαλίας καί, γενικώτερον, εἰς τὴν ζωὴν τοῦ σχολείου, ὅπως διαφόρου τῆς προσχολικῆς τοιαύτης, δὲν εἶναι ἀπλῆ τις ὑπόθεσις, ὡς θὰ νομίζουν, ἴσως, τινές, ἀλλὰ εἶναι ζήτημα πολὺ σοβαρὸν, δεδομένου ὅτι συνδέεται μὲ ὅλον τὸν μετέπειτα βίον αὐτοῦ καὶ ἔχει λίαν ὑπολογίσιμον ἐπίδρασιν ἐπ' αὐτοῦ.

Ἡ πρόοδος δὲ τῆς Παιδολογίας ἐν συνδυασμῷ μὲ τὴν παράλληλον πρόοδον τῆς Ψυχολογίας, παρέσχον πλείστα τὰ μέσα εἰς τοὺς εἰδικοὺς διὰ νὰ ἐξετάσουν εὐρύτερον καὶ λεπτομερέστερον τὸ θέμα τοῦτο καὶ νὰ ἀνεύρουν τὴν χρυσὴν αἰχμὴν τῆς ἡλικίας.

Ὁ καθορισμός, συνεπῶς, τοῦ βου ἔτους ὡς τῆς μᾶλλον καταλλήλου ἡλικίας διὰ τὴν ἐγγραφὴν τῶν παιδῶν εἰς τὸ Δημοτικὸν σχολεῖον δὲν ἐγένετο εἰκὴ καὶ ὡς ἔτυχεν, ἀλλὰ κατόπιν σταθμίσεως πολλῶν παραγόντων καὶ κατόπιν πολλῶν ὑπολογισμῶν.

Ὑπελογίσθη δηλ. ὅτι τὸ παιδί τῆς ἡλικίας ταύτης εἶναι εἰς θέσιν ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὰς ἀναποφεύκτους ψυχολογικὰς ἀντιδράσεις, αἵτινες θὰ προκληθοῦν εἰς αὐτὸ ἐκ τῆς εἰσόδου του εἰς τὸ σχολεῖον, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅτι κέκτηται τὴν ἀνάλογον πρὸς τὸ ἔργον τῆς μαθήσεως πνευματικὴν ὥριμότητα.

Οὐδόλως ἀμφισβητεῖται ὅτι καὶ εἰς παῖδας κατωτέρας τῶν 6 ἐτῶν ἡλικίας συναντᾶται ἡ νοητικὴ ἀνάπτυξις ἣτις εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὴν ἐγγραφὴν εἰς τὸ σχολεῖον, ὅπως ἐπίσης καὶ τὸ ἀντίθετον, δοθέντος ὅτι παῖδες 7 καὶ πλέον ἐτῶν, ἐμφανίζουν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν κατωτέραν ἐκείνης καὶ τῶν 5ετῶν ἀκόμη. Αἱ περιπτώσεις ὅμως αὗται συνιστοῦν τὰς ἐξαιρέσεις καὶ οὐχὶ τὸν κανόνα, καὶ δὲν εἶναι

δυνατὸν νὰ ἐπιφέρουν ἀνατροπὴν τῶν παραδεδεγμένων.

Εἰς τὴν χώραν μας ἐγγράφονται, ὡς γνωστόν, εἰς τὴν Α' τάξιν οἱ παῖδες, οἵτινες συνεπλήρωσαν τὸ βον ἔτος ἢ συμπληροῦσι τοῦτο μέχρι τέλους Δ)βρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, διὰ Νόμου δὲ ἀπηγορεύθη αὐστηρῶς πᾶσα καὶ καθ' οἰονδήποτε τρόπον παράβασις τῶν τεθεισῶν διατάξεων.

Ἄλλ', ὡς ἦτο φυσικόν, αἱ καταστρατηγήσεις τοῦ εἰρημένου Νόμου δὲν ἀπεφεύχθησαν τελείως. Διὰ διαφορῶν τρόπων κατέστη δυνατόν νὰ φοιτήσουν εἰς τὸ Δημοτ. σχολεῖον μαθηταὶ ἔχοντες κατωτέραν τῆς καθωρισμένης ἡλικίαν. Εἰς τὰς πλείστας ὁμως τῶν ἐν λόγῳ περιπτώσεων τὰ πράγματα ἀπέδειξαν ὅτι ἡ σπουδὴ διὰ τὴν ἐγγραφὴν ἀπέβη εἰς βάρος τῶν παιδιῶν.

Ἐδείξαν μὲν κατ' ἀρχάς μίαν ἀξιόλογον νοητικὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἠδυνήθησαν νὰ παρακολουθήσουν τὴν σχολικὴν ἐργασίαν μὲ ἱκανοποιητικὰς ἀποδόσεις. Ὅταν ὁμως ἐφθασαν εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις, ὅπου ἀπαιτεῖται ἡ καταβολὴ μείζονος πνευματικῆς προσπάθειας, ἡ δραστηριότης τούτων ἐκάμφθη, τὰ δὲ σημεῖα τῆς γενικῆς κοπώσεως κατέστησαν ἐκδηλὰ εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε νὰ προτιμηθῇ πολλὰκις ὑπ' αὐτῶν τῶν γονέων ἡ παραμονὴ τῶν τέκνων τῶν εἰς τὴν αὐτὴν τάξιν, διὰ νὰ ἀναλάβουν σωματικῶς καὶ πνευματικῶς, καὶ δυνηθοῦν οὕτω νὰ προχωρήσουν εἰς περαιτέρω σπουδὰς.

Ἀλλὰ καὶ οἱ πλείστοι ἐξ ἐκείνων, οἵτινες προήχθησαν, ἡσθάνθησαν σοβαρὰν τὴν κόπωσιν κατὰ τὴν φοίτησιν τῶν εἰς τὸ Γυμνάσιον, ὅπου εὐρέθησαν ὑποχρεωμένοι νὰ συναγωνισθοῦν μὲ συμμαθητὰς τῶν ἀνωτέρας ἡλικίας.

Παρὰ τὰς ἀληθείας ὁμως ταύτας, ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐπανέρχεται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τὸ θέμα περὶ τροποποιήσεως τοῦ ὑφισταμέ-

(Συνέχεια εἰς τὴν σελίδα 30)

Η ΕΦΗΒΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΚΥΡΙΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΑΠΟ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗΣ ΑΠΟΨΕΩΣ, ΚΥΡΟΥΜΕΝΑ ΕΞ "ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΩΝ,, ΕΦΗΒΩΝ. ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ ΔΙΑ ΤΗΝ ΑΓΩΓΗΝ ΤΩΝ ΕΦΗΒΩΝ

Του Παιδαγωγού—Επιτίμου Γεν. Δ/ντοῦ Μ. Π. Ἀκαδημίας κ. Γ. Ν. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

(Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου)

Παραδείγματα ἐξ ἡμερολογίων.

Χαρακτηρισμοὶ φίλων, συμμαθητῶν.

Μ... ἕνας ἀρετὰ εὐήθης ἄνθρωπος.

Β... ἕνας δυσάρεστος, βαρετὸς ἄνθρωπᾶκος.

Γ... ἕνας πολὺ καθὼς πρέπει κύριος, ὁ ὁποῖος ὅμως δὲν ἔχει τι τὸ ἐξαιρετικόν.

Δ... γόνος πλουσίας οἰκογενείας, ὅστις ἔχει παρὰδοξον βλέμμα, καθιστῶν αὐτὸν ὑποπτον, τρομερὰ τυπικός.

Χαρακτηρισμοὶ διδασκάλων—συμμαθητῶν.

«Otto Richter (ὁ καλύτερος φίλος μου). Εἶναι εὐθυμότατος ἄνθρωπος τὸν ὑπεραγαπῶ καὶ μοῦ ἔρχεται νὰ κλαίω, ὅταν σκέπτομαι, ὅτι θὰ ἀπέλθῃ. Eichwald: δὲν εἶναι πλέον ὅπως πρέπει....»

Μετὰ δύο μῆνας, γράφει περὶ τοῦ Richter:

«Ἐνας εὐθυμὸς, ἀγαπητὸς καὶ καλὸς συμμαθητής, ὅστις εἶναι φίλος μου καὶ ἡγοῖται τοὺς ὀφθαλμούς μου, ὡς πρὸς τὸν Eichwald: εἶναι ὁ μόνος τῆς τάξεως, πὺν ταιριάζει τελείως σὲ μένα....»

Max Ploch. Εἶναι καλὸς ἄνθρωπος περὶ τοῦτου πείθεται τις τόσον περισσότερον, ὅσον καλύτερον τὸν γνωρίζει. Δὲν θὰ ἤμποροῦσα, νὰ τὸν χαρακτηρίσω καλύτερον, παρὰ παρομοιάζων αὐτὸν μὲ τὸν ὑποδυθέντα τὸν Ὁράτιον (τοῦ Ζαῖξηρη)...

Otto Sommer. Θὰ ἡῦνάτο τις νὰ τὸν ὁμῶς τὴν προσωποποίησιν τῆς εὐτραπείας. Ὅχι πολὺ μεγάλος, ἀλλὰ στρογγυλεμένος μὲ πλατὺ, στρογγύλον πρόσωπον. Φαίνεται καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν μορφὴν του νὰ εἶναι καμωμένος νὰ προκαλῇ τὴν εὐθυμίαν». Κ. Τ. Β.

«Ο Otto Sommer εἶναι εὐφυής, ἀποφασιστικός, ἔχων θαυμασίαν ἀντιληπτικὴν δύναμιν, ἣτις τελεῖ εἰς συνάρτησιν μὲ τὸ δῶρον τῆς ἀναπαραστατικῆς ἱκανότητος. Συγκρατεῖ μὲ εὐκολίαν ὅ,τι τὸν ἐνδιαφέρει. Τὰ διαφέροντά του εἶναι πολυμερῆ. Ἀσκεῖται εἰς τὸ βιβλίον, ἔχει παρατηρητικότητά εἰς τὴν ζωγραφικὴν καὶ ἐρασιτεχνικὸν ἐνδιαφέρον διὰ πᾶσαν ἐπιστήμην. Ἰδιαιτέρως φαίνεται νὰ ἐκτιμᾷ τὴν Φιλοσοφίαν. Καὶ τώρα ἡ ἀντίθετος εἰκὼν εἰς τὸ σχολεῖον! Εἶναι πραγματικὸν δυστύχημα, ὅτι τὸ ἐνδιαφέρον του διὰ τὰ μαθήματα εἶναι μηδενικόν! Θεωρεῖται καὶ παρυσιάζεται πολλάκις ὡς ἀφυῆς, ἀμβλύς, χωρὶς ἐνδιαφέρον. Ἐνεκα τῆς αἰδημοσύνης του, καίτοι εἰς τὸν κύκλον τῶν φίλων του ἀπαγγέλλει θαυμασίως, ἀποτυχάνει τελείως κατὰ τὰς ὁμιλίας του εἰς τὴν τάξιν του... Μὲ ὅλα τὰ χαρίσματά του, ἔχει παραγνωρισθῇ εἰς τὸ σχολεῖον. Τί κρῖμα μὲ τὰ τόσα θαυμάσια χαρίσματά του! Παρὰ ταῦτα εἶναι θαυμάσιος φίλος καὶ σύντροφος μὲ τὰ νεώτατα ἀνέκδοτά του καὶ ἀστειὰ, μὲ τὸ καλὸν παίξιμόν του εἰς τὸ βιολίον καὶ διότι ἤμπορεῖ νὰ ὁμιλῇ ἐπὶ πολλῶν θεμάτων....». Κ. Τ. Β. Σελ. 9.

«Walter Rudi. Ὁ W. R. ἀνῆκει εἰς τοὺς ὀλίγους συμμαθητάς μου, τοὺς ὁποίους ὀφείλω νὰ θεωρῶ σοβαροὺς καὶ ἀξιούς, ὑφ' ὅλας τὰς ἀπόψεις. Ἐπέρασε πολὺς καιρὸς, ἕως ὅτου συνάψω σχέσεις πρὸς αὐτόν, εἰ μᾶλλον ἕως ὅτου μοὶ κάμῃ καλὴν ἐντύπωσιν. Νῦν ἔχομεν στενὴν φιλίαν καὶ ἐνίονε μοῦ εἶναι ἀκατανόητος ἡ διάσπασις τοῦ χαρακτῆρος του, ὁ δυνάμει τῆς φύσεώς του.

Ὁ W. R. ἀνῆκει καὶ ἐξοχὴν εἰς τοὺς νοσητικὸν ἄνθρώπους. Ἀκαταπαύστως μοχθῶν διὰ τὴν μόρφωσίν του, ἀπέκτησεν ἰδίᾳ ἐξόχους ἱστορικὰς γνώσεις. Πρὸ πάντων ἔχει ὅζον τὸ βλέμμα ὡς πρὸς τὰ αἰτία, τὴν ἀναγκαιότητα καὶ τὰς συνεπείας τῶν ἱστορικῶν γεγονότων. Ἐπὶ ταῦτοις δ' ἐρείδεται καὶ ἡ ἱκανότης του εἰς τὴν ἱστορίαν. Εἰς τὰς λεπτομερεῖς οὐδὲμίαν ἀποδίδει σημασίαν, δι' ὃ καὶ σχετικῶς ὀλίγας ἐνθυμεῖται χρονολογίας...». Κ. Τ. Β. Σελ. 12. Καὶ περαιτέρω:

«Ἐν ὀλίγοις εἶναι ἀξιαγάπητος χαρακτήρ μὲ καλὰς ἰδιότητας, πολυειδέις γνώσεις καὶ δίψαν μαθήσεως: εἰς αὐτὸν ἀγαπῶ τὸν φίλον, τὸν ὁποῖον ἀναμένω νὰ ἀναδειχθῇ εἰς περίφημον καὶ ἐνδοξον ἐπιστήμονα, τοιοῦτον τι προαισθάνομαι....» (ὑπερβλὴ νεοκινή). Zwei Knaben Tagebücher (Κ. Τ. Β. Σελ. 13).

3) Συναισθημα μωνώσεως παρ' ἐφήβοις.

Εἰς τὴν κατάστασιν τῆς ψυχικῆς διεγέρσεως καὶ φυσιολογικῆς ἀναταραχῆς, κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἐφηβείας, προστίθεται καὶ ἡ στενοχωρία. Διότι ὁ ἐφηβός, ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῶν παθῶν του, δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀνακοινώσῃ καὶ ἐξομολογηθῇ εἰς ἄλλους τὴν ἐσωτερικὴν ταραχὴν του καὶ συγκλίνῃ καὶ οὕτως εὖρη παραμυθίαν καὶ ἀνακούφισιν. Τὸ συναισθημα τῆς οἰδοῦς ἀποτελεῖ ἐν προκειμένῳ πολὺτιμον βιολογικὸν στοιχείον. πλὴν συνάμα καὶ ἐμπόδιον πρὸς διεκτένυσιν τῶν πόνων καὶ θλίψεων του.

Ἐναντι τῶν γονέων του, τῶν φυσικῶν συμπαριστατῶν καὶ βοηθῶν του, αἰσθάνεται ἐντροπὴν καὶ δέος. Αἱ πρὸς τοὺς φίλους καὶ φίλας ἀνακοινώσεις καὶ ἐκμυστηρεύσεις τῶν ἐφήβων ἀμφοτέρων τῶν φύλων εἶναι δυναταί, ὅμως καὶ αὗται, τελοῦνται, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, μετὰ δυσκολίας, κεκαλυμμένως ἢ καὶ οὐχὶ πλήρως καὶ εἰλικρινῶς. Ἐξ ἄλλου καὶ ἡ ἐκ τῶν συνομηλικῶν ἀντίληψις καὶ ἐπικουρία δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀξιόλογος, ὅπου δὲν ἐπιτείνει τὴν σύγχυσιν καὶ ἀναταραχὴν.

Διὰ τοὺς ἐκτεθέντας λόγους ἡ ἐποχὴ τῆς ἐφηβείας διακρίνεται δι' ἐξαιρετικῶς ἐντονα συναισθηματικά μωνώσεως, ὑφ' ὧν δονεῖται ὁ ψυχικὸς βίος τῶν ἐφήβων, τὰ ὁποῖα ἐπαυξάνουν τὴν ἐσωτερικὴν ἀδημονίαν καὶ ἐπιτείνουν τὴν ἀπελπισίαν των.

Τοιαῦτα συναισθηματικά, διαφόρου ἐντάσεως καὶ

χρωματισμοῦ, ἐκφράζονται εἰς πάντα τὰ ἡμερολόγια ἐφήβων, ὡς ἐλάβομεν γνῶσιν· ἐνίοτε μάλιστα μετὰ ὑπερβολὴν καταλήγοντα εἰς δυσπιστίαν ἀποστροφῆς ἢ καὶ μίσους ἀκόμη πρὸς τοὺς οἰκείους καὶ τὸ περιβάλλον των, ἢ καὶ γενικῶς πρὸς πάντα ἄλλον ἄνθρωπον.

Παραδείγματα ἐξ ἡμερολογίων.

Τὸ συναίσθημα τῆς μονώσεως ἐμφανίζεται μετὰ τὰς πρώτας διεγέρσεις, εἰς ἡλικίαν 13 10 τ. ἔ. 13 ἐτῶν καὶ 10 μηνῶν εἰς τὸ «ἡμερολόγιον ἐνὸς κορασίου» («Tagebuch eines jungen Mädchens» T. J. M.), ἐνθα γράφει: «Εἰμαι μόνη καὶ μένω μόνη καὶ θὰ εἰμαι πάντα μόνη, ἅ! δὲν με καταλαβίνουν....» (Σελ. 26).

Τὸ συναίσθημα τῆς μονώσεως εἶναι τὸ Motto (σύνθημα) τοῦ ἡμερολογίου, ὅπερ ἀρχεται οὕτω:

«Δὲν ἔχω κανένα, οὔτε τὸν Θεόν,
ποῦ νὰ σιρῶ πότε πρὸς ἐμέ,
ὅταν εὐρίσκωμαι εἰς στενοχωρίαν.
Εἰμαι πάντα μόνη
καὶ κανεὶς δὲν ἔρχεται νὰ ἐπουλώσῃ
μὲ μαλακόν, συμπονετικὸ χέρι τὰ βάσανά μου·
νὰ με ἀπομακρύνῃ
ἀπὸ τὸ πολὺ, τὸ πολὺ κακόν».

Ἡλικία: 14.4. «Πάντα ἀναγκάζομαι νὰ εἰμαι μόνη. Μόνη ὡς τὰ ἀστρά. Σελ. 20.

Μετὰ τέσσαρτις ἡμέρας.

«Νομίζω ὅτι οὐδέποτε θὰ εὕρω τὴν φιλίαν τὴν ὁποίαν ζητῶ».

«Ἦσυχία· εἰρήνη· Πνεύματα τῆς νυκτός δὲν σὰς ἡγνάνθη ἀκόμη. Πῶς ἔρχεσθε εἰσέρποντα... Μόνη εἰμαι πάλιν ὅλως μόνη. Ἀκατανόητος, μυστική, δύναμις, διατὶ με ἀφήνεις νὰ ζῶ;» Σελ. 22.

«Δὲν ἔχω κανένα εἰς τὸν ὁποῖον νὰ ἀνακοινώσω ὅ,τι με κινεῖ». Σελ. 32.

Ἡλικία: 15.9. «Τί ζητεῖ τις πρὸ πάντων; Τί ποθεῖ; Αὐτὴν τὴν στιγμὴν ποθῶ ἕνα ἄνθρωπον... θὰ ἐπεθύμουν νὰ ἔχω κάποιον, εἰς τὸν ὁποῖον νὰ ἡμπορῶ νὰ διηγηθῶ κατὰ, ὁ ὅποιος νὰ ἡδύνατο νὰ τείνῃ εἰς ἐμέ χεῖρα παρηγορίας, ὅστις νὰ ἐννοῇ τὸ ὀλίγον καὶ μικρόν, ποῦ κατέχω». Σελ. 36.

Δυσπιστία - μῖσος κατὰ τῶν ἄλλων:

«Κανένα δὲν ἡμπορῶ νὰ ὑποφέρω, διότι μισῶ τοὺς ἀνθρώπους. Ναί, ἐὰν θέλω νὰ εἰμαι εὐλικρινὴς μισῶ τοὺς ἀνθρώπους, ἐκτὸς τῆς μητέρας, τοῦ πατέρα καὶ τῶν ἀδελφῶν, τοὺς ὁποίους ἀγαπῶ, καὶ τῆς Δίδος W». Σελ. 59.

Μόνωσις· πόθος ἐξομολογήσεως, λυτρώσεως ἀπὸ τῆς γενησίου πίεσεως.

«Ἄχ! ἅ! ἡμποροῦσε νὰ μοῦ εἴπῃ καὶ ἕνας μόνον ἄνθρωπος, ἔστω καὶ ἕνας ἀπὸ τοὺς συνομηλίκους μου, τοὺς ὁποίους γνωρίζω, ἂν ὑποφέρῃ ὅπως ἐγώ, ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς γενησίου διεγέρσεως; τῆς ὁποίας ἀρχίζω νὰ λαμβάνω συνείδησιν....»

K. T. B.

4) Ἀποστροφή ἀπὸ τῶν γονέων, οἰκείων, περιβάλλοντος.

Συχνότατα συμπτώματα τῆς ψυχικῆς διαθέσεως τῶν ἐφήβων εἶναι, τὸ ὅτι ἀρέσκονται νὰ βίβανίζουν

τοὺς γονεῖς των, κατὰ τῶν ὁποίων ἔχουν τὸ παράπονον, ὅτι ἀδιαφοροῦν διὰ τοὺς ἐσωτερικοὺς σπαραγμούς των· ἀποστρέφονται ἀπ' αὐτῶν καὶ τῶν λοιπῶν οἰκείων, πειραματιζόμενοι μετὰ τὴν ἀγάπην των καὶ ἐπιδιώκοντες ἐκδίκησιν διὰ τὰ βάσανά των.

Σχετικῶς ἀναγινώσκομεν εἰς τὸ ἡμερολόγιον τοῦ νεαροῦ ἐφήβου, ὑπερδρακτικῶς καὶ ἐρωτευμένου, ὅτι κάποιος ἐνῆλιξ φίλος του τῷ συνέστησε τὸ ἔργον τοῦ Wegener: «Ἡμεῖς οἱ νέοι τὸ γενετήσιον πρόβλημα». Ἐπιθυμεῖ ζωηρῶς νὰ ἀναγνώσῃ τὸ βιβλίον, οὐχὶ φανερὰ ὅμως, οὔτε νὰ ζητήσῃ χρήματα ἀπὸ τὸν πατέρα του. Διατί; Αἰτεῖται ὡς γράφει αἱ συμβατικότητες καὶ ἡ σεμνοτυφία, ἡ περὶ τὸ γενετήσιον πρόβλημα. Ἐξ οὗ γράφει περαιτέρω τὰ ἐπόμενα: «Αὐταὶ αἱ συμβατικότητες ἀναφορικῶς μετὰ τὸ γενετήσιον ζήτημα εἶναι ὅχι μόνον παιδορρώδεις, ἀνόητοι, παράλογοι, ἀλλὰ καὶ ἐπικίνδυνοι. Τοῦτο τὸ ἐπικυρῶ εὐχαρίστως. Ἀποδείξεις τούτου εἶναι ἐν ἔτος τῆς ζωῆς μου, κατὰ τὸ ὁποῖον ὀλίγον ἔλειψε νὰ καταστραφῶ. Ἄν τὸ πρᾶγμα εἶχεν ἄλλως, ἂν εἶχον καὶ ἐγὼ τότε ἕνα σύμβουλον, ἢ καὶ ἀπλῶς ἕνα ἄνθρωπον μετὰ τὸν ὁποῖον νὰ ἡμποροῦσα νὰ ὁμιλήσω καὶ νὰ συζητήσω. Διότι νὰ πράξω τοῦτο μετὰ τοὺς γονεῖς μου ἦτο τὸ δυσκολώτατον πάντων. Καὶ τὸ ἐμπόδιον τούτου; ἡ σεμνοτυφία, ἡ κατηραμένη συμβατικότης, ἐξ αἰτίας τῆς ὁποίας ἡμπορεῖ νὰ συμβῇ μᾶλλον καταστροφή, παρὰ ἡ «ὁδυνήρα» συνομιλία. Ἐτι πλέον θὰ ἤθελον, νὰ καταμηνύσω ὅλον τὸν κόσμον. Θὰ ἐπεθύμουν νὰ μάθω, ὅτι ἐτιμωρήθῃ ἐν τῷ συνόλῳ του. Δότι ἡ συμπεριφορὰ του ἐναντι τῶν ἐφήβων δὲν διαφέρει καὶ πολὺ ἀπὸ φρόνον ἐξ ἀμελείας. Νῦν καίτοι νὰ ἀναγνώσω τὸ βιβλίον. Ἄς μεῖνῃ ὅμως! Θὰ τὸ ἀγοράσω κάποτε. Ἄλλ' οἱ γονεῖς μου, ὅταν τὸ εἶπω, θὰ ἐρωτήσουν διὰ τίνα σκοπὸν θέλω νὰ τὸ ἀγοράσω; τὸ ὀλιγώτερον νὰ τὸ χαρακτηρίσουν ὡς οὐχὶ ἀναγκαῖον. Τί θὰ ἀπαντήσω ἐπ' αὐτῶν; Ἡμπορῶ νὰ εἶπω, ὅτι ὑπῆρξεν ἀναγκαῖότης». Σελ. 142 καὶ ἑξῆς.

(Εἰς τὸ ἐν τῶν δύο ἡμερολογίων ἀρρένων «Zwei Knabentagebücher»).

Καὶ ἐκ τοῦ ἐτέρου ἡμερολογίου ἐφήβου νέου καταφαίνεται, ὅτι οἱ γονεῖς δὲν ἐννοοῦν ὅτι συμπεριφερόμενοι πρὸς τοὺς ἐφήβους ὡς πρὸς μικρὰ παιδιὰ, πληγώνουν τὸν ἐγωϊσμόν των καὶ ἀποξενοῦνται αὐτῶν· ἐπίσης ἐκ τῆς σχετικῆς περιγραφῆς δεικνύεται, ὅτι γονεῖς καὶ ἐφηβικὰ τέκνα των ζῶσιν εἰς δύο διαφορετικοὺς κόσμους.

«Σήμερον κατὰ τὸ δεῖπνον, ἐπειδὴ ἡ Καίτη θὰ ἐπερνοῦσε μαζί μας τὴν τελευταίαν βραδυὰν τῆς — τὴν ἐπομένην θὰ ἀπῆρχετο εἰς τὰ λουτρά—μᾶ, ἐκάλεσεν ἡ μητέρα, ἵνα, ἀντὶ ἀναγνώσεως, ἀπλῶς κουβεντιάσωμεν. Τὸ πρῶτον τέταρτον ἐπέρασεν ὥρτια. Κατόπιν ὅμως ἤρχισεν ἡ μητέρα νὰ ἀπαρριθμῇ τὰ λάθη μας καὶ νὰ καταρρίπτῃ τόσον, ὥστε νὰ νομίσω, ὅτι ἤμην εἰς τῶν χειρότερων ἀνθρώπων. Εἰς τὰς ἀποπείρας μου νὰ ἀντικρούσω τὸ ἐπιτιμητικὸν κήρυγμά της, τὸ ὁποῖον ἐμέσως ἀπηλυθύνετο κατὰ τῆς Καίτης, ἐξεργίζετο ἡ μητέρα, διότι με ἐθώρει πολὺ μικρόν νὰ φέρω ἀντιρρήσεις. Ἡμὴν ὅμως ἀναγκασμένος νὰ τὰ ἀκούω ὅλα. Μὲν κάμνει τρομερὸν κακόν, ὅταν ἡ μητέρα κλαίονσα ἀπαρριθμῇ τὰ σφάλματά μας, ὅτι ἐξ αὐτῶν ἐξάγεται τὸ συμπέρασμα,

ὅτι εἰς τόσα καὶ τόσα σημεῖα δὲν ἐννοεῖ ὁ εἰς τὸν ἄλλον. Μοῦ λέγει π.χ. ὅτι οἱ Bernodt εἶναι ὅπως πρέπει. Ἐὰν ἀντιτάξω, ὅτι εἶναι μικροπρεπεῖς κ.τ.δ. ἀμέσως μοῦ δίδεται ἡ ἀπάντησις, ὅτι ὀφείλω νὰ εἶμαι προσεκτικώτερος καὶ ὅτι ἡ Καίτη καὶ ὁ Ἑρνέστος ὀφείλουν νὰ συλλογίζωνται περισσότερον τὰ χροῖματα καὶ τοὺς γονεῖς τῶν.

Δι' ἐμὲ εἶναι τρομερόν, νὰ γράφω τὰ ἀνωτέρω εἰς τὸ ἡμερολόγιόν μου. Τὸ κάμνω ὅμως κατ' ἀνάγκην, διότι δὲν ἔχω ἄλλον εἰς τὸν ὁποῖον νὰ τὰ διηγηθῶ. Ἡ φύσις τοῦ ὅμως ἡ εὐκαμπτος καὶ οὐχὶ καὶ τόσον βαθειὰ συναισθηματικὴ εὐρίσκει ἐλπίδας παρηγορίας εἰς τὸ ἀγαπητόν του ἡμερολόγιον, ὅπου συνεχίζει:

«Καὶ τώρα καλὴν νύκτα, ἀγαπητόν μου ἡμερολόγιον» ὡς ἐλπίζωμεν, ὅτι αὐριον θὰ εἶναι ὥραϊος καιρὸς καὶ θὰ δυνήθω νὰ τὰ λησμονήσω ὅλα».

5) Ἑρωτικὴ ἀναταραχὴ καὶ γενετήσιος κρίσις τῶν ἐφήβων.

Αἱ συναισθηματικαὶ δονήσεις τῆς ἐφηβικῆς ηλικίας. αἱ διηγετικαὶ παρορμήσεις, ἡ αὐτοκρισία, ἡ αὐτοσυνειδήσις, διεπόμεναι ἰσχυρῶς ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν τοῦ ἀνικανοποιήτου ἢ ἀνεφίκτου πόθου, εἰσχωροῦν ὡς τρεῖς εἰς τὰ βάθη τῆς ψυχῆς, κρατοῦσιν εἰς βαθειὰν συγκλίνησιν τὸν ἐφηβον, τὸν ὑπερβάντα τὸν οὐδὸν τῆς εὐθύμου καὶ εὐτυχοῦς παιδικῆς ηλικίας. Ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐφηβείας ἀρχεται ἡ σιροφὴ πρὸς τὸ ἐτερόφυλον, πρὸς τὸ ὁποῖον ὁ ὕγινης ἐφηβος στρέφεται μετὰ ἀκατανικήτου ἔλξεως, ἀγάπης, φιλίας, πόθου. Πρόκειται περὶ τῆς ἐρωτικῆς ἀναταραχῆς τῶν νεορῶν ἐφήβων ἀμφοτέρων τῶν φύλων πρὸς ἄλληλα, πρόκειται περὶ τοῦ «ἐρωτος» ὃν οἱ μεγάλοι πρόγονοι ἡμῶν ἐθεοποίησαν καὶ ὁ μέγας τραγικὸς Σοφοκλῆς ἐχαρκτηρίσεν ὡς «ἀνίκητοι» κατὰ τὴν μάχην μεταξὺ τῶν δύο φύλων. Ἡ ἐρωτικὴ ὁρμὴ προηγείται τῆς γενετήσιου ὁρμῆς καὶ εἶναι ἀσχετος ταύτης (1), καταρροπαινούσης τὸν ἐρωτα, οὗ τινες ἀναγνωρίζεται ἡ ἐξυψωτικὴ δύναμις παρὰ τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ed. Spranger ἐκ τῶν συγχρόνων σοφῶν (2).

Ἡ διέγερσις τοῦ φύλου ἀσαφὴς καὶ ἀόριστος κατ' ἀρχὰς ἐπιτείνεται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον μετὰ τὴν πάροδον τῶν ἐτῶν ἀπὸ τῆς παιδικῆς ηλικίας, καταλήγουσα εἰς ἀληθινὸν ἐσωτερικὸν μορτύριον. Ἡ φύσις, μέλλουσα νὰ ἐπιτελέσῃ τὸν ὕψιστον προορισμόν της, χειρίζεται τὸ ἄτομον ὡς ὄργανον τῶν σκοπῶν της. Τὸ ἄτομον ὠθεῖται μετὰ πόθου ἀκατανικήτου πρὸς ὀρισμένον γνωστὸν ἄτομον τοῦ αὐτοῦ ἢ ἐτέρου φύλου ἢ καὶ πρὸς ὅλως ἄγνωστον.

Τὸ ἐρωτικὸν συναισθημα προηγείται καὶ ὅσῳ ἐπιβραδύνεται ἡ σαρκικὴ σχέσις καὶ συνάφεια, ἐπὶ τοσοῦτον παρέρχεται εὐκαιρία πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ ἐσωτερικοῦ πλούτου, ἐξυψώσιν καὶ ἐξιδανίκευσιν. Ἐνταῦθα ἀνέκουν αἱ φιλίαι, αἱ θερμαὶ καὶ ἀσυγκράτητοι πρὸς ὁμοφύλους κατ' ἀρχὰς καὶ ὁμηλικούς,

1) Κατὰ Πλάτωνα (Συμπόσιον) καὶ Eduard Spranger (ψυχολογία τῆς ἐφηβικῆς ηλικίας).

2) Τὰς ἰδέας τῆς ψυχολογίας τοῦ S. Freud περὶ ἐρωτος καὶ γενετήσιου ὁρμῶν—libido—ὡς δὲν ἀποδεχόμεθα ἐξ ὁλοκλήρου, ἐκδέχεται μὲν ἐν τῇ «Παιδαγωγικῇ ψυχολογίᾳ» ἡμῶν, σελ. 260—283.

ἢ καὶ πρεσβυτέρους τὴν ηλικίαν τοῦ αὐτοῦ ἢ τοῦ ἐτέρου φύλου, ἕως οὗ ἐπέλθῃ ἡ συνειδήσις τοῦ φύλου καὶ ἡ φυσικὴ πρὸς τὸ ἕτερον φύλον συμπάθεια καὶ προσκόλλησις.

Ἡ φαντασία ἐξαιρετικῶς ἰσχυρὰ κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἐφηβείας, προκαλεῖ κατάστασιν συναισθηματικῆς καὶ πνευματικῆς ὑπερεντάσεως, μεταφέρουσα εἰς κόσμον ἰδανικόν, διυάμενον νὰ μεταβληθῇ ἀποτόμως εἰς κόλασιν, ὑποβοηθεῖ εἰς τὴν συνειδητοποίησιν οὐσθησιακῶν ἐρεθισμῶν καὶ τὴν πρόκλησιν αἰσθησιακῶν διεγέρσεων.

Αἱ πρόωροι σεξουαλικάι σχέσεις ἔχουν ὡς συνέπειαν, ἵνα ὁ γνήσιος ἐρως, ἡ κατ' ἰδεώδη μορφουσα δύναμις, κατὰ κανόνα ἀποσυντίθεται. Αἱ κατεσθύνσεις τῆς φαντασίας ἐκτρέπονται τοῦ ἰδεώδους καὶ κατασπιλῶνται. Πᾶσα πλουσιωτέρα ψυχικὴ ἀνάπτυξις ἀνακόπτεται πρὸ τῆς ἐποχῆς τῆς.

Ἡ σημοσία τοῦ ἐρωτος ἀνεγνωρίσθη, μετὰ συστηματικὰς μελέτας, ὡς πολύτιμον βιολογικὸν στοιχεῖον καὶ ὑπέρροχον μέσον ψυχικῆς ἀπολυτρώσεως ἀπὸ τῶν σεξουαλικῶν ὁρμῶν, κέντρον πρὸς ψυχικὴν ἐξύψωσιν καὶ ἐξευγενισμόν.

Παραδείγματα ἐξ ἡμερολογίων.

Κατωτέρω ἀποσπάσματά τινα ἐκ τῶν μνημονευθέντων ἡμερολογίων, θὰ μᾶς δείξουν κολλύτερον πάσης περιγραφῆς τὴν εἰκόνα τῆς τρικυμιώδους νεανικῆς ψυχῆς:

1ον Ἐξ ἡμερολογίου κορασίου.

Ἡλικία: 13 9. «Ἀχ! εἶμαι τόσον εὐτυχισμένη! Εὐρῆκα κάτι, ποὺ μὲ ἀγαπᾷ» μὲ περιβάλλει, μοῦ ψάλλει γλυκεῖας μελωδίας. Δὲν θέλω νὰ ξεύρῃ κανεὶς τίποτε δι' αὐτό. Μπορῶ; Πρέπει. Καμμία φωνὴ, κανεὶς ἀνθρώπος δὲν καίει τόσον, ὅπως ἡ μουσικὴ ἀγάπη, διὰ τὴν ὁποῖαν κανεὶς δὲν γνωρίζει τίποτε... Ἀγαπημένη μου Δις Wörner! (1) Ἀφ' οἴτου σὲ γνωρίζω εἶμαι εὐτυχής. Διὰ τὴν ἡμῖν πρότερον;...».

Σελ. 4. «Δις Wörner! Τὶ σημαίνουν αἱ λέξεις

1) Ἡ Δις Wörner παριστᾷ τὸ ὑποκείμενον πρὸς τὸ ὁποῖον ἀπευθύνεται ὁ πόθος της.

Περὶ αὐτῆς γράφει:

«Ἐπεθύμουν νὰ φοιτήσω εἰς τὸ γυμνάσιον καὶ ἐσκέφθην νὰ ζητήσω τὴν συμβουλὴν τῆς Διδ. Wörner, ἥτις ἕως τότε μοὶ ἦτο ὅλως ἀδιάφορος. Εἶχον μόνον ἀκούσει, ὅτι ἦτο ὅπως πρέπει, ὅταν τις τὴν ἐπισκέπτετο. Μετὰ μακρὰν σκέψιν τὴν ἐπισκέφθην εἰς τὴν οἰκίαν της. Ἡμῖν τότε 12.9 ἐτῶν, ὅτε τῆς ἐξήγησα τὴν γνῶμην της. Ἡμῖν πολὺ συνεσταλμένη ἐκάθισα παραγμένη εἰς τὸ κάθισμα. Ἐως τότε οὐδέποτε εἶχον ὁμιλήσει μετ' ἀνθρώπων τινα περὶ «ψυχικῶν πόνων», ἔκρινα ἐμαυτὴν τελείως τυφλήν, διότι εἶχον τοιοῦτους πόνους. Ἡ δις Wörner ἦτο ἡ πρώτη, ἥτις μοὶ ὁμίλησεν, ὡς ἀνθρώπος πρὸς ἀνθρώπον... Ἠρῆσα νὰ τὴν ἀγαπῶ ἀπὸ τὴν πρώτην ἡμέραν μετ' ἐνσεσιν, ἀγνόησα καὶ σεμνότητα, ὅσον εἶναι ἀδύνατον, νὰ συναντήσῃ τις ποτὲ... Τὴν ἡγάπων μετ' ἰσχυρῆς, οὐχὶ ὅμως αἰσθησιακῶς, ὑπὲρ τὰ 4 ἐτη... Ἐξήτουν τὸν ἀνθρώπον, ὅστις θὰ συνεμερίζετο πᾶσαν χαρὰν καὶ λύπην μου, ἐνῷ αὕτη ἐξήτει νὰ μὰς ὁδηγήσῃ (ἐμὲ καὶ τὰς συμμαθητρίδας μου) εἰς τὸ «ἀγαθόν», νὰ γίνῃ δηλ. μεσάζων εἰς πράγματα, τὰ ὁποῖα ἔκριντο μακρὰν ἡμῶν, τὰ ὁποῖα οὐδὲ μὲν ἡμῶν θὰ νὰ ἐννοήσωμεν...».

Ἀπὸ τῶν πρόλογον τοῦ ἡμερολογίου ἐνός κορασίου («Tagebuch eines jungen Mädchens») Σελ. VI—VII. Ἐνταῦθα πρόκειται περὶ ἐρωτος μοθητείας πρὸς τὴν νεαρὰν διδασκάλισσάν της, καθαρῶς ἰδεολογικοῦ.

αὐταὶ δι' ἐμέ, κανεῖς δὲν ἡμπορεῖ νὰ φαντασθῇ. Ἐὰν δὲν εἶχεν ὡς ἄνθρωπος ἀμαρτίας θὰ ἦτο ἄγγελος. Πᾶς ἄνθρωπος ὅμως, ὅστις ἔχει τόσον ὠραίους, λάμποντας ἀπὸ εὐφυΐαν, ὀφθαλμούς, φέρει ἐν μέγα ἄστρον ἐν τῇ καρδίᾳ του. Ἀχ! τὴν ἀγαπῶ τρομερά. Αὐτὸ τὸ ἀγνοεῖ ἐκείνη παντελῶς. Θὰ ἡμτοροῦσα ὁ- μως νὰ τὴν ἀγαπήσω πολὺ περισσότερον, ἂν μὲ ἡ- γάπα καὶ αὐτή...» (Ἀμφιβολία)

Μετὰ 4 μῆνας εἰς τὸ περιθώριον σημείωσις: «Ὅχι ἡ W. δὲν γνωρίζει τί εἶναι ἀγάπη» καὶ με- τὰ 7 μῆνας τὸ ὅλον διεγράφη μὲ τὸν χαρακτηρισμὸν «ἀνοησία».

Ἀπὸ τοῦ 13ου μέχρι τοῦ 15ου ἔτους σπαράσσε- ται ἀπὸ παντὸς εἶδους ἀνησυχίας καὶ ἀμφιβολίας διὰ τὰ πάντα: τὸν ἔρωτά της, τὴν εὐφυΐαν της, τὴν ἐργασίαν της... Γράφει ὅτι «Ἐγὼ ἀνεκφράστως, μὲ πάθος τὴν ἰδανικὴν μορφήν, τὴν ὅποιαν ἔπλασα περὶ αὐτῆς...» ἡλικία 13.4. ἀπελπιζομένη συχνά διὰ τὴν μὴ ἀνταπόκρισιν τῆς Δόξας Wörner εἰς τὸν ἔρω- τὰ της. Οὕτω μετὰ τινα χρόνον γράφει: «Ὅ, τι μοῦ λείπει εἶναι ἡ ἀγάπη! Τί νὰ κάμω; χρειάζομαι, Θεέ μου, κάποιον στήριγμα. Ἐγὼ ἡ εὐνοηθεῖσα ἀπὸ εὐτυχίαν! Διότι ἐξέρχεται μόνη της εἰς τὴν αὐλὴν (τοῦ Σχολείου) καὶ ἐγὼ ἐπίσης μόνη. Διότι καὶ ὅταν ἀκόμη εἶμαι μὲ τοὺς φίλους μου καὶ πάλιν εἶμαι μόνη, κατὰμονος...». Τίποτε δὲν τὴν ἱκανοποιεῖ ἐ- κτός τῆς περιφρονήσεως αὐτῆν W, δι' ὃ καὶ παρα- πονεῖται ἐν συνεχείᾳ διὰ τὴν τύχην της.

Ἐν τῷ μεταξύ ἀναπτύσσει τὰς σχέσεις της καὶ πρὸς ἄλλας «φίλας» της καὶ προσπαθεῖ, νὰ διεγερῇ ἐν ἑαυτῇ διάφορα πνευματικὰ διαφέροντα. Ἡ φιλοδοξία ἀρχίζει, νὰ τὴν κεντρίξῃ ἐπὶ μάλ- λον καὶ μᾶλλον εἰς κατὰ τὸ δυνατόν αὐτόνο- μον σκέψιν. Ἡ σκέψις διὰ τὴν W. δὲν διακατέχει αὐτὴν ὡς πρότερον. Οἱ πρὸς αὐτὴν δεσμοὶ χαλα- ροῦνται καὶ τὸ ἡμερολόγιον δὲν ἀφιεροῦται μόνον εἰς τὸν ἔρωτα καὶ τὰς ἐξ αὐτοῦ συγκινή- σεις. Ταξείδια, μαθήματα, ἀπόπειραι φιλοσο- φίας πληροῦσιν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ τὰς σελίδας του.

Καὶ ὅμως! Οἱ ἔρωτικοὶ παροξισμοὶ ἐμφαίνονται ἐνίοτε μὲ ἀσυνήθη σφοδρότητα. π.χ.

Ἡλικία 14.5. Σελ. 26: Ψυχὴ μου, ὀφείλεις νὰ περιμένῃς, νὰ περιμένῃς αἰωνίως, ἕως ὅτου ἔλθῃ τέλος κάποιος. Ἀχ! ἀγάπη, ἀγάπη, ἀγάπη! Θὰ γυ- ρίσῃ λοιπὸν κανεῖς πρὸς ἐμέ; Εἶμαι μόνη καὶ μένω μόνη καὶ θὰ μένω μόνη! (Βαρυθυμία μονώσεως)

Ὅπως μόνη! Ἀς μὴ ζητῶ τὴν ἀγάπην, ποὺ φαντάζομαι, ἀλλ' ἂς ἐπιδιώκω τὴν πρὸς τὸν πλησί- ον ἀγάπην ἂς ἀγωνισθῶ νὰ ἀποκτήσω γνώσιν τῆς ζωῆς καὶ νὰ προσφέρω εἰρήνην εἰς τοὺς ἄλλους...».

Τὴν περὶ ἀγάπης γνώμην τῆς νηφαλίου Fr. W. ἀναφέρει ἡ συγγραφεὺς τοῦ ἡμερολογίου παρενθε- τικῶς εἰς συζήτησίν τινα, γενομένην βραδύτερον με- ταξὺ των καὶ ἑτέρας φίλης των. Κατ' αὐτὴν ἡ W. εἶπεν ὅτι: «Τὴν ἀγάπην, τὴν πλήρη αὐτοθυσί- ας ἀγάπην, τὸ πολὺ ἡμπορεῖ νὰ εὗρῃ τις εἰς λίαν εὐτυχὴ γάμον».

Ἐν συνεχείᾳ φοιτᾷ ἡ συγγραφεὺς τοῦ ἡμερολο- γίου εἰς ἀνώτερον σχολεῖον.

Ἡλικία 15.9. Μετὰ μακρὰν διακοπὴν ἀρχίζει καὶ συνεχίζει τὸ 2ον βιβλίον τοῦ ἡμερολογίου της. Ἦδη ἔχει ἡλικίαν 15 ἔτων καὶ 9 μηνῶν. Μετὰ ἐν

ἔτος ἀπὸ τῆς ἐνάρξεώς του φαίνεται νὰ ἀνέγνωσε τὰ πρότερον γραφέντα, τὴν δὲ γνώμην της περὶ τοῦ πε- ριεχομένου των συνοψίζει ὡς ἑξῆς: «Καὶ εἰς τὸ βι- βλίον τοῦτο περιέχονται τὰ ἴδια».

Εἰς τὸ β'. τοῦτο μέρος ἔχει λυτρωθῇ ἀπὸ τοῦ πρὸς τὴν W. πάθους της, τὸ ὅποιον διήρκεσε σχε- δὸν 4 ἔτη, καὶ ἔλαβε μᾶλλον αὐτόνομον θέσιν. Νέαι σχέσεις συνάπτονται πρὸς ἑτέρα πρόσωπα, μετὰ τὸν ἀποχωρισμὸν της ἀπὸ τῆς W. μὴ ἔχουσαι τὸν χα- ρακτῆρα τοῦ πρὸς τὴν W. μεγάλου ἔρωτός της. Νέα πνευματικὰ διαφέροντα ἀνακύπτουν. Τὸ φύλον ἀναλαμβάνει τὸν ρόλον του. Εἰς χορὸν τινα γνωρίζεται μὲ τινα νεανίαν, πρὸς τὸν ὅποιον αἰσθάνεται τὴν σφοδρὰν κλίσιν τῆς ἑτεροφύλου ἐνώ- σεως. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ διακόπτεται καὶ τὸ ἡμε- ρολόγιον, ἡρεμιάσεως, ὡς φαίνεται, ψυχικῶς τῆς συγγραφέως του.

Παραδείγματα ἐξ ἑτέρου ἡμερολογίου 2ον Ἐξ ἡμερολογίου ἐφήβου νεανίου (K.T.B.).

Ὁ ἔρωτικὸς πόθος, ἡ γενετήσιος κρίσις ἡ ψυχι- κὴ ἀδημονία, ἀμφιβολία, δυσπιστία κ. τ. ὧς καὶ οἱ διηνεκεῖς ψυχικαὶ μεταπτώσεις τῶν ἐφήβων, ἐκ- φαίνονται ὡσαύτως εἰς ἕτερον ἡμερολόγιον ἐφήβου ἄρρενος, ὅπου τὸ ἀντικείμενον τοῦ πόθου εἶναι ἑτε- ρόφυλον — θῆλυ. Αἱ ἐκ τοῦ ἡμερολογίου ἀποσπώ- μεναι καὶ καταγραφόμεναι ἐξομολογήσεις τοῦ ἄρρε- νος ἐφήβου εἶναι ἐνδιαφέρουσαι καὶ διὰ τὴν πνευμα- τικὴν δύναμιν τοῦ ποιουμένου ταύτας ἐφήβου, τὸ πά-θος καὶ τὴν περιγραφικὴν ἱκανότητα αὐτοῦ.

Πρόκειται περὶ νεανίου μὲ ἐξαιρετικὰ πνευματι- κὰ προσόντα καὶ πνευματικὰ διαφέροντα, οὐχὶ ὅμως καὶ σωματικῶς ἰσχυροῦ, εὐεὖνος εἶχε καὶ ὁ ἴδιος συ- νελθῆσιν.

Ἡλικία 16,4 «τὸ κέντρον τῆς προσοχῆς μου κα- τέλαβεν ἡ γενετήσιος ἐξέλιξις μου, ἥτις σχεδὸν ἐξώ- θησε τὴν φιλοσοφίαν μου. Τώρα ἀρχίζει ἡ γενετήσιος κρίσις, ἥτις παραμερίζει κάθε ἄλλο ἐνδιαφέρον.

Ναί! cupidō δχι ἔρως. Κατάρ! Εἰς τὸν δρόμον πρὸς τὸ σχολεῖον συναντῶ καί, ποὺ μοὶ ἐγινε ἀπα- ραίτητο. (1) Μία θελκτικὴ νεάνις, τὴν ὅποιαν συναν- τῶ πάντοτε εἰς τὸν δρόμον τοῦ σχολείου μὲ κατέχει ὀλόκληρον. Ὅχι ἐρωτευμένος. Ἡ λέξις μὲ ἐξοργίζει, διότι γνωρίζω τὸ βαθὺ νόημά της. Ἀφ' οὗ ὅμως μὲ κατέλαβεν ὡς φλογερὸς σαρκικὸς πόθος, τώρα εἰς τὴν θέσιν του ὑπεισήλθα θερμὴ φιλία. Ἰσως; ἡ λέξις δὲν εἶναι ὀρθή. Μήπως Πλατωνικὸς ἔρως; Δὲν ἀν- τήλλαξα οὔτε μίαν λέξιν μετ' αὐτῆς. Γνωρίζω ὅτι εἶ ναι θυγάτηρ στρατηγοῦ καὶ τὸ πρόσωπό της δὲν στε- ρεῖται τραγικότητος, ἰσως εἶναι λίαν τραγικόν. . . »

Παρ. Ἐνταῦθα παρατηροῦμεν πῶς αἰσθησιακὴ διέγερσις ἡμπορεῖ, νὰ ἐξαυλωθῇ εἰς ἔρωτα ἰδανικὸν καὶ νὰ ἐξωσθῇ ὑπὸ τοῦ τελευταίου. Τὸ δαιλὸν αἰσθη- μά του πρὸς τὸ ἀντικείμενον τοῦ ἔρωτός του συνεχί- ζεται ἐξελισσόμενον καὶ κατέχον πᾶσαν σκέψιν του...

«Σήμερον εἶχον μικρὰν τινα εὐτυχίαν, ὅσον ἀφο- ρᾷ εἰς τὴν χαριτωμένην ἀγάπην μου. διὰ τὴν πρῶτὴν μὲ τὸ φίλο μου Ἦιπχε παρετήρουν τὴν νεαρὰν κόρην τοῦ στρατηγοῦ (σχεδὸν συνομήλικόν μου) γεμᾶτος χα- ρὰν, ἔχαμογέλασα τυχαίως καὶ τὴν ἐκοίταξα. Τότε

1) Τί εἶναι τοῦτο μαγνάνομεν ἐκ τῶν συνεχιζομένων ἐξομολογήσεων.

ὕψωσε τὸ πρόσωπόν της, ποὺ ἦτο πάντα μισοσκεπασμένον μὲ τὸν πλόν της, καὶ ἐχαμογέλασεν — ὅλη γοητεία — ἡ εὐτυχία μου ἦτο ἐξαιρετική. Εἶναι τῷ ὄντι παιδαριῶδες νὰ γίνεται τις ἐκτὸς ἑαυτοῦ, καὶ ὅμως οὐδόλως λυποῦμαι δι' αὐτό. Βλέπω εὐχαρίστως, ὅτι ἡ λίαν ἐπικίνδυνος τοῦ κυμῖα καθυσχάσεώς πως καὶ παρεχώρησε τὴν θέσιν της εἰς τὴν ἀφελῆ χαράν, τὴν προσερχομένην ἐκ τοῦ ἐτέρου φύλου...

«Ἐὰν ἤθελον ἐρωτήσῃς ἐμὲ νῦν, ἂν τοῦτο εἶναι ἀγάπη, θὰ περιηρόμην εἰς ἀμνηστίαν. Κατ' ἀρχὰς θὰ ἔλεγον ἀδιστακτικῶς — ναί! Ἄν ὅμως σκεφθῶ τὸ πρᾶγμα καλύτερον. μοῦ φαίνεται ὑπερβολικὸς ὁ χαρακτηρισμὸς ἐντός... Ἐπὶ διάστημά τι δὲν εἶχον καμμίαν ἰδέαν διὰ τὴν σιωπηλὴν, ἐνδόμυχον κλίσιν, διὰ τὴν ἀγνὴν ἀγάπην. Ἄγχιον πῦρ ἦτο τὸ φυσικώτατον πάντων, ἦτο ἡ κατακαίουσα πυρά, τυφλὴ λύσσα ὑπὲρ πᾶν μέτρον, τὸ σύνθημα. Πῶς ἤμπορῶ λοιπὸν νὰ συνειθίσω μὲ τὴν σκέψιν, ὅτι τὸ εἰσθησιακὸν στοιχεῖον δὲν εἶναι ὁ κύριος παράγων; Ἄν ὅμως τοῦτο εἶναι δυνατόν, τότε ἡ παρούσα κλίσιν μου ἀποτελεῖ τὴν πρώτην β.θμίδα· θὰ ἡδυνάμην νὰ τὴν ἀποκαλέσω ἀληθινὸν ἔρωτα, ἐάν ποτε σχηματίσω τὴν ἐννοίαν αὐτοῦ. Ἀλλὰ τί εἶναι ἔρως; Διὰ τὸν μὲν τοῦτο, διὰ τὸν ἄλλον τὸ ἀντίθετον. Ἀγνοῶ παντελῶς. Πλὴν ὅμως χαίρω πολὺ διὰ τὴν ἐντύπωσίν μου. Ἀχ! Rosemie».

Πλατωνικὸς ἔρως;

«Ἡ καρδιά μου εἶναι θερμὴ διὰ τὴν Rosemie, ἀλλὰ καὶ αὕτη εἶναι μία ἀπὸ τὰς πολλὰς τὰς ὁποίας βλέπω μόνον, πρὸς τὰς ὁποίας οὐδέποτε ὁμολῶ, οὐδέποτε χαιρετῶ.

Ἀπελπισ ἐρως.

«Ἡδὴ μοῦ ἔρχεται ἡ σκέψιν, ἂν δὲν θὰ ἦτο καλύτερον νὰ ἀποφύγω νὰ συναντήσω τὴν Rosemie, διότι ὅσον περισσότερον τὴν ἀγαπῶ, τόσον περισσότερον καταθλίβομαι ἀπὸ τὸν ἄσκοπον, χωρὶς ἐλπίδα ἔρωτα, ὥστε μοῦ κάμνει πόνον νὰ τὴν ἰδῶ...»

Ἐπακολουθοῦν ἐκφράσεις ἐρωτικῆς ἀνησυχίας καὶ ἀκολουθεῖ ὁ φόβος τοῦ ἔρωτος.

«Ἀγάπη, ἀγάπη ἀφησέ με! Ἡ ἀγάπη μου πρὸς τὴν Rosemie αὐξάνει ἀπὸ λεπτοῦ εἰς λεπτόν. Ἀγάπη ἀφησέ με! ὅχι! μὴ μὲ ἀφήνῃς, ὦ ἔρως! μικρὸ ὠραῖο ἀγόρι, ποὺ δὲν γηράσκεις ποτέ. Εἶναι τὸ αὐτὸ παιδάκι, τὸ ὁποῖον ἔβαλεν ἐπὶ τοῦ Ὁρατίου μὲ τὰ βέλη του, καὶ ἐπὶ τῆς Ναναικᾶς καὶ τῆς Διδούς καὶ τῶν ἀνιερῶν Φαραῶ τῆς Αἰγύπτου. Ναί! σκότευσεν καὶ ῥίψε, ἀγαπητέ μικρέ, μὴ λησμόνει ὅμως τὸ βάλλασμα ἐπὶ τῆς αἱμασσοῦσης πληγῆς. Οἱ Mie, Rosemie. Εἶναι ἡ γλυκεῖα, ἡ θελκτικὴ ἀγαπημένη...»

Μετὰ διαφόρους ψυχικὰς μεταπτώσεις, ἐξηγέρθη ἡ φιλοτιμία τοῦ γράφοντος τὸ ἡμερολόγιον ἐφήβου, ἐξ ἀδιαφορίας καὶ ἀποφυγῆς τῆς ἀγάπης του, ἵνα τὸν ἐνθαρρύνῃ Ταπεινωθεὶς ἀποφασίζει νὰ θέσῃ τέρας εἰς τὸν ἔρωτά του, μετὰ αὐτοανάλυσιν καὶ χαρακτηρισμὸν τοῦ πάθους του πρὸς τὴν R. γράφων τὰ κάτωθι:

«Ἀλλοίμονον εἰς τὸν ἄνδρα, ὁ ὁποῖος παιδεύεται σ' ἓνα χαρτί. Εἰς τὴν R. συνεκεντρώτο παρ' ἐμοῦ, δυστυχῶς, τὸ πᾶν. Χάριν αὐτῆς μοῦ ἦτο ἀρεστὸς ὁ δρόμος τοῦ σχολείου· οὕτω μοι ἔκαμε πολῦτιμον τὴν μέλλουσαν νὰ ἀκολουθήσῃ ἡμέρα» αὕτη

ἦτο ἡ ἐνσάρκωσις τοῦ ὠραίου: αὕτη ἐπλήρου τὴν σκέψιν μου. Αὕτη ἦτο ἡ χαρὰ καὶ ἡ τέρσις τῆς ζωῆς μου. Πρὸ πάντων ὅμως — καὶ τοῦτο εἶναι τὸ ὑψιστον ἐν προκειμένῳ — δι' αὐτῆς ἐγένετο ἡ μεταμόρφωσίς μου, ἀντικαταστήσαντος τοὺς φυσικοὺς ἐρεθισμοὺς μὲ τὴν πρὸς αὐτὴν φυσικὴν κλίσιν, ὑψωθέντος ἀπὸ τοῦ ζέοντος αἰσθησιασμοῦ εἰς τὴν ἀγνωστάτην ἀγάπην, ἐξ ὧν ἠσθάνθη ποτὲ, Ἡλευθερώθην αὐτως ἀπὸ τοῦ μέγιστον βαρὺς, ποῦ μὲ ἐπείξε καὶ ὁ μέγιστος κίνδυνος τοῦ ἔγῳ, ἂν δὲν ἀπεσοβήθη οὐχ ἥττον ἐξησθένισεν τὰ μέγιστα. Τοῦτο εἶναι τὸ μέγιστον ὄφελος τοῦ ἀγαπητοῦ τούτου ἐπεισοδίου, διὰ τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ χαίρω ἐκ καρδίας. Καὶ ἔτσι παίρνει τέλος ἡ θλιβερὰ ἱστοριούλα, ὅχι ὅπως θὰ ἐνομιζέτο μὲ τραχεῖαν παραφωνίαν, ἀλλὰ μὲ ἀπαλὴν ἐκπνεύσαν ἀρμονίαν». Σελ. 104.

Παρ. Ἐνταῦθα εἰκονίζεται σαφῶς ἡ λυτρουσα δύναμις τοῦ ἔρωτος.

Παρά τὴν διαφαινομένην ὅμως σταθερὰν ἀπόφασίν του καὶ τὴν ἀνακουφίζουσαν φιλοσοφίαν του περὶ τοῦ λυτρωτικοῦ ἀποτελέσματος τοῦ Πλατωνικοῦ ἔρωτός του, οὐχ ἥττον εὐρίσκεται καὶ πάλιν περιφερόμενος πρὸ τοῦ σχολείου τῆς Αἰδὸς R, ἐλκυσόμενος ἀπὸ ἄγνωστον καὶ ἀκαταμάχητον δύναμιν. Ἐκεῖ, πρὸ τῆς σχολικῆς θύρας, καταλαμβάνεται παρὰ τῆς R. ἐξερχομένης τοῦ σχολείου· τότε δι' ὑπερεντάσεως τῆς θελήσεώς του, ἀποφυγὼν τὸν πειρασμὸν καὶ διατηρήσας τὴν ἀξιοπρέπειάν του, ἀνυψοῦται πρὸ τῶν ἰδίων ὀφθαλμῶν, θεροπυθὲς ἔκτοτε, ὡς φαίνεται.

Ἡ σημασία τοῦ ψυχικοῦ ἔρωτος, ὡς ἀσφαλιστικῆς δικλίδος ἀνεγνωρίσθη μόνον μετὰ τὰς κατὰ τὰ τελευταῖα εἴη μελέτας περὶ τὴν ἐφηβικὴν ψυχὴν, καὶ δὴ γενικῶς ὡς πολῦτιμον βιολογικὸν στοιχεῖον καὶ ὑπέροχος ἰσχύς ψυχικῆς ἀπολυτρώσεως καὶ ψυχικοῦ ἐξαγνισμοῦ.

Μετὰ τὴν ἀνωτέρω ἐξαικόνισιν τῆς γενετήσιου — ἐρωτικῆς ἐξελίξεως ἐφήβου, γραμμένην μὲ δύναμιν καὶ ἰσχυρὰν ψυχολογικὴν αὐτοπαρατηρησίαν, κρίνομεν περιττὸν νὰ ἀσχοληθῶμεν μὲ τὴν ὁμοίαν φύσεως ἐξαικόνισιν ἐν τῷ δευτέρῳ ἡμερολογίῳ ἀρεστος ἐφήβου τῷ ἐκδοθέντι ὑπὸ τῆς Charlotte Bühler, ἧτις, ὡς ἀνεγρόψαμεν ἐξέδωκε δὴ ἡμερολόγια ἐφήβων ἀρρένων ὑπὸ τὸν τίτλον: Zwei Knaben Tagedücher, Ficher, Jena, 1925. Αἱ ἐξομολογήσεις τοῦ δευτέρου ἐφήβου ὑπολείπονται, ἐναντι τῶν τοῦ πρώτου, ὡς πρὸς τὴν συστηματικὴν παρακολούθησιν τοῦ ἰδίου ἐγῶ, τὴν βαθεῖαν αὐτοανάλυσιν· ἀπὸ τὸν δευτέρον ἐφηβὸν δὲ ἔρωτικὸς πόθος περιᾶ ὡς δροσερά τις αὔρα, διεγείρουσα χορὴν πῆν ἡ μελαγχολικὴν διδύσκον, χωρὶς βαθυτέρους ψυχικοὺς συγκλονισμούς. Τοῦτο καταφαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ ἡμερολογίου του, περατομένου οὕτω: «Καὶ τώρα, ἀγαπητὸν ἡμερολόγιον, ἃς ἐλπίσωμεν ὅτι αὖριον θὰ εἶναι ὠραῖος καὶ ῥός, καὶ ὅτι θὰ δυνηθῶ νὰ τὰ λησμονήσω ὅλα!».

6) Πνευματικά — Κοινωνικά διαφέροντα τῶν ἐφήβων.

Ἡ στροφή πρὸς τὸ ἴδιον ἐγῶ, περὶ τῆς ὁποίας ἐγένετο λόγος ὡς ἐνὸς τῶν κυρίων χαρακτηριστικῶν

τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας, ὠθεῖ εἰς πάλιν πρὸς ἀπόκτη-
σιν ἰδίας θέσεως τοῦ ἐφήβου ἐν τῷ κόσμῳ, συμφώ-
νου πρὸς τὸ νόημα τοῦ ἰδίου προσορισμοῦ, τοῦ ἐμβίλ-
λει τὴν ὥθησιν πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν διεγερμένων
πνευματικῶν διαφερόντων καὶ ἀναγκῶν του. Ἰδίως
ἡ προσοχή του στρέφεται πρὸς τὴν ἐθνικὴν καὶ ξένην
λογοτεχνίαν. Ἀναγιγνώσκει μὲ πάθος τὰ ἔργα των
καὶ προσπαθεῖ νὰ συλλάβῃ καὶ κρίνῃ τοὺς ἐν αὐτοῖς
διαγραφομένους χαρακτήρας. Εἰς τοῦτο ὠθεῖται καὶ
ὑπὸ τῆς ἀναπτυσσομένης πλουσίας φαντασίας του,
διαφόρου τῆς ἀφελοῦς φαντασίας τῆς παιδικῆς ἡλι-
κίας, καὶ πρὸς ψυχαγωγίαν κατὰ τὴν περίοδον τῶν
ἐρωτικῶν καὶ σεξουαλικῶν διεγέρσεων.

Κατὰ τὴν φοίτησιν των εἰς τὰ σχολεῖα, ἰδίᾳ τῆς
Μέσης Παιδείας, τὰ προοριζόμενα διὰ τὴν ἡλικίαν
των, τὰ πνευματικὰ των διαφέροντα ἱκανοποιοῦνται
ἀρκούντως, ἐπεκτεινόμενα, μετὰ τὴν ἀποφοίτησιν
των, δι' ἰδίων μελετῶν, ταξιδίων, συμμετοχῆς εἰς
συνδέσμους καὶ συλλόγους συμμαθητῶν, ἢ ὁμοίας
ἀπασχολήσεως καὶ φρονημάτων ἀτόμων, πρὸς τὰ ὁ-
ποῖα συνδέονται, πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἀναφαι-
νομένων ἔκτοτε κοινωνικῶν διαφερόντων. Κατὰ
τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν ἡ νεότης διακρίνεται διὰ τὴν
ἀκρότητα τῶν ἰδεῶν της, τὸν ριζοσπαστισμὸν
της, πολιτικὸν καὶ κοινωνικόν. Πρὸς πίστωσιν τού-
του, φέρομεν ὡς παράδειγμα τὴν Χιτλερικήν καὶ
Κομμουνιστικὴν νεολαίαν καὶ τὴν παρ' αὐτῶν ἀπο-
δοχὴν ἀκρῶς ριζοσπαστικῶν ἰδεῶν.

7ον) Θρησκευτικὰ διαφέροντα τῶν ἐφήδων

Κατὰ τὴν ἐφηβείαν ἐντείνεται ἡ θρησκευτικὴ ζωή.
Τοῦτο τυγχάνει εὐνόητον. Διότι κατὰ τὴν ἐφηβείαν,
ὡς εἶδομεν, ὁ ἐφηβὸς ἐξέρχεται ἀπὸ τὰς ἀποκλειστι-
κὰς σχέσεις του πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ ζητεῖ νέα πρό-
σωπα διὰ τὴν πρὸς αὐτὰ ἐκδήλωσιν ἀφοσιώσεως καὶ
σεβασμοῦ. Οὕτω δημιουργεῖται τὸ πρῶτον ἐν τῇ
ψυχῇ τοῦ ἀνθρώπου τὸ δυνατόν τῆς ἀναγκαιότητος
ἀνυψώσεως πρὸς τὸν Θεὸν θρησκείαν.

Μέγα μέρος τῆς ἐφηβικῆς ποιήσεως ἀναφέρεται
εἰς τὴν θρησκείαν, εἰς γεγονότα ἐκ τῆς Βίβλου, ἢ
εἰς διδασχὴν δόγμα, μέχρι τοῦ θρησκευτικοῦ βιώμα-
τος καὶ τῆς θρησκευτικῆς σκέψεως τοῦ ἡβάσκοντος
νεανίου. Τὰ ἔτη 13ον, 14ον διακρίνονται ἰδιαίτερος,
ὡς πρὸς τὴν συγγραφὴν θρησκευτικῶν ποιημάτων.
Κατὰ ποιόν: Ἱστορίαι, θρησκευτικοῦ περιεχομένου
(κοσμικοῦ ἢ τῆς Βίβλου), θρησκευτικὰ ποιήματα ἀ-
ναφερόμενα εἰς τὰ Χριστούγεννα, Ψυχασάββατον,
τὰ ἅγια πάθη τοῦ Χριστοῦ, κλπ. (τὸ σχετικὸν θρη-
σκευτικὸν ἐνδιαφέρον εἶναι μεγαλύτερον εἰς τὰς ἐ-
φήβους.

Παρὰ τοῖς παιδίοις πᾶσα θρησκευτικὴ γνῶσις ἀ-
ποτελεῖ πίστιν. Σὺν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου, αὐξά-
νομένης τῆς ἐμπειρίας ἡ θρησκευτικὴ γνῶσις ἀρχί-
ζει νὰ ἐλέγχεται ὑπὸ τοῦ ἐφήβου καὶ ἀρχίζει νὰ γί-
νεται διάκρισις γνώσεως (ἀληθείας, ἐρειδομένης
ἐπὶ γεγονότων) καὶ πίστεως. Ἀλλὰ καὶ οἱ γονεῖς
ἀγνοοῦν, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, τί εἶναι πίστις καὶ κλονί-
ζεται τὸ κύρος των παρὰ τοῖς ἐφήβοις. Ὁ Χριστὸς
παρίσταται αὐτοῖς ὡς ὁδηγὸς ὑπὸ μορφὴν ἰ-
δεώδους. Καὶ ὅταν λαμβάνεται σιάσις κατὰ τῆς
θρησκείας, ἀναζητεῖται κατ' οὐσίαν κάποιο ἰδανί-
κον εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ ἀπολεσθέντος θρησκευ-
τικοῦ ἰδεώδους.

Τὸ πρόβλημα πίστεως· γνῶσις δὲν εἶναι πρόβλη-
μα κοσμοθεωρητικὸν διὰ τὸν ἐφηβον, οὐδὲ ζωτικὸν
πρόβλημα, ἀλλὰ προσωπικὴ ὑπόθεσις, ἀξιολογικὸν
πρόβλημα. Παρὰ τοῖς ἐφήβοις παρατηρεῖται προ-
σπάθεια ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τῆς δογματικῆς πίστεως. Ἐ-
φεις σχηματισμοῦ πεποιθήσεων, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς
διὰ τῆς λογικῆς ἐπιλύσεως τῶν ὑπερκοσμίων προ-
βλημάτων. Ἐναλλαγὴ πίστεως — ἀμφιβολίας
καὶ τανάπαλιν.

Παράδειγμα ἐξ ἡμερολογίου

Ἦ ἐφηβος, ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἡμερολογίου, περὶ
τοῦ ὁποῦ ἐγένετο ἐν τοῖς προκειμένοις λόγος ἐπα-
νελιημένως, καταγράφει ἐν τῷ ἡμερολογίῳ του
(σελ. 24) τὰ ἑξῆς: Εἶχε συζητήσει μετὰ τοῦ φίλου
του Μοήτ, μονιστοῦ, καθ' ἣν προσεπείθει νὰ τὸν
ἐλκύσῃ εἰς τὰς ἀρχάς του, τοῦ διῆσμου. Προεκλήθη
σφοδρὰ συζητήσεις καὶ ἐν τέλει τὸν παρεκάλεσαν ὁ
φίλος του νὰ διακόψουν τὴν συζήτησιν. «Ὅταν ἔ-
φθασα εἰς τὴν οἰκίαν μου, συνέχισεν, καὶ ἔγραψα
τὸ ἡμερολόγιό μου, ἔπαθον πραγματικὴν προσβολὴν
ἀθεΐσμου. Ἦγωνιζόμεν σφοδρῶς κατὰ τῆς ἀθείας,
ἐνῶ πρότερον, ἐν τῇ ὑπεροχῇ μου ὡς χριστιανοῦ, ἡ-
σθανόμην λύπην διὰ τὸν φίλον μου. Ἐπέρασα σκλη-
ρὰς στιγμὰς καί, ἂν καὶ κατὰ τὴν ἐπομένην ἡ πυρὰ
εἶχεν ἡρεμήσει, οὐχ ἦτον ἔμεινε μικρά τις πληγὴ
ἀνοικτὴ, ἡ ὁποία δὲν ἤθελε νὰ κλείσῃ. Χθὲς μὲ ἐ-
πεσκέφθη ὁ Molia, ὅστις αἰφνης εἶπε τὰ ἑξῆς: «Μὲ
ὀνομάσεις μονιστὴν· κάλεσόν με μᾶλλον πανθεϊστὴν,
ἄθεον, ἢ καὶ ὀρθόδοξον» ἐν μόνον ἐπιθυμῶ νὰ σοὶ
εἴπω: Χθὲς τὸ βράδυ κατὰ μέγα μέρος μὲ ἔφερες εἰς
τὴν πίστιν. Ἐκαμα ὅ,τι πρὸ 3 μηνῶν δὲν ἔχω πρᾶ-
ξει καὶ αὐριον πιθανῶς θὰ ὑπάγω εἰς τὴν Ἐκκλη-
σίαν! Τώρα τὸ γνωρίζεις!» Ἐμείνα ἀκίνητος, πλὴν
ὁποῖον συναίσθημα εὐχαριστήσεως! Δὲν ἦτο παρά-
δοξον, ὅτι, ἐνῶ ἐγὼ παρ' ὀλίγον νὰ γίνω μονιστής,
καίτοι ἡναντιούμην νοερῶς, ὁ φίλος μου ἐπέστρεψεν
εἰς τὴν θρησκείαν. Εἰς τοῦτο εἶχε συμβάλλει ὁ ὅχι καὶ
τόσον ἰσχυρὸς λόγος μου, τὸν ὁποῖον οὐδὲ κἂν εἶχον
μελετήσῃ, καὶ ὅστις ἐπὶ πλέον διεπνέετο ἀπὸ τὰς
πρώτας ἐνδείξεις ἀμφιβολίας! Τοῦτο ἦτο θαῦ-
μα, βάλαμον διὰ τὴν πληγὴν μου, ἡ ὁποία δὲν ἡ-
θελε νὰ ἐπουλωθῇ. Ἐγὼ πάλι Χριστιανός.

Θεός—ἐφηβος

«Διατί ἔχει συνδεθῇ ἡ Καινὴ Διαθήκη οὕτως,
ὥστε νὰ πρέπῃ νὰ ἐξηγητῇται; Διατί τὰ σπουδαιότα-
τα ζητήματα ἐκφράζονται ἐν αὐτῇ δι' εἰκόνων; Δια-
τί δὲν λέγεται μὲ καθαρά λόγια, ὅ,τι εἶναι ἀναγ-
καῖον νὰ μάθωμεν;» Γράφει εἰς τὸ ἡμερολόγιόν του
ὁ αὐτὸς ἐφηβος (σελ. 26). Καὶ περαιτέρως: «Διατί
εὐρισκόμεθα εἰς τόσον δύσκολον θέσιν ὡς πρὸς τὴν
θρησκείαν; Εἰς καθὲ ἐπιστήμην χρειάζομεθα ἀπο-
δείξεις. Καὶ εἰς τὰ σπουδαιότατα μᾶς ἀφήνει τὸ λο-
γικὸν εἰς τὸ μέσον! Δὲν εἶναι τρομερόν;!» Σελ.
26-27.

Ὑπάρχουν ὁμοίαι καὶ τύποι ἐφήβων, οἵτινες διε-
ξέρχονται τὸ στάδιον τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας, νηφα-
λίως, χωρὶς ψυχικοὺς συγκλονισμούς, χωρὶς ἰσχυρὰν
ἐσωτερικὴν ζωὴν. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὁμοίαι διανοί-
γονται τῷ ἐφήβῳ τὰ μεγάλα μεταφυσικὰ προβλήμα-
τα. Διατί ζῶ; Τί εἶναι ὁ κόσμος; Τί εἶναι ὁ
Θεός; Τί εἶναι ὁ θάνατος; Τί εἶναι ἔρως; Τίς

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ

ΚΩΝ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΗ, Διδ/λου—Καθηγητοῦ

(Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου)

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καθοδηγεῖται καὶ ἐνισχύεται ποικιλοτρόπως καὶ ὑπερφυσικῶς ὁ Παιδαγωγὸς εἰς τὴν ἀποστολὴν του καὶ οὕτως ἀποκτᾷ ἡ ἀγωγή καὶ ἡ μόρφωσις σωτηριώδη δύναμιν, ποὺ ἀντλεῖ ἀπὸ τὴν Θρησκείαν, διότι, ὅπως σημειώνει ἄλλοις ὁ εἰσηγητὴς τοῦ Σχολείου Ἐργασίας, «Μόρφωσις εἶναι ἐν ἐσχάτῃ ἐννοίᾳ καὶ ἠθικότης. Ἡ μόρφωσις εἶναι συγχρόνως σωτηρία, λύτρωσις δηλ. ἀπὸ τὴν ἐνστικτώδη ὑπαρξίν, οὕτως εἰπεῖν (μόρφωσις εἶναι) Θρησκεία»⁽¹⁾.

Εἰς τὴν Θρησκείαν εὐρίσκει, λοιπόν, ὁ Παιδαγωγὸς τὴν δευτερογενῆ καὶ ὁλόκληρον αἰτιολογίαν, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἀναπτύσσεται καὶ ζωογονεῖται ἡ ψυχὴ καὶ ἡ ἀγωγή. Εἰς αὐτὴν ἀποκτᾷ τὴν ἀπαιτουμένην διὰ τὴν στροφὴν του πρὸς τὸν ὅλον ἄνθρωπον ἀνθρωπολογία, ⁽²⁾ τὴν κοσμοθεωριακὴν δηλ. καὶ αὐ-

θεντικὴν διὰ τὸν ἄνθρωπον ἀντίληψιν. Καὶ αὐτὴν τὴν προσγειωμένην ἀντίληψιν εὐρίσκει συγκεκριμένως εἰς τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν, ποὺ ὑπὸ τὸ φῶς τῆς θείας Ἀποκαλύψεως διδάσκει σαφῶς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν «ψυχοσωματικὴν» ⁽³⁾ του ἐξέλιξιν, ποὺ διαλευκαίνει τὴν προέλευσιν καὶ τὸν προορισμὸν του, καὶ ἐπιστημαίνει τὰ αἷτια τῆς καταπτώσεώς του καὶ ἐκτείνει τοῦ πάντοτε ὑφισταμένου κινδύνου ἐνὸς ἐκφυλισμοῦ του, ποὺ καθορίζει τὴν ἐπεύθυνον θέσιν του πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν συνάνθρωπόν του, ποὺ εὐαγγελίζεται τὴν «θεῖα χάρις» ἀνθρώπινον του καὶ τὴν δυνατότητα τὰ λυτρωθῆναι ὡς τὸ ἀντικείμενον τῆς ἰδιαιτέρας καὶ ἀσπλ-

κοῦται εἰς αὐτὴν ἀξιολογικῶς ὑπὸ τὴν ψυχὴν, ἐξυψοῦται δὲ καὶ ἐξαγιαζεται μετὰ τὸ νὰ ὑπηρετῇ αὐτήν. Οὕτως ἐθεστέον ὁ Χριστιανισμὸς εἰς τὴν ἀδικίαν νὰ καισαδικάζεται τὸ σῶμα εἰς περιγρόνησιν ὡς «δεσποτήριον ψυχῆς» καὶ τὸ ἐξυψώσεν εἰς τὴν πρέπουσαν ἀξιολογικὴν του θέσιν ὡς «ναὸν» τοῦ Θεοῦ (Α' Κορ. γ', 16) καὶ ὡς «ναὸν» τοῦ ἁγίου Πνεύματος (Α' Κορ. στ', 19) καὶ καθώρισεν καὶ τὴν πρὸς τοῦτο ἀνάλογον στάσιν τοῦ ἀνθρώπου, στάσιν ὡς εἰς νοὸν τοῦ Θεοῦ (Α' Κορ. γ', 17 καὶ στ', 20)

21. Περιοδικὸν «Erziehung», Α' ἔτος, σ. 136

22. Ἡ ἀνθρωπολογία αὕτη στρέφεται πρὸς τὸν ἄνθρωπον ὡς πρὸς «ψυχοσωματικὴν» ὄντοτητα. Τὸ σῶμα δὲν παραθεωρεῖται, διότι στροφὴ πρὸς ψυχὰς ἐννοεῖται ὡς στροφὴ πρὸς τὸν ὅλον ἄνθρωπον. Τὸ σῶμα ὅμως κλιμα-

ὁ προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου;

Ὁ ἔφηβος, ὡς πρὸς τὴν θρησκείαν — τὸ θεῖον, ἀρχίζει ὡς ἐλέχθη, νὰ ἀμφιβάλλῃ, ζητεῖ νὰ ἐρευνᾷ, νὰ μὴ ἀποφασίσῃ, ὅπως καὶ εἰς τὰς λοιπὰς προθέσεις, γνώμας καὶ ἀποφάσεις του, ὡς ἀσταθὴς, ἀνήσυχος, ποθῶν καὶ ἐν ἀναμονῇ. Ὁ νεανίας ζητεῖ νὰ φθάσῃ εἰς τὸν σκοπὸν, εἰς τὸ τέλει, εἰς τὴν ψυχικὴν ἡρεμίαν νὰ εὕρῃ στήριγμα πρὸς ἐπισκόπησιν καὶ σχηματισμὸν γνώμης πειστικῆς.

Οὕτως ἀγεται πρὸς κοσμοθεωρίαν, ἐν πάσῃ περιπτώσει, δὲν εἶναι ἀσχετος πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν του δυναμικότητα.

V

Πορίσματα διὰ τὴν ἀγωγήν τῶν ἐφήδων

Ἐπειδὴ ἐν τῇ Παιδαγωγικῇ ψυχολογίᾳ ⁽¹⁾ ἡμῶν ἐγένετο λόγος περὶ τῆς ἀγωγῆς τῶν τροφίμων καὶ τῶν πρὸς ὀρθὴν ἀγωγήν τῶν ὑποχρεώσεων τῆς οἰκογενείας, Σχολείου καὶ Πολιτείας παριπέμπομεν ἐκείσε τὸν βυυλόμενον πλείονα ἀναγνώστην, περιοριζόμενοι ἐνταῦθα εἰς τὴν καταγραφὴν κυρίων τινῶν πορισμάτων διὰ τὴν ἀγωγήν τῶν τριτοκλήτων:

1) Ἡ τάσις τῶν ἐφήδων πρὸς διεξόδους εἰς τὰ μυστήρια τῆς γενετησίου ζωῆς καὶ ἡ ἐσωτερικὴ διεγερσις αὐτῶν, ἐπιβάλλει εἰς τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς προεσβύετους οἰκείους τῶν ἐφήδων λεπτότατα καθήκοντα ἐπιβλέψεως, καθοδηγῆτος καὶ διαφωτισμοῦ: ἐπιλογὴ βιβλίων, καταλλήλων πρὸς ἀνάγνωσιν ὑπὸ τῶν οἰκείων ἐφήδων, ὑπόδειξις φίλων, κέντρων ψυχαγωγίας καὶ διασκεδάσεων, ἔργων κινηματογραφικῶν, ἐπαγρύπνησις καὶ ἐπὶ τοῦ ὑληρετικοῦ προσω-

πικοῦ κ. ἄ. π.

2) Ἡ εὐκόλος κόπωσις τῶν ἐφήδων, λόγῳ τῆς ἀποτόμου σωματικῆς ἀναπτύξεώς των, προκαλεῖ ἐνίοτε ἄλλειψιν διαφρόντος, ἀδυναμίαν προσοχῆς καὶ βουλήσεως κ. ἄ. Δι' ὃ ἐπιβάλλεται ἡ λήψις μέτρων σχετικῆς προστασίας τῶν ἐφήδων (τ. ἔ. ἡ παροχὴ αὐτοῖς ὑγιεινῆς καὶ ἐπαρκοῦς τροφῆς, ὁργάνωσις ἐκδρομῶν, ἀναπαύσεως κατὰ τὸ θέρος, εὐαέρου κατοικίας, κ. τ. λ.)

3) Διὰ τοὺς ἐκτεθέντας λόγους, ἵνα οἱ γονεῖς ἀντιλαμβάνωνται καὶ ὀρθῶς ἐπιτελῶσι τὰ ἐναντι τῶν ἐφήδων καθήκοντά των, παρίσταται ἀνάγκη σχετικῆς διαπαιδαγωγήσεως προηγουμένως αὐτῶν τῶν γονέων τῶν ἐφήδων δι' ἰδρύσεως Συλλόγων Γονέων καὶ ὁργανώσεως ἐν αὐτοῖς σχετικῶν διαλέξεων περὶ τῆς ἰδιοτύτου ἐφηβικῆς ἡλικίας καὶ τῶν ἐναντι τῶν ἐφήδων τέκνων τῶν καθηκόντων τῶν γονέων κ.τ.δ.

4) Ἡ στροφὴ τῶν ἐφήδων, ἀμφοτέρων τῶν φύλων, πρὸς ἀνακάλυψιν τοῦ ἰδίου ἐγὼ αὐτῶν, ὁ σεβασμὸς τοῦ ἰδίου ἐγὼ καὶ τῆς ἀξιοπρεπείας των, προκαλεῖ βαθεῖαν συναίσθησιν τῆς προσβολῆς τῆς ἀξιοπρεπείας των, δυναμένης νὰ ὁδηγήσῃ τὸν ἐφηβον μέχρις ἐγκλήματος ἢ καὶ ἀκόμη μέχρις αὐτῆς τῆς αὐτοκτονίας. Δι' ὃ ἐπιβάλλονται τρόποι κατ' ἐξοχὴν λεπτοῦς συμπεριφορᾶς γονέων καὶ διδασκάλων ἐναντι τῶν ἐφήδων τέκνων των, ἢ μαθητῶν των.

5) Ἡ ὁρπὴ τῆς νεολαίας πρὸς τὸν ρομαντισμὸν καὶ τὴν ἀπαισιοδοσίαν, ἐπιβάλλει τὴν μετὰ κατανόησεως ἐπαικτὴ μεταχείρισιν τῶν ἐφήδων νέων καὶ τὴν μετὰ προσοχῆς καὶ στοργῆς παρακολούθησιν αὐτῶν ὑπὸ γονέων καὶ διδασκάλων.

Οὕτω θέλει προέλθει ἡ σωματικῶς ἰσχυροτέρα, ψυχικῶς ὑγιεινέστερα καὶ ἠθικῶς ἀνωτέρα νεολαία τῆς αὐριον, ἐλπίς τοῦ Ἑθνους.

1. Γεωργίου Ν. Παλαιολόγου Παιδαγωγικὴ Ψυχολογία, σελ. 141 - 170, Ἀθήναι, 1960.

λήττου αγάλης του Θεού.

Εἰς τὸν Χριστιανισμόν καὶ ὑπὸ τὸ φῶς πάντοτε τῆς Θ. Ἀποκαλύψεως εὐρίσκει ἐν γένει «εἰς ἔστιν ἡ ἀλήθεια», ⁽²³⁾ ὅταν μάλιστα εἶναι κεκλημένος ἐκ τῆς ἀποστολῆς του νὰ γνωρίσῃ χωρὶς ἄλλο τὴν ἀλήθειαν εἰς τὴν πηγὴν τῆς, ὥστε νὰ δύναται νὰ ὁδηγῇ ἔκτοτε τοὺς πάντας πρὸς τὴν Ἀλήθειαν, ποὺ εἶναι μία καὶ μοναδική, ὁ Θεός. Ἐνατενίζει κατέναντι τὸν μόνον «Παιδαγωγὸν» εἰς τὴν πρὸς τὸν «Θεὸν Πατέρα» πορείαν Του καὶ τὸ μοναδικόν Του ἀπόλυτον πρότυπον, ποὺ, εἰς ἃ ἔχει θεῖαν τὴν καταγωγὴν, τὸ καθι-σιᾶ ὅμως προσεῖτον καὶ ἀποκτήσιμον, διότι τὸ ἐν-σαρκῶναι εἰς τὴν φύσιν μας τὴν ἀνθρωπίνην. Εἰς τὸ ἑξῆς προσπερᾶ τυχὸν ἀλληλοσυγκρουόμενας ἀπόψεις τῶν θεωρητικῶν συναδέλφων του, ποὺ ματαιοπονοῦν εἰς τὴν ἀναζητήσιν τοῦ «Παιδαγωγοῦ» ὡς προτύπου, ἐν ὅσῳ τὸν ἀναζητοῦν εἰς μίαν ἀνύπορ-κτον καὶ χωρὶς αὐθεντίαν μορφὴν καὶ τὸν στηρίζουν ἐπὶ βάσεων σαθρῶν καὶ προσκαίρων. Οὐδέποτε λη-σμονεῖ ἐκ πιστευούσης πεποιθήσεως, ὅτι «Διδάσκα-λος ἡ Καθηγητὴς ἡμῶν (τ. ἔ. Παιδαγωγὸς ὡς πρό-τυπον) ἔστιν εἰς ὁ Χριστός.» ⁽²⁴⁾ Πιστεύω συνεπῶς, ὅτι ὁ Θεὸς ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος» ⁽²⁵⁾ διὰ νὰ γί-νουν «καινὰ τὰ πάντα» ⁽²⁶⁾ καὶ διὰ νὰ ὁδηγήσῃ καὶ νὰ λυτρώσῃ τὸν ἄνθρωπον καὶ εἰς τὸν χώρον τῆς Παιδαγωγικῆς καὶ Ἀγωγῆς.

Εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ καὶ Σωτῆρος τῆς ἀνθρωπότητος ἀναγνωρίζει οὕτως ὁ Παιδαγωγὸς τὸν «ὑπογραμμόν» του. Ἀκούει ἀπὸ τὸ θεῖον στόμα Του τὸ «τορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, διδά-σκοντες αὐτοῖς τηρεῖν, πάντα ὅσα ἐνετείλαμην ὑμῖν» ⁽²⁷⁾ καὶ εἰς τὴν ἡχὴ τῶν λόγων Του διακρίνει καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀπειθυνομένην ἐντολήν. Ἀκολουθεῖ τὸν «ὑπογραμμόν» τοῦτον καὶ στρέφεται ὡς Ἐκεῖνος πρὸς πᾶσαν ψυχὴν, ποὺ τοῦ ἐμπιστεύεται «ἄνω

θεν» εἰς τοὺς μορφωτικοὺς χώρους τῆς οἰκογενείας, τοῦ σχολείου, τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς κοινωνίας διὰ νὰ τὴν λυτρώσῃ ἀπὸ τὴν «ἐνστικτώδη ὑπαρξιν» καὶ νὰ τὴν ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὰς σκοτεινὰς δυνάμεις, ποὺ τὴν ἀπειλοῦν ἢ τὴν διεκδικοῦν, καὶ μάλιστα νὰ τὴν ἐλευθερώσῃ «ἢ ἐλευθερᾶ, ἢ Χριστὸς ἡμᾶς ἡλευθέ-ρωσεν» ⁽²⁸⁾.

5. Ὁ Παιδαγωγὸς καὶ ἡ ἀποστολή του

Εἰς τὸν χώρον τῆς θρησκείας πληροφορεῖται καὶ συνειδητοποιεῖ ὁ Παιδαγωγὸς ὅτι ἡ διακονία εἰς τὰς ψυχὰς συντελεῖται μόνον μετὰ τὸν θρησκευτικὸν πα-ράγοντα εἰς τὸ κέντρον. Γίνεται καὶ ὁ ἴδιος θρησκευ-οῦσα προσωπικότης καὶ δονεῖται εἰς τὴν σκέψιν, ὅτι διακονεῖ μίαν τόσον ὑψηλὴν ἀποστολήν. Οἱ σωτηρι-ώδους ἀληθείας θεῖοι λόγοι ἐνὸς «τὶ γὰρ ὠφελήσῃ ἄνθρωπον, ἐὰν κερδίσῃ τὸν κόσμον ὅλον καὶ ζημι-ωθῇ τὴν ψυχὴν του» ἢ «τὶ δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλα-μα τῆς ψυχῆς οὗτου» ⁽²⁹⁾ τοῦ συνειδητοποιοῦν ἀκό-μη περισσότερον τὸ ἔργον του καὶ δεικνύουν, τὸ ποί-ας συνεπίσας καὶ ποῖαν εὐθύνην ἔχει κάθε του παι-δαγωγικὴ προσπάθεια. Δὲν βλέπει πλέον τὴν ἀνθρω-πίνην ὑπαρξιν ὡς μίαν ὕλην, ποὺ πέφτει νὰ ἀπο-συντεθῇ «εἰς τὰ ἔξ ὧν συνετέθη», ἀλλ' ὡς ψυχὴν αἰώνιον, ὡς τὴν πνοὴν τοῦ Θεοῦ. Ἡ πίστις του τὸν θέτει πρὸ τῆς συναισθήσεως, ὅτι «ὁ Θεὸς ἐπλασε τὸν ἄνθρωπον χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρω-πος εἰς ψυχὴν ζῶσαν» ⁽³⁰⁾ Ἐκεῖ δὲ «εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Θεοῦ» καὶ τὴν πνοὴν Του ἀναγιγνώσκει τὴν ἴσως «κεκρυμμένην» ἀλήθειαν, ὅτι πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του καὶ ἀντικείμενον τῆς ἀποστολῆς του ἔχει, ὅτι προ-ῆλθε πράγματι ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ Θεοῦ καὶ ἀκόμη αὐτὸ τὸ ὅποιον τόσον «ἡγάπησεν ὁ Θεός... ὥστε τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύ-ων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον» ⁽³¹⁾

Ὡς ἐκ τούτου πιστεύει ὁ Παιδαγωγὸς ὅτι ἀκο-λουθεῖ εἰς τὴν ἀποστολήν του θεοχάρακτον καὶ θεο-βάδιστον πορείαν ὅτι ἀκολουθεῖ αὐτὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ὡς τὴν «ὁδόν, τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ζωὴν» ⁽³²⁾. Τὰ ἔχνη Αὐτοῦ σημειώνουν τὴν ἐν τῷ κόσμῳ τού-τῳ ἀφειρομένην τὴν ἐκεί εἰς τὴν ταπείνωσιν τῆς Φάτ-νης τῆς Βηθλεὲμ. Διέρχονται ἀπὸ τὴν διψασμένην δι' «ἀνύψωσιν ὑπεράνω τοῦ προσκίρου» καὶ διὰ λύτρωσιν ψυχὴν καὶ προσεγγίζουν τὸν παντοιοτρό-πως πονεμένον ἄνθρωπον μετὰ τὴν ἀπέραντον Καλωσύ-νην καὶ Ἀγάπην μιᾶς παντοειδῶς εὐεργετικῆς καὶ ὁδηγητικῆς μαλαξέως τῶν προβλημάτων του. Κατε-υθύνονται, τέλος διὰ τὴν ὁλοκληρωτικὴν λύτρωσιν τοῦ ἀνθρώπου ἐκεῖ εἰς τὴν μεγάλην θυσίαν τοῦ Σταυ-

23. Ἰω. ιη', 38.

24. Ματθ. κγ', 7 καὶ κγ', 10.

25. Ὡς πρὸς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς παρα-δειγματικὸν «Διδάσκαλον» καὶ «Καθηγητὴν» ἀναφωνεῖ ὁ Pestalozzi: «Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι ὁ μοναδικὸς διδά-σκαλος» (Παρά D. Otto Eberhard: ἐνθ' ἀν., σ. 69).

26. Ἐγκυρον καὶ ἀξιωματικὸν βιβλίον ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου εἶναι: «Ὁ μέγας Παιδαγωγὸς 2 τοῦ Ἰ. Θ. Κο-λιτσάρα (Χριστ. Ἐν. Ἐκπαιδευτικῶν Λειτουργῶν, Ἀθῆ-ναι 1957), ὅπου τὸ ἀνθρώπινον πρόσωπον καὶ τὸ θεῖον ἔργον τοῦ Κυρίου ἐξετάζονται καὶ παρουσιάζονται τῇ βο-ηθείᾳ τῆς συγχρόνου Παιδαγωγικῆς καὶ Ψυχολογίας ὡς πρότυπα Παιδαγωγοῦ καὶ Ἀγωγῆς.

27. Εἰς τὸν πρόλογον τῆς Β' ἐκδόσεως τοῦ ἐν λόγῳ βιβλί-ου περιλαμβάνεται περὶ αὐτοῦ κρίσις τοῦ Καθηγητοῦ τῆς Παιδαγωγικῆς Σπυρ. Καλλιάρου ποὺ δίδει καὶ τὴν θέσιν τοῦ σεβαστοῦ ἀκαδημαϊκοῦ Διδασκάλου ἐναντι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὡς παιδαγωγοῦ ὡς ἑξῆς: «Ἀνέκαθεν θεωρεῖται ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὡς κατ' ἐξοχὴν μέγας παι-δαγωγός. Ἀλλ' ὅμως ὀλίγοιτο ἔχουν κατὰ πάντα ἀρτίαν καὶ εὐκρινῆ τὴν εἰκόνα Αὐτοῦ ὡς παιδαγωγοῦ, διότι εἰς τοῦτο ἀπαιτεῖται συστηματικὴ μελέτη τῆς Γραφῆς... Ἐν αὐτῷ (τὸ ἀνωτέρω βιβλίῳ) ὁ Ἰησοῦς παραστατικώτατα ἐμφανίζεται ὡς τέλειος παιδαγωγὸς ἐνηλίκων καὶ ἀνηλίκων, ὡς παιδαγωγὸς ἀπαράμιλλον ἔχων τὴν ἱκανότητα τοῦ παι-δαγωγοῦ κατὰ τὰς παιδαγωγικὰς ἐκείνας ἀρχάς, τὰς ὁποί-ας δι' ὀγκωδῶν καὶ ἀχρηστων ἐν πολλοῖς συγγραμμάτων προσπαθοῦν νὰ ἐναπλῶξουν κοινὰριθμοὶ τῆς παιδαγωγικῆς ἐκπαιδεύσεως...»

28. Φιλ. β', 7

29. Β' Κορ. ε', 17

30. Ματθ. κη', 19-20

31. Γαλ. ε', 1.

32. Μάρκ. η', 36-37

33. Γεν. β', 7.

34. Ἰω. ιδ', 16.

35. Ἰω. ιδ', 6. Εἶναι συγκινητικὴ ἡ ὁμολογία τοῦ E. Spranger, ποὺ πλήρως πίστεως ἐκχειλίζει τὴν περὶ τούτου ἐσωτερικὴν βεβαιότητα τῆς πεφωτισμένης συνειδήσεώς του ὅταν συμφωνεῖ μετὰ τὸν Πατέρα τοῦ Νηπιαγωγείου Froebel καὶ σημειώνει εἰς τοὺς περὶ τοῦ τελευταίου στοχασμούς του: «Ὁ Ἰησοῦς εἶναι λοιπὸν, πράγματι ἡ ὁδός, ἡ ἀλή-θεια καὶ ἡ ζωὴ» (E. Spanger, «Aus Friedrich Froebels Gedan= Kenwelt» 3, Quelle u. Meyer Heidelberg 1960, σ. 66).

ροῦ καὶ οὕτως καὶ εἰς τὸν θρόνον αὐτῆς τῆς θυσίας, εἰς τὴν Ἀνάστασιν. Εἰς αὐτὴν δὲ τὴν πορείαν ἀφυπνίζεται ἡ συνείδησις καὶ ἀποκτᾷ ὁ παιδαγωγὸν τὴν ἐσωτερικὴν τῆς πληροφορίαν, ὡς πρὸς τὸ ποῖαν πράγματι ἀνεκτίμητον ἀξίαν καὶ σημασίαν ἔνσαρκώνει ὁ παιδαγωγούμενός του, τὸ πόσον ἐπιβεβλημένη εἶναι ἡ ἀπὸ λαχυροτάτην ἐσωτερικὴν ὑπαγόρευσιν πρὸς τὸν παιδαγωγούμενον στροφή του καὶ τὸ πόθεν ἐκπηγάζει ἡ διὰ τὴν ὁρθὴν του στροφήν μεγάλη εὐθύνη του. Οὕτως ἐνατενίζει τὸ παιδί καὶ τὸν ἄνθρωπον ὑπὸ ὅλως διαφορετικὸν πρῶσμα. Ἀπευθύνεται εἰς τὴν ψυχὴν του, αὐτὴν κοσμεῖ καὶ τὴν ἰδίαν προετοιμάζει ὡς τὸ ἀσφαλέστατον ἐγγύησον διὰ τὴν πρόσκαιρον τὸσον ὅσον καὶ διὰ τὴν αἰώνιον ζωὴν. Μοχθεῖ καὶ μορφώνει πολίτας διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν καὶ ἔχει ἀπὸ τὴν ἐπιβεβαίωσιν τῆς ζωῆς, ὅτι οἱ πολῖται του εἶναι οἱ «ἀριστοί» καὶ διὰ τὰ βασίλεια τῆς γῆς. Ἐξασφαλίζει τὸ μείζον καὶ τοῦ παρέρχεται ἀναμφιβόλως καὶ τὸ ἑλάττω.

Ἐνώπιον τοῦ νέου ἀνθρώπου παίρνει τὴν θέσιν, ποῦ τοῦ δίδει ἡ ἐπίγνωσις, ὅτι καὶ δι' αὐτοῦ τὴν ψυχὴν «κατέβη» ὁ Χριστὸς ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἐβάδισε τὸν μαρτυρικὸν δρόμον τοῦ Γολγοθᾶ. Εἰς τὸ ἔργον του τὸν κινεῖ ἐξ ὁλοκλήρου ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, «ὅς γὰρ τοῦ ἰδίου νίσου οὐκ ἐφέλιστο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν»⁸³. Μεταβάλλεται οὕτως εἰς συνεργάτην τοῦ Θεοῦ καὶ ἐργάζεται ταπεινῶς, ὅχι διὰ κατὰ τὸ πρόσκαιρον, ἀλλὰ διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῶν προαιωνίων σχεδίων τοῦ Θεοῦ. Ἐργάζεται διὰ τὴν δόξαν Ἐκείνου ὡς «σπορεύς» εἰς τὸ τοῦ Θεοῦ γεώργιον»⁸⁴, ποῦ εἶναι ὁ ἡγαπημένος εἰς Αὐτὸν ἄνθρωπος. Δὲν ματαιοπονεῖ εἰς τὸ νὰ στηρίζεται εἰς τὰ δεκανίκια κιβδηλῶν γνώσεων διὰ νὰ μορφώσῃ ἀνθρωπίνους χαρακτηῖρας, ἀλλὰ, χωρὶς νὰ παραμερίσῃ καὶ τὴν πραγματικὴν, τὴν ταπεινὴν καὶ τὴν ἀπὸ Θεοῦ καὶ κατὰ Θεὸν ἀνθρωπίνην σοφίαν καὶ τὰς ἀναγκαίας γνώσεις, σπεῖρει κατὰ πρῶτον λόγον τὸν σπῆρον τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ. Καὶ πράττει τοῦτο, ἐν ὅσῳ τοῦλάχιστον ἐπιδιώκει νὰ διαπλάτῃ χρηστοὺς χαρακτηῖρας καὶ πολίτας διὰ τὴν γῆν καὶ τὸν οὐρανὸν καὶ καθόσον οἰσθάνεται τὸν ἑαυτὸν του ἐντεταλμένον νὰ διατηρήσῃ τὰς καρποφόρους προϋποθέσεις ἑνὸς αἰωνίου πολιτισμοῦ, ὡς τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ. Διαπιστώνει δέ, ὅτι, ὅπου τὸν «σπῆρον» τοῦ λόγου τούτου ὑποδέχεται ὁ ἄνθρωπος μὲ καλλιεργούμενην ταπεινότητα, θαυματουργεῖ καὶ δίδει τὴν πίστιν, ⁽⁸⁵⁾ τῆς ὁποῖας οὐρανόσταλα δῶρα εἶναι ἡ

ἐσωτερικὴ εἰρήνη, τὰ συναισθήματα τῆς αἰσιοδοξίας, τῆς βεβαιότητος καὶ τῆς ἀσφαλείας διὰ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον, τὸ ἀνεξάντλητον πνεῦμα πρὸς δημιουργίαν, ἡ στροφή πρὸς ἔργα ἀγάπης, ἥτοι ἡ διὰ τῆς εὐποιίας στροφή πρὸς τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸ κοινὸν νικὸν σύνολον. Τέλος, δῶρον τῆς εἶναι ἀκόμη καὶ ἡ παντοῖα ἐπιτυχία ὡς τὸ ἀποτέλεσμα χριστιανικῶν ἀφυπνισμένων προσωπικοτήτων, ποῦ δὲν κλείονται εἰς τὰ τεῖχη τοῦ ἀτομισμού τῶν, ἀλλὰ ζοῦν ἐντόνως τὰ φλέγοντα προβλήματα τῶν συνανθρώπων τῆς ἐποχῆς τῶν καὶ σπεύδουν νὰ τὰ ἐπιλύσουν κατὰ δύναμιν ὑπὸ τὴν ἐσωτερικὴν θείαν παρόρμησιν τῆς ἀγίας πίστεως τῶν. Αὐτὸς δὲ ὁ Παιδαγωγὸς χαίρει κατὰ τρόπον ἀπερίγραπτον, ζῇ τὴν χαρὰν καὶ τὴν ἱκανοποίησιν, ποῦ ἔζησαν καὶ ζοῦν, ὅσοι Παιδαγωγοὶ ἡξιώθησαν καὶ ἀξιώνονται νὰ δρέπουν τοὺς καρπὸς μιᾶς τοιαύτης καὶ κατὰ τὸν ὥς ἄνω τρόπον ὑψηλῆς θείας ὑπ' αὐτῶν ἀποστολῆς.

6.—Ἔργον πνευματώσεως ἡ ἀποστολὴ του.

Εἰς μίαν τοιαύτην ἀποστολὴν καὶ διὰ τὴν πραγματοποίησιν ἑνὸς τοιούτου ἔργου ἔχει κληθῆ ὁ Παιδαγωγὸς νὰ πυκνώνῃ μὲ τὴν διάπλασιν ἀληθινῶν χριστιανικῶν χαρακτηῖρων τὰς τάξεις τῶν ὑψηλῶν καὶ συγχρόνως δημιουργῶν αἰωνίου πολιτισμοῦ, τοῦ ὁποῦ τροφοδοτεῖ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ τονώνει συνεχῶς καὶ τῆς ρίζας του, ρίζας ποῦ ἐκτείνονται καὶ βυθίζονται εἰς τὸν Ἑλληνισμόν καὶ τὸν Χριστιανισμόν,⁽⁸⁶⁾ τὸ ἔργον του τοῦτο εἶναι εἰς τὴν

μέμον του ἀνθρώπου.

Ἡ πίστις καὶ ἡ ἀγάπη ποῦ δημιουργεῖ αὐτὴ ἡ πίστις μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, εἶναι εἰς βεβαιότης (καὶ συνάμα ἡ βεβαίωσις) τοῦ οὐσιαστικῶς ἀνθρωπίνου ποῦ «καθιστᾷ καὶ τὸ φαινόμενον τῆς ἀγωγῆς βασικῶς σαφές», τονίζει ὁ σύγχρονος ἀκεχρυσμένος Παιδαγωγὸς καὶ καθηγητὴς τοῦ Ἀμβούργου Wilhelm Flitner, ὁ ὁποῖος εἰς τὸ σύγγραμμά του «Γενικὴ παιδαγωγικὴ» ἀφιερώνει ἰδιαιτέραν παράγραφον ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ἀφώτισις τῆς συνειδήσεως καὶ πίστεως» (Bl. W. Flitner, «Allgemeine Paedagogik» 3, Stuttgart, Rlett-Verlag, 9.50).

Ἡ πίστις βασίζει καὶ ἐμπνέει τὸν πολιτισμόν. ὁ ὁποῖος ὑφίσταται μόνον ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν τῆς καὶ ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἀνέστυρεν ὁ Καθηγητὴς τῆς Παιδαγωγικῆς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Βέρνης J. J. Schmid τὰς βάσεις καὶ τὸν σκοπὸν τῆς ἀγωγῆς κατὰ τὰς περὶ «Γενικῆς Παιδαγωγικῆς» παραδόσεις του τοῦ τρέχ. ἔξαμήνου, τονίζει ὅτι δὲν ἐννοεῖται καὶ δὲν ἐστὶν οὐδὲ ἕνας τεχνικὸς πολιτισμός, ὅταν δὲν τίθεται εἰς τὴν πλαισίωσιν καὶ τὴν διακονίαν τῆς πίστεως.

85. Ὁ Ἑλληνισμός καὶ ὁ Χριστιανισμός εἶναι αἱ ρίζαι καὶ τοῦ σημερινοῦ πολιτισμοῦ τῆς Δύσεως καὶ συνεπῶς ἡ βάση καὶ μιᾶς ἀντιστοίχου ἀγωγῆς. Ὡς πρὸς τοῦτο διακηρύσσει ἀπεριφράστως ὁ E. Spranger τὰ ἑξῆς: «Ὁ Χριστιανικὸς πολιτισμὸς τῆς Δύσεως, εἰς τὸν ὅποιον ζῶμεν, ἱσταται ἐπὶ τῶν ὤμων τοῦ ἀρχαίου ἑλληνορωμαϊκοῦ (πολιτισμοῦ). Οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ῥωμαῖοι εἶναι εἰς πνευματικὴν ἔννοιαν οἱ προπάτορές μας, ἡμεῖς οἱ ἀπόγονοί των. (Der geborene Erzieher 58). Καὶ ἀλλοῦ: Τὰ ἰδανικά μας ὑπενθυμίζον τὴν κλασσικὴν ἀνθρωπιστικὴν κληρονομίαν μας καὶ τὰς χριστιανικὰς ρίζας τοῦ Χριστιανικοῦ μας πολιτισμοῦ» (Paedagogische Respektiven, σ. 18).

Ὁ Π. Μελίτης ἐκφράζει τὴν σχέσιν Ἑλληνισμοῦ—Χριστιανισμοῦ μὲ ἕνα σαφέστερον τρόπον, γράφων εἰς τὸ πρωτοπορειτικὸν ἔργον του «Γὰ ν' ἀνοίξῃ ὁ δρόμος» (Ἐκδόσεις Ἰνστιτούτου Ἱατρ. Ψυχολογίας καὶ Ψυχ. Ὑγιεινῆς, Ἀθῆναι 1957) ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς ἔλαβε τὴν μεγίστην ἀπὸ τὸν Θεὸν τιμὴν καὶ ἐπενέδυσεν τὸν Χριστιανισμόν, ἐνῷ οὕτως ἀνεξωογονήθη ὁ ἴδιος ἐσωτερικῶς, ἀνεσώθη καὶ ὁλοκληρώθη, ἀφοῦ ἐφωτίσθη εἰς τὸ «πλήρωμα τοῦ χρόνου» ἀπὸ τὸ Φῶς τῆς Θείας Ἀποκαλύψεως.

83. Ρωμ. η', 32.

84. Α' Κορ. γ', 9.

85. α. Ἡ πίστις εἰς τὰς ἡμέρας μας εὐρίσκεται μεταξὺ τῶν ἀνοζητήσεων τῆς παιδαγωγικῆς. Μία ἐκδήλωσις τούτου εἶναι καὶ τὰ συχνὰ συνέδρια, ποῦ ἔλαβον καὶ λαμβάνουν χώραν μεταξὺ Παιδαγωγῶν καὶ Θεολόγων εἰς Γερμανίαν μετὰ τὸν Β'. παγκ. πόλεμον καὶ μάλιστα ὑπὸ τὴν πλουσίαν πεῖραν τῶν διδασκάλων τὸσον αὐτοῦ καὶ τῶν αἰτίων του, ὅσον καὶ τοῦ ὅμου καὶ ἀντιπνευματικοῦ Χιτλερισμού καὶ ἡ σχετικὴ ἐρευνα τῶν συνεδρίων τούτων πρὸς προσδιορισμὸν σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τῶν τρέπων μιᾶς παρὰ τῆς ἀγωγῆς οἰκιοποιήσεως τῆς πρὸς Χριστὸν πίστεως διὰ τὴν ὑπ' αὐτῆς μόρφωσιν ἀληθινῶν ἀνθρώπων, ποῦ δὲν θὰ ἐκμεταλλεύονται ἡ δὲν θὰ παραθεωροῦν καὶ περιφρονοῦν κλέον τὸν συνάνθρωπον, ἀλλὰ θὰ τίθενται εἰς τὴν παντοῦτροπον διακονίαν τῶν προσχημάτων του, παραδειγματιζόμενοι ἀπὸ ἐκείνην τοῦ Θεοανθρώπου πρὸς τὸν ἡγαπη-

Ἡ ΒΟΥΛΗΣΙΣ ὡς ὁ ἰσχυρότερος ψυχολογικὸς παράγων τῆς δημιουργίας

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΡΟΥΣΚΑ, Ὑποδυνάτου Παιδ. Ἀκαδημίας Λαμίας

1. Ποῖον τὸ περιεχόμενον τῆς βουλήσεως; Σοφοί, φιλόσοφοι, μεταφυσικοί, ψυχολόγοι, ἀνεζήτησαν νὰ τὸ προσδιορίσουν, χωρὶς ποτὲ τὰ εἶναι βέβαιοι γι' αὐτό. Ὁ Σοπενχάουερ, γεμῆτος ἀπὸ ἀντιθέσεις, ὅσπερα ἀπὸ διχθεῖα μελέτη, ἀναγνώρισε σιωπηρῶς, πού δὲν ἔλυσεν τὸ πρόβλημα τῆς βουλήσεως. Ὁ Καρτέσιος διεπίστωσε πὺς ἡ ψυχὴ μας εἶναι παθητικὴ. Δὲν γίνεται ἐνεργητικὴ, παρὰ ὅταν θέλῃ καὶ διεκέρυψε ὅτι ἡ βούλησις εἶναι ἐλεύθερη.

Δυνάμεθα νὰ πρῶμε πὺς ἡ βούλησις εἶναι μιὰ λανθάνουσα ἀρετὴ, μιὰ δύναμη σταθερὴ, πού ὑπάρχει σὲ κάθε ἄτομο καὶ δημιουργεῖ τὸ ἕνα ἀπὸ τὰ στοιχεῖα, τὸ πῶς σπουδαίε, τῆς ἡθικῆς συμπεριφορᾶς ἢ τοῦ χαρακτῆρος, ἐκείνου πού τὴν κατέχει. Εἶναι ἡ μεγαλύτερη ψυχολογικὴ λειτουργία. Εἶναι ἡ ὑψίστη δύναμις, πού ἔχει μέσα του τὸ κάθε ἄτομο. Ὁ Γκαίτε λέγει ὅτι τὸ σπουδαιότερον εἶναι νὰ ἔχῃ ὁ ἄνθρωπος ἐνταγτὴ βούλησιν, τὰ ἄλλα εἶναι ἀδιάφορα. Ὁ Κάντ λέγει ὅτι εἶναι τὸ ἀπόλυτον ἀγαθόν.

Ἐξετάζοντας ψυχολογικῶς τὴ βούλησιν λέγομεν, ὅτι εἶναι μιὰ ἐσωτερικὴ ὥθησις γιὰ ἐνέργειαν, γιὰ ἕνα συνειδητὸν σκοπὸν. Ἐνῶ ἀντιθέτως ἡ ἀβουλία εἶναι ἡ ἑλλειψὶς ζήσεως γιὰ πράξιν, δειλία, δισταγμός, ὀνειροπόλησις, αἰσθημα κατωτερότητες.

Ἡ βούλησις ὡς ἕνα μέρος εἶναι ἔμφυτη. Ἀπὸ

τῆς δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελεῖ ἀναπόσπαστο τμήμα τοῦ ψυχικοῦ τοῦ κόσμου. Ἡ βούλησις τὴν ὑπῆρξεν νὰ ζῇσιν, τὴν ὠδήγησεν στὴν ἀναζήτησιν τῶν μέσων γιὰ τὴν καταπολέμησιν ὅλων τῶν ἀντιξοότητων, τῶν κινδύνων, τῶν ἀγρίων ζώων, τῶν ἐβροθησεν στὴν ἀνακάλυξιν τῆς φωτιᾶς, τῆς ἐνδυμασίας τοῦ καὶ τὸν ἐφθασεν σὲ σημερινὸ πολιτισμὸν τοῦ. Νὰ γιὰ τὴ βούλησιν εἶναι ἡ μεγίστη δύναμις καὶ ἡ πολυτιμότερη ἀρετὴ στὸν καθένα μας.

Ὁ Σοπενχάουερ βεβαιώνει πὺς ἡ βούλησις κληρονομεῖται ἀπὸ τὴν πατέρα, ἡ δὲ νοημοσύνη, πού χορηγεῖται ὡς ψυχολογικὴ λειτουργία δευτερεύουσα, κληρονομεῖται ἀπὸ τὴν μητέρα. Ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ ὁ μεγάλος ψυχίατρος Θεόδωρος Ribot παραδέχεται ὅτι ὁ καθένας ἀπὸ τοὺς γονεῖς κληρονομεῖ σὲ τὸ παιδί του, αὐτὸ πού κατέχει στὸν πῶς μέγαλο βαθμὸν. Καὶ ἡ εὐθυκρισία καὶ ἡ ψυχολογικὴ ἐρευνα δείχνει ὅτι ὁ Ribot ἔχει δίκην. Ἀλλὰ ἡ βούλησις καλλιεργεῖται καὶ τοῦτο ἔχει μεγάλη σημασία.

2. Μιὰ δυναμικὴ βούλησις λοιπὸν δαμάζει τίς ὁρμῆς, τίς ἐπιθυμίας, τὰ ἐνστικτα. Ἀναπληρώνει καὶ τὴν διανοητικὴν ἀκρότητα ἑλλειψιν, γιὰ τὴν ἄνθρωποι πού δὲν εἶχαν ἰσχυρὴ νόησιν, ἀλλὰ εἶχαν δυναμικὴ βούλησιν διεκρίθησαν. Μιὰ ὁγίης βούλησις διακρίνεται ἀκρότητα γιὰ τὴν σταθερότητα τῆς, γιὰ τὴν διάρκεια, τὴν

πρώτην γραμμὴν ἔργον ἀνελλιποῦς καὶ αὐξανομένης πνευματώσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ συνεπῶς καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ. Εἶναι δηλαδὴ ἔργον ἐμποτισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ «μέχρις οὐτέων» ἀπὸ τὰ νάματα τοῦ ζωοποιοῦ Πνεύματος, πού ἀνοβλύζει ἀπὸ τὴν θρησκείαν τοῦ Ναζωραίου Ἰησοῦ καὶ δύναται νὰ μαρτυρηθῇ εἰς ἐκδηλώσεις πνευματικῆς πολιτιστικῆς ζωῆς ἐντὸς τῆς ἡμερωτικῆς καὶ ἀνυψωτικῆς πορείας καὶ τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιχειρημασμένης πείρας, πού ἐδημιούργησεν ἡ ἀθάνατος ἀρχαιότης τῶν προγόνων μας καὶ ἐσυνέχισεν εἰς νέας πολιτιστικὰς μορφὰς ὁ Βυζαντινὸς Ἑλληνισμός.

Τὸ ἔργον τοῦτο εἶναι ἔργον κατ' ἐξοχὴν τοῦ Παιδαγωγοῦ καὶ οὐνίσταται εἰς τὴν δι' ὅλων τῶν δυνάμεων προσπάθειάν του πρὸς ἐμφύχωσιν καὶ πνευματώσιν τῆς ἀγωγῆς διὰ τῆς «ἐς αἶ» ὁλοκληρουμένης πνευματώσεως τοῦ ἑαυτοῦ του. Ἐὰν ὁ Παιδαγωγὸς θὰ παρεθεωροῦσε καὶ θὰ πορευομένου ἐγκληματικῶς τὸ ἔργον τοῦτο, πού ἀποτελεῖ τὴν προϋπόθεσιν τῆς συνεχίσεως τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ μας καὶ τῆς διατηρήσεως τῆς Φυλῆς μας, δὲν θὰ εἶχε παρὰ νὰ ἀκούσῃ κατὰ τρόπον ἀφυπνίζοντι τὴν εὐχὴν τοῦ ἱγωνισθέντος κατὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ Πνεύματος Χιτλεριστῶν Παιδαγωγοῦ Fr. W. Foerster, ὁ ὁποῖος μὲ τοὺς ἀγῶνας καὶ τὴν πείραν μ' αἰωνοβίον σχεδὸν ζωῆς ἐπιθυμεῖ νὰ προφυλάξῃ τὴν ἀγωγὴν ἀπὸ θανάσιμον ἐσφαλμένον προσανατολισμὸν κατὰ τὴν θέσιν τοῦ σκοποῦ καὶ τῶν ἐπὶ μέρους ἐπιδιώξεων τῆς καὶ θέλει νὰ συνειδητοποιήσῃ, ὅτι ὁ κίνδυνος τῆς ἀποπνευματώσεως (Entgeisti-

gung=ὕλιστικοποίησις) τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Δύσεως δὲν εἶναι καθόλου μικρότερος καὶ ὀλιγώτερον ἐπικίνδυνος ἀπὸ ὅσον ἡ κομμουνιστικὴ ἀποπνευματώσις τοῦ ἀνατολικοῦ κόσμου καὶ ὅτι δὲν εἶναι δύνα τὸν νὰ προσεγγίσῃ κανεὶς ἄλλο θανασιμώτερον πλῆγμα εἰς τὴν δύναμιν τοῦ πολιτισμοῦ τῶν μεγάλων ἐλευθέρων παραδόσεων τῆς Δύσεως ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ (πλῆγμα), πού ἐπιφέρει κανεὶς, ὅταν ἀποκόψῃ αὐτὰς (τὰς παραδόσεις) ἀπὸ τὰ πνευματικὰ τῶν θεμελίων. Εἶθε νὰ κατανοηθῇ τοῦτο ἀπὸ τοὺς συγχρόνους μας, πρὶν ἢ εἶναι ἄργα πλέον» (28).

Μετὰ τὰ ἀνωτέρω καταφαίνεται, τὸ πόσον ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ὡς «Ἑλληνοχριστιανικοῦ» ἀπὸ τοῦ Ἑλληνικὸν Σύνταγμα εἶναι ἡ ἀντικειμενικὴ ἔκφρασις καὶ τὸ πόρισμα τῆς ἐρεύνης καὶ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος καὶ τὸ πόσον μιὰ Παιδαγωγικὴ τῆς σήμερον πρέπει νὰ εἶναι ἀντίστοιχος τοῦτου τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, δηλαδὴ «Ἑλληνοχριστιανικὴ» (Σχετικῶς γὰρ φεῖ ὁ Π. Κοροντζῆς εἰς τὸ μνημονευθὲν Περιοδικὸν Φεβρ. 1960).

86. Fr. M. Foerster, ἐκθ. ἀν., σ. 166. Οἱ λόγοι τοῦ αὐτοῦ εἶναι αἱ τελευταῖαι γραμμαὶ τοῦ μνημονευθέντος βιβλίου του: «Τὰ κύρια προβλήματα τῆς ἀγωγῆς, ὅπου δι' ὅλον τοῦ περιεχομένου τοῦ θέτει τοὺς σκοποὺς τῆς ἀγωγῆς, βασίζονται ἐπὶ τῶν πνευματικῶν θεμελίων» τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ τῶν μεγάλων ἐλευθέρων παραδόσεων τῆς Δύσεως καὶ πείθει, ὅτι ἡ πνευματικὴ θεμελίωσις τῶν σκοπῶν τῆς ἀγωγῆς, πού τείνουν εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ ἀληθινοῦ χριστιανικοῦ χαρακτῆρος, καὶ ἡ βίωσις τῶν κατέχουν πάντοτε τὴν προτεραιότητα εἰς τὸν προσανατολισμὸν καὶ τὴν διαρκὴ ἀνακαίνισιν τοῦ Παιδαγωγοῦ καὶ ἀναμφιβόλως εἶναι... ἀσυχκρίτως σημαντικώτεροι, παρ' ὅσον κάθε, ἀκόμη καὶ ἡ πλέον βαθύνους μεθοδική» (ἐνθ. ἀν. Ἐπιλεγόμενα, σ. 165).

υπομονή της, την ήθικότητά της. Στους εγκληματίες δὲν υπάρχει ἡ Βούληση, ἀλλὰ λείπει ἡ ήθική κατέυθυνσή της.

Σὲ κάθε βουλευτική πράξη ἀπαραίτητα εἶναι τρία στοιχεία: Ἡ παρὰστασις τοῦ ἐπιθυμουμένου πράγματος (ὁ σκοπός), ἡ ἀπόφασις ποῦ συνδέεται ἡ πράξις πρὸς τὸν πράττοντα καὶ ἡ ἐκτέλεσις, στὴν ὁποία μετρᾶται ἡ δυναμικὴ Βούληση. Ἔτσι δρᾷ ὁ ὕγιης ψυχικῶς ἄνθρωπος καὶ φθάνει σὲ ἀποτελέσματα πάντοτε, πραγματοποιητὰ ἐνερῶς τοῦ καὶ γίνεται εὐτυχής.

3. Ἐνῶ τόσο δυναμικὴ εἶναι ἡ Βούληση πολλοὶ γονεῖς ἐνδιαφέρονται γιὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς νοημοσύνης τῶν παιδιῶν των, ὅχι γιὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Βουλῆσεως... Ν' ἀναπτύξουμε ὅμως τὴν νοημοσύνην τῶν παιδιῶν καὶ ν' ἀμελήσουμε τὴν Βούλησιν; Θὰ ἦταν πραγματικά, ὅπως δικαίως παρατηρήθηκε, σὰν νὰ θυσιάζαμε τὸ κύριο στὸ δευτερεύον, θὰ ἦταν σὰν νὰ κάναμε ἄνθρώπους τοῦ πνεύματος, ποῦ θὰ ἦταν τὸ ἄπαν μίᾳ; Δημοκρατίας καὶ ὅχι ἄνθρώπους τῆς καρδιάς, ποῦ θὰ ἦταν τὸ πλεόν ἀναγκαῖον γιὰ τὴν Δημοκρατίαν. Ἐπίσης, ν' ἀναπτύξουμε, νὰ ἐκλεπνύνουμε, νὰ ἐξαγγίσουμε κάπως τὴ συναισθηματικότητά τους, χωρὶς νὰ μεριμνήσουμε γιὰ τίς δυνάμεις, ποῦ θὰ τὰ συνεδεύουν καὶ σὲ ὥρισμένες ὥρες, θὰ τὰ ὑποστηρίξουν νὰ μάχωνται στὴ ζωὴ, θὰν ἦταν σὰν νὰ κάναμε ἄνθρώπους μίᾳς ψευτοευγένειας ἴσως, γιὰτὶ δὲν ἐγνώριζαν νὰ δοθοῦν ἀποτελεσματικῶς, οὔτε στὸν ἑαυτὸν τους, οὔτε στοὺς ἄλλους.

Αὐτὸ ποῦ λείπει, πολλὰς φορές, γιὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὸ παιδί στὴ ζωὴ του, νὰ ἐκπληρώσῃ τὸ καθήκον του καὶ νὰ ὑπερᾶσῃ τὸ συμφέρον του, εἶναι ἡ Βούλησις, ὅχι ἡ νήρη.

Μήπως δὲν εἶδαμε συμμαθητὲς μας ἀρίστους, ποῦ ἐγνώριζαν τὰ πάντα, ποῦ στεφανώνονταν μὲ τιμὰς καὶ διακρίνονταν, ἀλλὰ στὴν ὥριμη ἡλικίαν, ἀντὶ νὰ εἶναι οἱ πρῶτοι, ἔγιναν δυστυχισμένοι, ἀποτυχημένοι; Ἀντιθέτως πόσοι μέτριοι μαθητὲς διακρίθηκαν, κατέλαβαν κοινωνικὰς θέσεις καὶ ἐπέερασαν κατὰ πολὺ τοὺς ἀρίστους συμμαθητὲς τους! Ἐξ αἰτίας τῆς μὴ καλλιεργημένης βουλῆσεως, ἡ νοημοσύνη τῶν ἀριστοῦχων ἐξαντλήθηκε μέσα στὰ ψεύτικα ὀνειροπολήματα καὶ τὰ στεῖρα σχέδια... Ἐνῶ τῶν μετρίων, χάρη στὴν καλλιεργημένην Βούλησιν, ἡ νοημοσύνη τοὺς ἐξύπνησε καὶ ἐκαρποφόρησεν...

Τὸ ἀποτέλεσμα αὐτὸ τῆς Βουλῆσεως μπορούμε νὰ τὸ παρατηρήσουμε καθημερινῶς καὶ στὸν ἑαυτὸ μας: Πόσες φορές ἀρχίζουμε μιά ἐργασία καὶ εἴμαστε κουρασμένοι πρὶν ἀρχίσουμε τὴν ἐργασία, ὁ ἐγκέφαλος εἶναι σχεδὸν ἄδειος ἀπὸ ἰδέες καὶ εἴμαστε πεπεισμένοι ἐκ τῶν προτέρων, ὅτι δὲν θὰ κάνομε τίποτε τὸ σπουδαῖον. Ἀλλὰ, νὰ ποῦ ἡ Βούλησις παρεμβαίνει τότε καὶ ὠθεῖ τὸ πνεῦμα καὶ τὸ δυναμῶνει νὰ σκεφθῇ. Καὶ τότε σιγὰ - σιγὰ ἀναφαίνονται ἰδέες συγκεχυμένες, διστακτικῆς, ποῦ μετ' ὀλίγον καθορίζονται, φωτίζονται καὶ μόνες τους ἀποκαλύπτουν τὴν καθαρὴν μορφήν τους...

Κι' αὐτὸ ποῦ συμβαίνει στὸν καθαρὸ φιλολογικὸ τομέα, συμβαίνει καὶ σ' ὅλους τοὺς ἄλλους τομεῖς τῆς ζωῆς μας. Ἀλλες φορές, λίγη ἐνέργεια κατέβαλαν μερικοὶ συγγραφεῖς, γιὰ νὰ γίνουν ἀργότερα συγγραφεῖς σπουδαῖοι. Μερικὲς φορές δὲν λείπει, παρὰ λίγο θάρρος, λίγη καρτερία καὶ ὑπόμονή σὲ πολ-

λοὺς μεταξύ μας, γιὰ νὰ γίνουμε ἄνθρωποι πραγματικῶς τίμιοι καὶ ἀνώτεροι.

Τὸ νὰ ἔχουμε συνεπῶς βούλησιν σημαίνει, ὅτι εἰμεθα σὲ θέσιν νὰ κυριαρχήσουμε καὶ νὰ διοικήσουμε τὸν ἑαυτὸ μας. Τὸ νὰ εἶναι κύριος τοῦ ἑαυτοῦ του κανεῖς, σημαίνει νὰ εἶναι ἀξίος, ν' ἀνθίσταται στὶς συναισθηματικὰς ἐπιθέσεις· μέσα δὲ στὴν πάλιν αὐτὴ μᾶς δίδονται οἱ εἰκόνες καὶ οἱ ἰδέες καὶ εἴμαστε ἀξιοὶ νὰ τίς κρατήσουμε στὴ συνείδησίν μας, ἕως ὅτου διαφωτισθοῦν πλήρως καὶ μᾶς ἀπασχολήσουν ἐνερῶς... Τὸ νὰ διοικῇ κανεῖς τὸν ἑαυτὸν τοῦ σημαίνει, νὰ ἐξαντλήται στὸν ἑαυτὸν τοῦ καὶ ὅχι στὸν ἐξωτερικὸν κόσμον, νὰ ἔχῃ πίστη καὶ νὰ ἐνεργῇ, νὰ ἔχῃ τὸ θάρρος τῆς γνώμης τοῦ καὶ τὴν εὐθύνη τῶν πράξεών του.

Ἡ Βούλησις μᾶς παρουσιάζεται ἀπὸ δύο ὄψεις: Εἴτε σὰν μιά δύναμις νὰ σταματήσουμε μιά πράξιν μας κακὴν, εἴτε σὰν μιά δύναμις ἀκατανίκητη καὶ στὶς περιπτώσεις αὐτὰς εἶναι μεγίστη ἀρετή.

Ν' ἀντισταθούμε σ' ἕναν μεγάλον θυμὸν, νὰ ὑποστούμε καὶ νὰ ὑποφέρουμε μιά ἀδικίαν, χωρὶς μωρομυρητό, νὰ μείνουμε κωφοὶ στὸ κάλεσμα τῆς ἡδονῆς, ἀπαιτοῦν μιά ἡρωϊκὴ προσπάθεια καὶ τὸ ἐπιτυχάνουμε μόνον, ὅταν ἔχουμε Βούλησιν. Τότε: «ἡ ψυχὴ δὲν ἀναπαύεται ποτὲ — λέγει ὁ Malebranche — ἂν καὶ μένῃ ἀκίνητη. Δὲν ὑπάρχει μεγαλύτερα ἐργασία, ἀπὸ τὸ νὰ διαμένη σταθερὴ μέσα στὰ διάφορα ρεύματα».

4. Τί γίνεται ὅμως σὲ περιπτώσεις ποῦ ἡ βούλησις ἀσθενεῖ;

Πραγματικῶς ἡ Βούλησις ὑποφέρει μερικὰς φορές ἀπὸ ἀρρώστειας. Ἡ ἀβουλία, ὅπως εἶδαμε, εἶναι μιά ἀρρώστεια γνωστὴ ἀπὸ παλαιότερα, ὑπὸ διάφορα ὀνόματα φερομένη. Ἡ ἀβουλία μπορεῖ νὰ δημιουργῇ μιά παθολογικὴ κατάστασις πολὺ ὀξεῖα ἢ μιά κατάστασις ὀλιγώτερη ἐπώδυνη, ἢ μιά στυγμιαία ἀδυναμία.

Οἱ αἰτίαι αὐτῆς τῆς ἀνωμαλίας εἶναι:

α) Ἡ ἔλλειψις ὠθήσεως: Τὸ ὑποτιθέμενον δὲν ἔχει καμμιά κλίση νὰ διοχετεύσῃ τίς ἐπιθυμίες τοῦ ἢ τὰ σχέδιά του.

β) Ἡ ὠθησις ὑπάρχει, ἀλλὰ εἶναι πολὺ ἀδύνατη ἢ πολὺ ἐντονὴ. Καταργεῖ ἔτσι τὴν ἐκλογὴν ἢ τὸ αὐτεξούσιον καὶ καθὰ συνέπειαν δὲν ἔχουμε τὰ ἀγαθὰ ἀποτελέσματα τῆς Βουλῆσεως.

γ) Ἡ ἔλλειψις ὠθήσεως εἶναι ἡ πιὸ συχνὴ περίπτωση. Γενικῶς οἱ ἀβουλοὶ μποροῦν νὰ δοκιμάσουν τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἐνεργητικότητος, ἀλλὰ εἶναι ἀνάξιοι νὰ τὴν ἐκτελέσουν ἀποτελεσματικῶς. Ὑπάρχει ἕνα τεῖχος μεταξύ τῆς Βουλῆσεως καὶ τῆς πραγματοποιήσεως. Τὸ «θέλω» δὲν γίνεται ποτὲ μιά ἐκφραση προσδιορισμένη. Μερικοὶ ἐκπλήττονται ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν τῆς Βουλῆσεώς τους. Θ' ἀναφέρουμε παραδείγματα, γιὰ νὰ κατανοηθῇ καλύτερα τοῦτο.

1) Ὁ γιατρὸς Esquirol ἀναφέρει τὴν περίπτωσιν ἐνὸς στρατηγοῦ, πολὺ διακεκριμένου, ποῦ μετὰ ἀπὸ μελαγχολίας, ποῦ τὸν ἐπροξένησε μιά ἰσχυρὴ ἡθικὴ κρίσις, δὲν μπορούσε νὰ ἐπανέλθῃ στὸν κόσμον, οὔτε ν' ἀσχοληθῇ μὲ τίς ὑποθέσεις τοῦ. Ὅταν τοῦ ἔλεγαν νὰ ταξιδεύσῃ, νὰ δῇ τὸν κόσμον, νὰ δῇ τὴν ὕψιν του, ἀπαντοῦσε: «Γνωρίζω τί θὰ ἔπρεπε νὰ κάμω

ἀλλὰ δὲν φθάνω στὸ σημεῖο νὰ τὸ πραγματοποιήσω.» Ἐλεγε ἐπίσης: «Δὲν ἔχω θέληση. Γνωρίζω αὐτὸ ποὺ πρέπει νὰ κάνω, ἀλλὰ ἡ δύναμη μ' ἐγκαταλείπει τῇ στιγμήν ποὺ θὰ ἤθελα νὰ ἐνεργήσω...»

2) Ἡ γιαντὸς Billod, ἓνας ἀπὸ τοὺς ἐξοχούς ψυχολόγους καὶ νευρολόγους (τοῦ 19ου αἰῶνος) μᾶς δίνει τὴν ἐξαιρετικὴ ἱστορία ἐνὸς συμβολαιογράφου, ποὺ μάχεται ἀπελπιστικὰ καὶ μάταια κατ' αὐτῆς τῆς δυνάμεως, περὶ τὸν ἀκίνητο ποιεῖ. Νὰ τὸ συμπέρασμα αὐτῆς τῆς ἱστορίας:

Στὴν ἡλικία τῶν 65 ἐτῶν ὁ συμβολαιογράφος ἐγκαταλείπει τὸ ἐπάγγελμα του. Ὑστερα ἀπ' ὀλίγον χρόνον ἔπαθε μιὰ ἀβουλία. Συχνὸ φαινόμενο ἄλλωστε τῶν Συνταξιούχων! Ὁ Billod ποὺ τὸν φροντίζει, τὸν συμβουλεύει νὰ ταξιδεύῃ καὶ δέχεται νὰ τὸν συνοδεύσῃ στὰ ταξίδια του. Ἐκλέγουν τὴν Ἰταλία. Τὸ ταξίδι ἀρχίζει. Ὅταν ἔφθασαν στὴν Μασσαλία, αἰσθάνθηκε τὴν ἀνάγκη νὰ γράψῃ στὴ γυναῖκα του. Τῇ στιγμήν ποὺ πῆγε νὰ υπογράψῃ τὴν ἐπιστολή, αἰσθάνθηκε ἀδυναμία νὰ χαράξῃ τὴν υπογραφή του! Τὸ χέρι του μένει ἀκίνητον! Μάχεται μὲ φυσικὲς κινήσεις. Τὰ νεύρα κρατοῦνται τεταμένα, ὁ ἰδρώτας τρέχει: στὸ μέτωπον καὶ ἐπὶ τέλους ὕστερα ἀπὸ τρία τέταρτα τῆς ὥρας πάλης, φθάνει στὸ ποθοῦμενο ἀποτελεσμα, νὰ βάλῃ δηλαδὴ μιὰ μονογραφή.

Ἀργότερα ἠθέλησε νὰ ἐξέλθῃ στὴν πόλιν. Ὑστερα ὅμως ἀπὸ πέντε ἡμερῶν πάλης ἐπῆρεν ἐπὶ τέλους τὸ καπέλλο του γι' αὐτὸν τὸν περίπατον! Μὰ δὲν μποροῦσε νὰ διατάξῃ τὰ πόδια του νὰ τὸν φέρουν στὸ δρόμο, ἐνῶ στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ θωρακίου πηγαινοέρχονταν θυμῶσις. Ἐλεγε στὸν Billod: «Εἶμαι πιθανῶς φυλακισμένος τοῦ ἑαυτοῦ μου. Δὲν εἰσθεσεῖς ποὺ μ' ἐμποδίζετε νὰ ἐξέλθω. Δὲν εἶναι τὰ πόδια μου. Τί εἶναι λοιπόν;» Ὑστερα ἀπὸ προσπάθεια πέντε ἡμερῶν κατορθώνει νὰ φθάσῃ στὸ δρόμο. Ἀλλὰ σὲ 5' τῆς ὥρας ἐπανῆλθεν ἐξουθενωμένος, φτύνοντας αἷμα καὶ νερό, σὰν νὰ ἔτρεξε πολλὰ χιλιόμετρα!

Συνεχίζουν τὸ ταξίδι πρὸς τὴν Νεάπολιν. Παρατηρεῖται τὸ ἴδιο. Φθάνουν στὴ Ρώμην. Εἶναι ἡ ἡμέρα ἐκλογῆς νέου Πάπα. Ὁ συμβολαιογράφος λέγει: «Νὰ μιὰ εὐκαιρία ποὺ θὰ ἤμουν εὐτυχὴς νὰ τὴν παρακολουθήσω, ἀν δὲν ἤμουν ἀρρωστός. Θὰ ἤθελα νὰ παρευρεθῶ στὴ στέψη, ἀλλὰ δὲν γνωρίζω ἀν θὰ μπορέσω. Θὰ προσπαθῶ ὅμως...» Κι' ἐνῶ ντύνεται, αἰσθάνεται μιὰ ἀδυναμία γιὰ νὰ πάῃ στὴ γιορτὴ καὶ λέει στὸ γιαντὸ: «Βλέπετε λοιπόν εἶμαι πάντα φυλακισμένος τοῦ ἑαυτοῦ μου. Δὲν εἶναι ἡ ἐπιθυμία ποὺ μοῦ λείπει, ἐτοιμάζομαι ἀπὸ τρεῖς ὥρες. Ἰδοὺ με ντυμένον, ξυρισμένον, ἀλλὰ ποὺ δὲν μπορῶ νὰ ἐξέλθω.» Παρ' ὅλα αὐτὰ ὁ ἄνθρωπος εἶχε τίς ἐνστικτώδεις κινήσεις κανονικῆς, δυναμικῆς ἢ ἀνώτερες ἀπὸ ἓνα δυναμικὸν ἄνθρωπον. Τοῦ ἔλειπεν ὅμως ἡ βούληση, τὴν ὁποία εὗρε στὴν ἐπιστροφή πρὸς τὸ Παρίσι. Ἡ ἐπιστροφή αὐτὴ ἐπῆλθε στὴ Λυὸν. Τὸ ἀμάξι ποὺ ταξίδευε ὁ Billod καὶ ὁ ἀσθενὴς του, πέρασε πάνω στὸ σῶμα μιᾶς γυναικὸς, ποὺ εἶχε ἀναποδογυρισθῇ ἀπὸ τὰ ἄλλα. Ὁ συμβολαιογράφος ἐπανεῦρεν ἀμέσως ὀλην του τὴν ἐνεργητικότητά. Χωρὶς νὰ περιμένῃ νὰ σταματήσῃ ἢ ἄμαξα, πέταξε τὸ παλτό του, ἀνοίξε τὴν πόρτα, πῆδησε κάτω ἀστραπιαίως καὶ ἦταν ὁ πρῶτος ποὺ κατέβηκε καὶ ἔφθασε στὸ θύμα γιὰ νὰ προσφέρῃ τίς πρῶτες βοήθειες!

Στὸ ἀρρωστο συνεπῶς ἄτομο, ἰδίως σὲ βαρεῖες περιπτώσεις ἐγκαθίσταται ἓνα εἶδος ψυχώσεως, δειλίας, ἀβουλίας, εἴτε συνέχεια ἐνὸς ψυχικοῦ σόκ ἢ μιᾶς ἀρρώστειας ἢ συνεχῶν προσπαθειῶν ἢ υπερκοπῶσεων, εἴτε ἐκπατρισμοῦ, εἴτε ἀπ' ὅλα ὅσα κούρασαν τὴν ψυχὴ καὶ τὸ πνεῦμα. Σχηματίζεται μιὰ ὑποσυνείδητη κατάσταση, ποὺ εἶναι δύσκολο νὰ υπερνικηθῇ.

Ἐχομεν ὅμως καὶ ἄλλες περιπτώσεις ὀλιγώτερον ἐπικίνδυνες:

3) Ἐνα κλασσικὸ παράδειγμα εἶναι τοῦ Ἀγγλοῦ ποιητοῦ Cobridge, ποὺ συχνὰ δὲν τοποθετοῦσε στὸ φάκελλο τίς ἰδέες ποὺ συνελάμβανε, τοὺς στίχους του. Μάλιστα ποτὲ δὲν ἔφθασε στὴν ἱκανοποίησιν μιᾶς ἐπιθυμίας ἐκδότου του, ὥστε νὰ γράψῃ ἓνα βιβλίο μὲ στίχους, ἀν καὶ προφορικῶς εἶχε κάνει ποιήματα, ποὺ μποροῦσαν ν' ἀποτελέσουν συλλογὴ.

Ὁνειροπολοῦσε πάντοτε, ἦταν καλὸς καὶ διασκεδαστικὸς συνομιλητής. Δὲν μποροῦσε ποτὲ νὰ πραγματοποιήσῃ ὑπὸ ποῦ σκέπτονταν. Εἶχε ὅμως τὴ δύναμη τῆς σκέψεως ἐνὸς φιλοσόφου, ἀλλὰ χαρακτηρίζονταν ἀπὸ ἑλλειψὴ τῆς βουλήσεως. Ὁ ψυχολόγος Carpenter ποὺ τὸν ἐξήτασε πολὺ, ἔγραψε γι' αὐτόν: «Δὲν ὑπάρχει προφανῶς κανεὶς σὰν αὐτόν, ποὺ ἐνῶ ἦταν προικισμένος μὲ τόσα σπάνια τάλαντα, ἔγραψε τόσον ὀλίγα...»

Κατὰ τῆς ἀβουλίας αὐτῆς ἀντεπεξερχόμεθα, δταν ἐπιμένουμε στὴν ὠθήσιν γιὰ ἐνέργεια, ποὺ εἶναι ἀνεπαρκὴς ἢ ἀπυσιάζει ἐντελῶς. Ὅταν ἐνεργήσουμε, ὥστε νὰ ἐργασθῇ ἡ φαντασία τῶν ἀσθενῶν, νὰ τοὺς προσφέρῃ λίγο ρωμαντισμό, νὰ τοὺς οδηγήσῃ, νὰ τοὺς συνοδεύσῃ στὶς ἀντιλήψεις τοῦ. Ὅταν τοὺς τοποθετήσουμε πρὸ τῆς πράξεως, ποὺ πρέπει νὰ ἐκτελέσουν. Τοῦτο θ' ἀποκτήσῃ κόπον καὶ ὑπομονήν. Κυρίως πρέπει νὰ τίς συνηθίσουμε στὴν ἀνάληψιν τῆς εὐθύνης.

6) Ἡ β' κατηγορία εἶναι τῆς ἀδυνατοῦς ὠθήσεως ἢ τῆς πολὺ ἐντονῆς ὠθήσεως.

Στὴν κατηγορίαν αὕτη παρουσιάζονται ὀλιγώτερες περιπτώσεις. Ὅπως καὶ στὴν α' περίπτωση, θὰ πρέπει νὰ συνηθίσουμε τοὺς ἀσθενεῖς στὸν Sports. Τὰ παρακινδυνευμένα, ὥστε οἱ κίνδυνοι νὰ τοὺς συνηθίσουν στὸν ὑπολογισμό καὶ ν' ἀποφεύγουν ἔτσι σιγὰ-σιγὰ τίς ἀπερίσκεπτες χειρονομίες, τοὺς αὐτοματισμούς, καὶ τίς πολὺ ἐντονες ὠθήσεις.

Καὶ στὶς δύο κατηγορίες ἡ θεραπεία διενεργεῖται διενεργεῖται ἀπὸ ἓναν ἄλλον, ἢ πρώτη παρέμβαση γίνεται ἐξωθεν, ἀφοῦ ἀφήσουμε τὴν ἀρρώστειαν νὰ ἐξελιχθῇ μόνῃ της. Καὶ τοῦτο, γιὰ τὸ ἄτομον εἶναι τὸ θύμα σκοτεινῶν δυνάμεων, ποὺ ἔχουν ἀλυσσοδέσει τὸ ἐσωτερικόν του. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ψυχιάτρους ἢ νευρολόγους ἀνατρέχουν γιὰ τίς βαρεῖες περιπτώσεις ὑπνωτισμό, ποὺ μερικὲς φορές ἔχει ἐξαιρετικὰ ἀποτελέσματα.

γ) Ὁμιλήσαμε γιὰ βαρεῖες περιπτώσεις. Πολλοὶ ὅμως εἶναι δυνατόν νὰ ὑποφέρουν ἀπὸ μιὰ ἐλαττωματικότητά τῆς βουλήσεως.

Τῇ στιγμήν τῆς ἐνεργείας, παρουσιάζεται ὁ δισταγμὸς ἢ στὴν παραμικρότερη δυσκολία ἐγκαταλείπεται ὁ σκοπὸς μας. Αὐτὲς οἱ ἐκδηλώσεις ἀδυναμίας, μποροῦν νὰ προέλθουν χωρὶς αἰτία, ἀπὸ ἀπλὴ δειλία, ἀνανδρία κλπ. Προέρχονται ἐπίσης ἀπὸ ὠρισμένες ἐσωτερικὰς ψυχικὰς ἀντιδράσεις, ἀπὸ ὠρισμένα συναι-

ΦΥΣΙΟΓΝΩΣΤΙΚΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ

ΤΟΥ κ. ΜΙΜΗ Ι. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

(Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου)

Ἡ τέχνη τῆς διδασκαλίας ἔχει τοῦτο τὸ κοινὸ μὲ τὶς καλλιτεχνικὰς δημιουργίας. Ὅτι ἐκδηλώνει τὴν ἐσωτερικὴν ζωὴν, σὲ ἐξωτερικὴν δράσιν. Ὅτι ἐπιδίδκει τὸν πλουτισμὸ τῆς ζωῆς, ἐμβαθύνει καὶ διαποτίζει τὸν ἐσωτερικὸν ἄνθρωπον μὲ τὴν περήφανη συνειδησιν. (Ὅχι ἐκεῖνο ποὺ γνωρίζω ἢ ἐκεῖνο ποὺ κατέχω, ἀλλὰ ἐκεῖνο ποὺ δημιουργῶ εἶναι τὸ Κράτος μου λέγει ὁ Μύνη.) Ὁ μαθητὴς πρέπει νὰ βρῇ μὲ τὴ δική του ἐργασία, τὴν αὐτενέργειαν καὶ δημιουργικὴν του ὁρμήν, ἐκεῖνο ποὺ παρατήρησε καὶ τοῦ δημιουργήσῃ ἐξέχωρην ἀίσθησιν. Ἔτσι στὴ σημερινῇ ἐποχῇ τῆς ἀνατροπῆς ὧλων τῶν ἀξιών, μῆκε στὴ σχολικὴ ἐργασία τὸ νέο αὐτὸ πνεῦμα καὶ ἀποσκορακίστηκε ἡ μηχανικὴ διδ(λ)ία. Ἡ νέα διδ(λ)ία ἀπευθύνεται στὴν προσωπικότητα τοῦ παιδιοῦ καὶ ἀπαιτεῖ τὰ ἑξῆς. 1) Κάθε τι ποὺ στηρίζεται ἐντελῶς στὴν Ψυχολογία. 2) Κάθε τι ποὺ μὲ τὰ μικρότερα μέσα πετυχαίνει τὴ μεγαλύτερη ἐπίδρασιν. 3) Κάθε τι ποὺ μακρὰ ἀπ' ὅλες τὶς ἐμπειρικὰς διδ(λ)ίας τῆς ρουτίνας καὶ τὴν κατηχητικὴν ρητορικὴν, διεγείρει δύναμιν. 4) Κάθε τι ποὺ κάνει τὰ παιδιὰ νὰ πλη-

σιάσουν μὲ τὶς δικὰς τῶν δυνάμεις τὰ ἔσχατα προβλήματα ποὺ ἀφοροῦν τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸ Θεό.

Γιὰ νὰ ἀξιοποιηθῇ ἡ τεράστια μορφωτικὴ ἀξία τῶν Φυσιογνωστικῶν μαθημάτων, ὁ κάθε διδ(λ)ος θ' ἀναζητήσῃ στὸν ψυχολογικὸ καὶ παιδαγωγικὸν τοῦ χάρτη ἓνα μονοπάτι. Ὁ δρόμος αὐτὸς θὰ βοηθήσῃ τὸ παιδί γιὰ νὰ γίνῃ κτῆμα καὶ πηγὴ σαφῶν γνώσεων ἢ ὅλη τῶν φυσιογνωστικῶν. Ἔτσι θὰ κOURTISTῇ ἡ ψυχὴ του στὸν τόνο τῆς δημιουργικῆς χαρᾶς καὶ τῆς ἀγάπης πρὶν ὅλα τὰ προβλήματα ποὺ μᾶς παρουσιάζει τὸ πολυσύνθετο ταμπλὼ τῆς Φύσεως.

Ἡ καλὴ μέθοδος θὰ συντελέσῃ στὴν ἀσκήσιν τῶν αἰσθήσεων, στὴν ἀνάπτυξιν τῆς παρατηρητικότητος, στὸν πλουτισμὸ τοῦ παραστατικοῦ κύκλου, στὴν δέξυνσιν τῆς μνήμης, τῆς φαντασίας καὶ τῆς λογικῆς σκέψεως, στὴν καλλιέργειαν τῶν συναισθημάτων καὶ στὴν πρακτικὴν κατ' ἐξοχὴν μόρφωσιν τοῦ παιδιοῦ.

Ὁ Νόμος τῆς σχετικότητος ἰσχύει βέβαια καὶ γιὰ τὴ μέθοδον. Τέλειον δὲν ὑπάρχει τίποτε. Μόνον πρέπει νὰ ἐπιδιώκωμε τὸ σχετικῶς καλότερον.

σθήματα. Ἡ ἀμφιβολία εἶναι ἓνα ἐλάττωμα τῆς Βουλῆσεως. Ἡ δυσπιστία ἓνα ἄλλο. Ὁ φόβος ἓνα τρίτον. Οἱ φοβίες ἓνα τέταρτον κλπ.

Οἱ ἀδυναμίες αὐτὲς τῆς βουλῆσεως μποροῦν νὰ προέλθουν ἀπὸ μιὰ φυσικὴν κατάστασιν γενικῶς ἢ μερικῶς ἰκανοποιητικῇ ἀπὸ μιὰ ἐξάντλησιν τοῦ νευρικοῦ συστήματος· ἀπὸ μιὰ κακὴ προσαρμογὴν τοῦ μηχανοῦ στὴν Α' τάξιν. Τὶς πρὸς πολλὰς φορὰς ἀπὸ ἐλλειψὴ πρωτοβουλίας, ἀπὸ ἐλλειψὴ ἐξασκήσεως καὶ ἀγωγῆς. Γιὰ νὰ λυτρωθῇ κανεὶς ἀπ' αὐτὰς τὶς ἀδυναμίας, πρέπει νὰ τὸ θελήσῃ νὰ λυτρωθῇ καὶ νὰ ὑποστῇ, ἂν εἶναι ἀνάγκη, καὶ μιὰ σχετικὴν θεραπείαν.

5. Πέρα ὅμως ἀπ' ὅλα αὐτὰ ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι ἐχθροὶ τῆς δημιουργικῆς Βουλῆσεως, γιὰ τὴν καταπολέμησιν τῶν ὁποίων πρέπει ν' ἀγρυπνοῦμε:

α) Ἐσωτερικοὶ ἐχθροί. Ὅλες οἱ δυνάμεις, ποὺ δὲν εἶναι πειθαρχημέναι, ποὺ δὲν ἔχουν ὑποταχθῇ στὸ εἶναι μας, στὴν προσωπικότητά μας, ποὺ κάθε μέραι εἶναι ἑτοιμὰ νὰ τὴ σπάσουν. Μεταξὺ αὐτῶν τῶν δυνάμεων, στὴν πρώτη σειρά ἔρχονται τὰ πάθη, ὅπως: Ὁ φθόνος, ὁ φόβος, ὁ θυμὸς, ποὺ μᾶς ἀφαιροῦν ταυτοχρόνως· τὴν αὐστηρότητα καὶ τὴν διοίκησιν τοῦ ἑαυτοῦ μας. Χρειάζεται ὀλίγη ἡρεμία, ἀντὶ νὰ προχωρῶμε στὴν πράξιν, σὲ παρόμοιαις περιπτώσεσι, ὥστε νὰ γεννηθῶν μέσα μας ἀντίθετα συναισθήματα, ποὺ θὰ δώσουν καιρὸ στὴ Βούλησιν νὰ ξεριζώσῃ τὰ πάθη αὐτὰ, χωρὶς νὰ φθάσωμε σὲ πράξεις, γιὰ τὶς ὁποίας θὰ μετανοήσωμε. Νὰ ἐπιβάλλεται ἐνηλαστὴ κανεὶς πρῶτον στὸν ἑαυτὸν του. Αὐτὸ ἐξήγησεν ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ὁ Πυθαγόρας: «Τί θ' ἔρῃ, εἴ παρὲθον, τί δέ μοι θεὸν γενέσθαι καὶ οὐκ ἐταλέ-

σθαι;» Στὸ τέλος τῆς ἡμέρας καὶ πρὸ τοῦ ὑπνους καλὸν εἶναι νὰ σκεπτόμεθα τὸν κανόνα αὐτόν.

β) Ἐξωτερικοὶ ἐχθροί. Οἱ ἐχθρικές δυνάμεις εἶναι ὅλες αὐτὲς, ποὺ μᾶς ἔρχονται ἀπὸ κύριες κλίσεις πρὸς ἐξυπηρέτησίν μας. Αὐτὲς οἱ δυνάμεις εἶναι πολυαριθμῆς καὶ μάλιστα τόσον πρὸς πολλὰς, ὅσον πρὸς ἀδύνατοι καὶ ἀσπλοὶ εἰμαστε κατ' αὐτῶν. Εὐρίσκονται στοὺς φίλους· πρὸς ἐκλέγουμε, στὰ βιβλία ποὺ διαβάζουμε, στοὺς τόπους ποὺ συχναίζουμε, στὶς διασκεδάσεις ποὺ συμμετέχουμε.

Καταλαβαίνουμε πῶς εἶναι δύσκολον ν' ἀποφύγουν τὰ παιδιὰ μας τὴν ἐπίδρασίν τους. Γι' αὐτὸ μερικοὶ γονεῖς σκέπτονται ὅτι τὸ καλότερον μέσον γιὰ νὰ σώσουν τὸ παιδί τους ἀπὸ τὴν ἐπίδρασιν αὐτὴν, εἶναι νὰ τὸ μορφώσουν περισσότερο.

Θεάματα, βιβλία ἐπικίνδυνα, πρέπει ν' ἀποφεύγονται, γιὰ νὰ καλλιεργεῖται ἔτσι ἡ καλὴ καὶ ἡθικὴ Βούλησις. Μὴ θέτομε τὴ Βούλησιν τοῦ παιδιοῦ μας ὑπὸ σκληρὴν δοκιμασίαν, γιὰτὶ ἔτσι φεύγει ἡ ἐμπιστοσύνη καὶ ἡ Βούλησις ἀδυνατίζει.

Πρέπει τὰ παιδιὰ μας νὰ μάθουν, ἂν θέλουν νὰ ἔχουν μιὰ δημιουργικὴ Βούλησιν, ὅτι σὲ ὀρισμένες περιπτώσεις ἡ σύνεσις καὶ ἡ σοφία μᾶς ἐπιβάλλουν ν' ἀποφύγουμε μερικὰ πράγματα. Νὰ σπάσωμε π.χ. τοὺς δεσμούς μὲ τοὺς φίλους τους, μόλις διαπιστώσωμε, ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ τοὺς γίνωμε ἐπιβλαβεῖς. Ν' ἀποφύγουμε, μὲ τὴν σειράν μας, χάριν τῶν παιδιῶν μας τὰ βιβλία καὶ τὰ θεάματα, ἀπ' ὅπου δὲν μπορεῖ νὰ πρὲλθῃ, πρὸς ἡ κακὴ ὑποβολή. Ν' ἀλλάξωμε μάλιστα καὶ συνοικίαν ἢ πόλιν, ἂν ἔνας κίνδυνος κακῆς συναναστροφῆς ἀπειλεῖ τὸ παιδί μας.

Θεωρώ αναγκαίο να ρίξω μιὰ αναδρομική ματιά, πολύ σύντομη, στην 'Ιστορία και τις ἀρχές, στις ὁποῖες στηρίχθηκε κατὰ καιροὺς ἡ μέθοδος τῆς διδ/λίας τῶν Φυσικῶν μαθημάτων στὸ Δημ. Σχολεῖο.

Στὸ μεσαίωνα δὲν ὑπῆρχε μέθοδος τῶν Φυσικῶν 'Επιστημῶν. Μόνον ἀραϊὰ ἐδιδάσκετο τὸ μάθημα τῆς Φυσικῆς 'Ιστορίας σὲ Μοναστηριακὰ Σχολεῖα. Ἡ κατάστασις δὲν ἀλλάξε οὔτε στὴν ἐποχὴ τῆς μεταρρυθμίσεως. Μόνο κατὰ τὸ 16ο αἰῶνα συναντοῦμε γιὰ πρώτη φορὰ γνῶμες Φιλοσόφων καὶ παιδαγωγῶν γιὰ τὴ μέθοδο τῆς Φυσ. 'Ιστορίας ὡς ἐπιστήμης καὶ ὡς μαθήματος τοῦ Σχολείου. Πρῶτος ὁ Βάκκων (1626) εἶπε: ("Ὅλες οἱ ἔννοιες ποὺ δὲν σχηματίζονται ἀπὸ τὰ πράγματα εἶναι εἰδῶλα ποὺ συσκοτίζουν τὸ ἀνθρώπινο μυαλό.") Ὁ REGER (1601—1675) εἶπε: (Γιὰ τὴν καλύτερη γνώση τῶν φυτῶν, πρέπει νὰ καταβάλλεται προσπάθεια νὰ φυτεῦνται τέτοια στοὺς κήπους, ἢ ν' ἀποξηραίνωνται, νὰ ράβωνται καὶ νὰ κολλῶνται στὸ χαρτί καὶ ἔτσι νὰ δειχνῶνται στὰ παιδιά). Ἀργότερα οἱ δύο διδακτικοὶ τοῦ 17ου αἰῶνα, ὁ Ραχίτιος καὶ ὁ Κομένιος, ζήτησαν τὴ μεταρρύθμισις τῆς Φ. 'Ιστορίας καὶ τὴ στήριξη αὐτῆς στὴν 'Εποπτεία, ἢ ὅπως τὴν ὠνόμαζε ὁ Κομένιος στὴν αὐτοψία. Τὶς ἀντιλήψεις τοῦ Κομενίου ἀκολούθησε ὁ Ρουσσώ καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῶν εὐσεβιστῶν Φράγκε, ὁ ὁποῖος καὶ τὶς ἐφήρμοσε στὸ ἰδιωτικὸ τοῦ 'Εκπαιδευτήριον στὴ Χάγη.

Στὸ μεγάλο θεράποντα τῆς Παιδ. 'Επιστήμης Πεσταλότσι χρεωστοῦμε τὴν εἰσαγωγὴ τῶν ἐν λόγω μαθημάτων στὸ Δημ. Σχολεῖο. Γιὰ τὴ μέθοδο τῆς διδ/λίας εἶχε τὴν ἐξῆς γνώμη:

Στὴ φύση τόσο τὰ ζῶα ὥς καὶ τὰ φυτὰ καὶ ὀρυκτά, δὲν παρουσιάζονται μὲ σειρὰ καὶ τάξη, ἀλλὰ ἀνακατωμένα. Γι' αὐτὸ εἶχε τὴν ἀντίληψιν ὅτι εἶναι ἀδύνατον ἢ μὲ σειρὰ καὶ τάξη παρατήρησις αὐτῶν ἀπὸ τὰ παιδιά.

Ζητοῦσε νὰ γίνῃ δι/λία μακρὰ ἀπὸ τὴ φύση, μέσα στὴν αἴθουσα, ὅπου κατὰ τὴ γνώμη του θὰ γίνεται ἡ παρατήρησις τῶν ἀντικειμένων καὶ ὁ σχηματισμὸς τῆς τάξης κατὰ τὸ σύστημα Λινναίου (1735).

Ὁ Πεσταλότσι ἔκαμε περιγραφή καὶ σύστημα σὰν θεωρητικὸς ποὺ ἦταν. Στὰ ἴδια πατήματα βάδισε ἀργότερα ἡ Ἐρβάρτιανὴ Παιδαγωγικὴ Σχολή, ἡ ὁποία θεωροῦσε κύριο ἔργο τῆς ζωολογίας καὶ τῆς βοτανικῆς τὴν περιγραφή καὶ ταξινόμησις. Γι' αὐτὸ καὶ ὠνόμασε τὰ μαθήματα αὐτὰ περιγραφικά, ἐνῶ τὴ Φυσ. Πειραματικὴ καὶ Χημεία ἐρμηνευτικά.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΣ. Ἡ μέθοδος αὐτὴ ἀποβλέπει στὴν ἐξέτασις καὶ ἀπομνημόνευσις τῶν ἐξωτερικῶν γνωρισμάτων τῶν Φυσικῶν ἀντικειμένων καὶ τὴ συστηματοποίησις τῆς διδ/λίας ὕλης ζῶων καὶ φυτῶν κατὰ κατηγορίας. Ἔτσι οἱ μαθηταὶ ἐξέταζον ἐπὶ τροχάδην ὅσα Φυσικά ὄντα μποροῦσαν περισσότερο, εἴτε ἀπὸ τὰ νεκρά ὄντα, εἴτε ἀπὸ βιβλία μὲ ἐρωτήσεις τῶν διδ/λων. Καμμιά συστηματικὴ παρατήρησις γιὰ τὴ ζωὴ καὶ ἐξέλιξις αὐτῶν, οὔτε

ποικιλίαις τῶν σχέσεων τῶν. Τὸ σύστημα τῆς μεθόδου αὐτῆς ἦταν ἡ ἀπαρίθμηση τῶν ἐξωτερικῶν γνωρισμάτων ζῶων καὶ φυτῶν καὶ ἡ μηχανικὴ ἐκμάθησις διαφόρων σειρῶν τοῦ ζωολογικοῦ καὶ βοτανικοῦ συστήματος. Τὰ ἀποτελέσματα ἦσαν, ἡ τελεία λησμοσύνη τῶν μαθημάτων αὐτῶν ὥστε ἀπὸ λίγο καιρὸ καὶ ἡ ὥθησις τῶν παιδιῶν στὴν ἐπιπολαία παρατήρησις, χωρὶς καμμιά συγκίνησις τοῦ ψυχικοῦ κόσμου πρὸς τὴ φύση καὶ τὸ Δημιουργό της. Ἐπὶ τοῦ τελευταίου αὐτοῦ σημείου ὀρθὰ παρατηρεῖ ὁ Σμέιλ. ("Ὅπως δὲν μπορεῖ κανένας νὰ ἀγαπήσῃ τὴ μητρικὴ του γλῶσσα ἐφ' ὅσον γνωρίζει μόνον τὴ γραμματικὴ τῆς, ἔτσι δὲν μπορεῖ ν' ἀγαπήσῃ καὶ τὴ Φύσιν τὸ παιδί, ὅταν γνωρίζει μόνον τὰ ἐξωτερικὰ γνωρίσματα αὐτῆς.)

Η ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΑΡΧΗ. Ἀπὸ τὸν Λαμάρκ καὶ τὸν Γιούγκ, ἡ ἐπιστήμη τοῦ ὀργανικοῦ βίου καλεῖται Βιολογία καὶ ἐξετάζει τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς. Ἡ πραγματικὴ μεταρρύθμισις τῆς διδ/λίας τῆς Φ. 'Ιστορίας συνδέεται μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Φρεϊδ. Γιούγκ, ὁ ὁποῖος διεκήρυξε ὅτι πρέπει νὰ ἐξετάζωνται τὰ βιολογικὰ στοιχεῖα ζῶων καὶ φυτῶν καὶ οἱ κρατοῦντες Νόμοι στὸ βίον τῆς Φύσεως καὶ διέταξε τὴν ὕλη κατὰ βιολογικὰς Κοινότητες. Ὁ Γιούγκ ὠνόμασε βιολογικὴ ἀρχή, τὴν ἐξακρίβωσις τῶν αἰτιῶδων σχέσεων οἱ ὁποῖες ὑφίστανται τόσο στὴν ἐξακρίβωσις τῶν ἀτόμων ὥς καὶ τῶν εἰδῶν, μεταξὺ τῶν ἐξωτερικῶν συνθηκῶν τῆς διαβιώσεώς των, τῶν λειτουργειῶν ποὺ τελοῦνται ἀπὸ τὶς αἰτιώδεις σχέσεις καὶ τῆς κατασκευῆς τῶν ὀργάνων τοῦ σώματός των.

ΒΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΝΟΜΟΙ. Ὁ Γιούγκ παραδέχεται ὅτι τὰ φαινόμενα καὶ οἱ αἰτιώδεις σχέσεις ποὺ ἐκδηλώνονται στὸν ὀργανικὸ βίον τῶν ὄντων πρέπει νὰ γίνωνται ἀντιληπτοὶ καὶ νὰ ὑποβάλλωνται εἰς σύγκρισιν ἀπὸ τοὺς μαθητάς. Ἀπὸ τὴ σύγκρισιν αὐτὴ οἱ μαθηταὶ διαισθάνονται ὅτι τὰ ἐν μέρει διάφορα φαινόμενα καὶ οἱ αἰτιώδεις σχέσεις, γίνονται μὲ ὁμοίους κανόνες ἢ Νόμους τοῦ βίου τῆς Φύσεως, οἱ ὁποῖοι ἱκανοποιοῦν ἐσωτερικὰς ἀνάγκας τῶν παιδιῶν καὶ κατανοοῦν τὴ Φυσ. 'Ιστορίαν καὶ Φυσ. Πειρ. καὶ Χημείαν. Συγχρόνως ὥρισε καὶ τοὺς παρακάτω βιολογικοὺς Νόμους.

1) Ὁ νόμος τῆς συντηρήσεως κατὰ τὸν ὁποῖον διαμονή, τρόπος τῆς ζωῆς καὶ κατασκευὴ σώματος εἶναι ἀνάλογα ἀναμεταξύ των.

2) Ὁ Νόμος τῆς ὀργανικῆς ἀρμονίας κατὰ τὸν ὁποῖον κάθε ὄν εἶναι μέλος τοῦ συνόλου.

3) Ὁ Νόμος τῆς προσαρμογῆς κατὰ τὸν ὁποῖον κάθε ἓνας ἀπὸ τοὺς τρεῖς παράγοντες τῆς ζωῆς (διαμονή, τρόπος ζωῆς, καὶ κατασκευὴ σώματος) προσαρμόζεται σὲ ὠρισμένο βαθμὸ πρὸς τοὺς δύο ἄλλους, οἱ ὁποῖοι μεταβάλλονται ὅπωςδήποτε.

4) Ὁ Νόμος τῆς κατανομῆς τῆς ἐργασίας κατὰ τὸν ὁποῖον ὅσο περισσότερα εἶναι τὰ ὄργανα, στὰ ὁποῖα μοιράζεται ἡ ὅλη ἐργασία, τόσο τελειότερα μπορεῖ καθένα ἀπὸ αὐτὰ νὰ ἐκτελεσθῇ τὴν εἰδικὴ αὐτοῦ ἐργασία.

5) 'Ο Νόμος εξέλιξεως κατά τόν όποιον κάθε οργανισμός εξελίσσεται από τό άπλό στό σχετικώς τέλειο.

6) 'Ο Νόμος της διαμορφώσεως κατά τόν όποιον τά υπάρχοντα μέρη έπιδρούν στά προσγεγόμενα νέα, ώστε νά προκύπτει σώμα ώρισμένης μορφής.

7) 'Ο Νόμος της συνοχής κατά τόν όποιον τά έπί μέρους όργανα εξαρτώνται από τό σύνολον και από όλα μαζί και

8) 'Ο Νόμος της Φειδοϋς ό όποιος έκδηλώνεται εις τόν χώρον και εις τόν άέρα.

Οι άποκρούοντες τούς Βιολογικούς Νόμους τοϋ Γιούγκ, προτείνουν άντί αύτών κάτι παραπλήσιον. Τήν έξαγωγήν βιολογικών άληθειών ήτοι στην άνεύρεση τοϋ ένιαίου και κοινοϋ πού υπάρχει σέ σειρά βιολογικών φαινομένων. Οι βιολογικές άλήθειες άνταποκρίνονται όχι μόνον στην άντιληπτικήν Ικανότητα των μαθητών, άλλα και στη σαφή κατανόηση της ένότητος.

Πολλοί Έρβάρτιανοί άργότερα ζήτησαν την άντικατάσταση της περιγραφικής μεθόδου μέ την ταξινόμηση πάνω στους βιολογικούς Νόμους, την έπίδραση τοϋ όντος στάλλα, τίς αίτιώδεις σχέσεις, την έξάρτηση πού έχουν μεταξύ των, την κατανόηση των βιολογικών Νόμων, οι όποιοι άποτελούν και τό βαθύτερο νόημα της ζωής, και διέταξαν την ύλη κατά συμβιωτικές Κοινότητες. Άλλοι Έρβάρτιανοί απέκρουσαν τη βιολογική έξέταση ως δύσκολη και έτάχθησαν ύπέρ της μορφολογικής έξετάσεως, ένώ άλλοι ζητούσαν συμβιβασμό, ώστε νά χρησιμοποιηται και τό σύστημα και ή βιολογική άρχή, έως ότου έπεκράτησε ή βιολογική έξέταση στό μάθημα της Φ. Ιστορίας σ' όλα τά Έρβάρτιανά Σχολεία.

Άργότερα μεγάλοι Παιδαγωγοί, Ιδρυταί τοϋ Σχολείου έργασίας ζήτησαν τη βιολογική έξέταση στις τρεις άνώτερες τάξεις και την περιγραφική στις τρεις κατώτερες, την όποιαν ώνόμασαν βασικό Σχολείο.

Η πρώτη άπόπειρα γιά την έφαρμογή της βιολογικής άρχής στην Έλλάδα έγινε από τόν Ν. Γερμανό κατά μετάφραση Σμέιλ, κατόπιν ό Λάμπρος κατά Ρούντ, ό Άποστολίδης και Μηλιαράκης κατά Χάϊμαν, ό Κουρτίδης και Τσίλιθρας κατά Μπουζεμάν, ό Χαντέλης κατά Κερσεστάινερ, ό Μπουρλώτος κατά Φίκτη, ό Ντεγιάννης κατά Μύνχ κ.ά. Όλοι αύτοι άσχολούνται μέ τόν πλουτισμό τοϋ Έμπειρικοϋ κόσμου τοϋ ανθρώπου μόνον.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ. Στη Διδακτική τοϋ παλαιοϋ Σχολείου συναντούμε τούτη την πορεία. Η Δ)λία άρχίζει μέ τη δήλωση τοϋ σκοποϋ, ό όποιος σχετίζεται μέ τίς παρατηρήσεις πού έγιναν σέ διδακτικούς περιπάτους και έκδρομές. 1) Στην προπαρασκευή οι μαθηταί άναπλάττουν ότι γνωρίζουν από την πείρα ή τίς έκδρομές, σχετικά μέ τό περιβάλλον, τίς λειτουργίες και τη μορφή τοϋ ζώου ή τοϋ φυτοϋ πού πρόκειται νά διδαχθώ. 2) Στο στάδιο της προσκλήσεως οι μαθηταί πρέπει νά έχουν μπρο-

στά τους τό ζώο ή φυτό ή την εικόνα αύτοϋ. Η πορεία αύτή άπαιτούσε όπως ή πρόσκτηση τοϋ νέου γίνη κατά τμήματα στά όποια έμπαινε ό μερικός σκοπός και στά όποια οι μαθηταί εύρισκαν την αίτιώδη συνάφεια δύο ή περισσοτέρων γνωρισμάτων, άυτενεργούντες δηθεν, διότι ή έργασία αύτή γίνονταν μέ την ώθηση τοϋ δι)λου σέ διαλογικό τόνο. Έπειτα ακολουθούσε ή άναπαράσταση και έπιγραφή. 3) Έγίνετο κατόπιν ή σύγκριση 4) Η σύλληψη και 5) Η άσκηση.

Στό στίλ αύτό μέ έλάχιστες παραλλαγές στηρίχτηκαν οι διδακτικές τών Μεσοικλής, Γεωργακάκη (ΚΟΝΡΑΔ) Κακούρη, Νικολαΐδη κ.ά.

Έναντίον της πορείας αύτης έπετέθησαν οι όπαδοί τοϋ Ν. Σ. διότι ή πορεία αύτή είναι κομμένη στά μέτρα των νοησιαρχικών βάσεων. ΔΙΟΤΙ 1) Η δημιουργική όρμη τοϋ παιδιοϋ δέν Ικανοποιείται ύστερα από τό σκοπό, διακόπτεται ή άσχολία του μέ τό έκάστοτε ζώο, φυτό ή όρυκτό, τά όποια προπαρασκευάζονται στην άνάπλαση όλων των παλαιών συγγενών παραστάσεων γιά την πλήρη δηθεν κατανόηση.

2) Κόβεται ή άσχολία των μαθητών στό στάδιο της προσκλήσεως σέ μικρά τμήματα.

3) Κάνει όλες τίς άναπαραστάσεις και έπιγραφές κάθε τμήματος, καθώς τη σύγκριση και σύλληψη, νοησιακές καθαρά ένέργειες. Έτσι έπειδή τά μικρά παιδια δέν έχουν Ισχυρή νοητική Ικανότητα, όλες οι παραπάνω ένέργειες πέφτουν στό κενό, κουράζουν και βλάπτουν, διότι και άν ύπηρεχε στους μαθητάς της Γ' και Δ' Ισχυρή νοησιακή Ικανότητα, πάλι δέν στηρίζονταν τά παραπάνω στάδια, έπειδή ή άνάπλαση παλαιών και συγγενών παραστάσεων, ή άντίληψη τοϋ νέου, ή σύγκριση παλαιοϋ και νέου και ή σύλληψη τοϋ άφηρημένου, όλα αύτά γίνονται από τη φύση, όπως ό φωτογραφικός φακός άρπάζει τά άντικείμενα πού βρίσκει μπροστά του.

Άκόμη ή διαλογική μορφή της Έρβατιανής μεθόδου, παρά την άληθοφανή σπουδαιότητα, έχει δύο σοβαρά μειονεκτήματα, ένα πραγματικό και ένα Ψυχολογικό.

Α. Η άναγκαστική συναγωγή της τροφής των σωματικών οργάνων και όλης της ζωής ένός ζώου ή φυτοϋ από τό περιβάλλον του, είναι πλημμέλημα, διότι στη φύση υπάρχουν πάρα πολλοί δρόμοι γιά τη λύση των προβλημάτων της. Άντί των αυθαίρετων τεχνητών λύσεων, όρθότερο είναι νά γίνονται άκριβείς παρατηρήσεις στά όντα.

Β. Τό ψυχολογικό μειονέκτημα είναι τό ότι δέν έχουν καμμία δημιουργική άξια οι άπαντήσεις των παιδιών, όταν γίνονται κάτω από καλούπια και έκμαιεύονται από τίς συνεχείς έρωτήσεις τοϋ διδ)λου.

Άκόμη ή παραπάνω πορεία ήταν Ισοπεδωτική, γιατί ζητούσε Ιση κατανόηση γιά όλα τά παιδια κάθε τάξης, μέ Ισο βάθος και Ιδιο ρυθμό, χωρίς νά έχη ύπ' όψει τά διδάγματα της σύγχρονης ψυχολογίας γιά τίς μεγάλες πνευματικές διαφορές των παιδιών, και τη διαρκή έ-

ΤΟ ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΠΑΙΔΙΚΟ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑ

ΔΙΓΓΕΛΙΚΗΣ ΚΥΡΙΑΖΗ, Διδ.σσης Πολ. Χώρας—Καρύστου

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ τεραστία κυκλοφορία τοῦ ἐντύπου στὴν ἐποχὴν μας, εἶναι φυσικὸ νὰ ἔχη ἀνάλογη ἐπίδρασι στὴν πνευματικὴ ἀνάπτυξι τοῦ παιδιοῦ, ἀπὸ τὰ πρῶτα κιόλας χρόνια τῆς ζωῆς του.

Ὅπου καὶ ἂν στρέψῃ τὸ βλέμμα του, ἀπὸ τῇ βρεφικῇ του ἡλικίᾳ ἀκόμη, θὰ ἴδῃ, καὶ στὴν πρὸ ἀπομακρυσμένη γωνιά τοῦ τελευταίου χωριοῦ καὶ ἂν βρίσκεται, τὴν ἐφημερίδα, τὸ περιοδικό, τὸ βιβλίο. Γιατὶ κάποιος ἀπὸ τὴν οἰκογένεια θὰ ξέρῃ σήμερα πᾶ νὰ διαβάξῃ. Ἄν δχι ὁ πατέρας ἢ ἡ μητέρα, τουλάχιστον τὸ μεγαλύτερο ἀδελφάκι θὰ ἔχη διαβῇ τὸ κατώφλι τοῦ σχολείου.

Ἀλλὰ καὶ χωρὶς νὰ διαβάζωνται τὰ ἐντυπα τοῦ ἡμερήσιου ἢ περιοδικοῦ τύπου, κυκλοφοροῦν σὲ τόση ἀφθονία, ὥστε μπαίνουν εὐκολὰ στὸ κάθε σπίτι. Ἔτσι λοιπόν, ἀποτελοῦν γιὰ τὸ βρέφος ἀντικείμενα τοῦ ἀμέσου περιβάλλοντος. Ὡς αὐτὰ θὰ φθάσῃ τὸ χεράκι του σιγὰ—σιγὰ, θὰ τὰ πιάσῃ, θὰ τὰ παίξῃ, θὰ τὰ σχίσῃ, θὰ τὰ προσέξῃ θὰ χαρῇ τὴν εἰκονογράφησί τους. Καὶ μὲ τὸν καιρὸ θ' ἀρχίσῃ νὰ μιμῆται τὸ διάβασμα τῶν μεγάλων σ' αὐτά.

Ἀργότερα βέβαια, στὴ νηπιακὴ ἡλικία, ἰδίως ὅταν ζῇ στὶς πόλεις ἢ σὲ οἰκογενειακὸ περιβάλλον ἀνθρώπων, ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὸ διάβασμα περισσότερο, θὰ δεχθῇ γιὰ δῶρα καὶ ἐντυπα, ποὺ θὰ εἶναι πιά δικά του, κτήμα του. Θὰ διασκεδάξῃ τότε μὲ τίς ζωηρόχρωμες εἰκόνες καὶ τίς εὐθυμες ἱστοριοῦλες τους, ποὺ θὰ τοῦ διαβάζουν οἱ μεγαλύτεροι καὶ θὰ παίξῃ μ' αὐτά.

Ὅταν πιά θὰ ἔλθῃ ὁ καιρὸς τοῦ σχολείου, τὸ παιδί θὰ ἔχη κιόλας γιὰ καλὰ γνωρισθῇ μὲ τὸ ἐντυπο. Ἀλλὰ ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα θὰ τοῦ γίνῃ πιά ἀχώριστος σύντροφος τῆς ζωῆς του, πότε εὐχάριστος καὶ πότε κουραστικός. Θὰ χρειασθῇ τότε νὰ κοπιήσῃ γιὰ νὰ τὸ κἀνῇ νὰ τοῦ εἰπῇ τὰ μυστικά του, θὰ χρειασθῇ ν, ἀσχοληθῇ μ' αὐτὸ καὶ πολλὰς ὥρες, ποὺ θὰ ἤθελε νὰ τίς περάσῃ μὲ ἄλλες πρὸ προσφιλῆς του ἀσχολίες. Τὸ ἐντυπο, τὸ βιβλίο, τὸ περιοδικό παίζει γιὰ τὸ παιδί τὸ ρόλο τοῦ μεγάλου, τοῦ σοβαρωτάτου παράγοντος στὴν πρόοδο καὶ τὴν πνευματι-

ξέλιξη τοῦ πνεύματος αὐτῶν. Τέλος ἡ πορεία αὐτὴ εἶναι ἀντίθετη πρὸς τὴν ἐξωσχολικὴ ζωὴ τοῦ παιδιοῦ μέσα στὸ λαό. Τὰ παιδιὰ πρὶν πατήσουν τὰ σκαλοπάτια τοῦ σχολείου, ἀσχολήθηκαν μὲ τὰ ζῶα, φυτὰ καὶ ὀρυκτὰ τῆς στενῆς πατρίδος τῶν καὶ ἀπέκτησαν ἐμπειρίες ἀπὸ αὐτὰ γιὰ τίς ἰδιότητες καὶ τὴ ζωὴ τους.

Οἱ ἐμπειρίες αὐτὲς δὲν μπορεῖ νὰ κόβωνται σὲ μικρὰ κομμάτια μὲ ἀναπαραστάσεις καὶ ἐπιγραφές.

(Συνέχεια στὸ ἐπόμενο)

ἢ ἀνάπτει του.

Στὴν ἡλικία, ποὺ τὸ παιδί φοιτᾷ στὸ δημοτικὸ σχολεῖο, ἡ φαντασία του ἀναπτύσσεται ἀλματωδῶς καὶ καλπάζει δεξιὰ—ἀριστερά, ἔτοιμη νὰ συλλάβῃ κάθε τί ἐντυπωσιακὸ καὶ νὰ ἐπηρεασθῇ ἀπ' αὐτὸ. Κυνηγᾷ λοιπόν τὸ παιδί τῆς ἡλικίας αὐτῆς κάθε βιβλίο μὲ ἐντονες περιγραφὰς μὲ χτυπητὰ γεγονότα, μὲ φανταστικά καὶ μεγάλα κατορθώματα. Καὶ φαντάζεται καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ νοιώθῃ καὶ τὸν ἑαυτὸ του ἀνακατεμένο σ' ὅλα τὰ διαδραματιζόμενα, «δρὸν πρόσωπον», ὥστε νὰ κινήσῃ αὐτὸ τὸν θαυμασμό τοῦ κόσμου.

Υστερα ἀπ' ὅλα αὐτά, ἀναπηδᾷ μόνο του τὸ μεγάλο καὶ σοβαρὸ θέμα ποὺ πρέπει ν' ἀπασχολῇ γονεῖς καὶ παιδαγωγούς: Τί θὰ δώσωμε στὸ παιδί μας νὰ διαβάσῃ, ὥστε νὰ διαπαιδαγωγηθῇ καὶ νὰ ἐπηρεασθῇ πρὸς τὸ καλύτερο, ἀπὸ τὰ πρῶτα κιόλας βήματα τῆς ἀκριβοῆς ζωῆς του; Καὶ ἀκόμη, πῶς θὰ τὸ κἀνωμε, αὐτὸ τὸ σημαντικὸ μέσον διαπαιδαγωγήσεως, ἀγαπητὸ καὶ γοητευτικὸ γιὰ τὸ παιδί, ὥστε μόνο του νὰ τὸ ζητήσῃ καὶ νὰ δεχθῇ τὴν εὐμενὴ του ἐπίδρασι εὐχάριστα;

Καὶ πῶς τέλος θὰ μporέσωμε ν' ἀπομακρύνωμε ἀπὸ τὰ παιδικὰ βλέμματα καὶ ἀπὸ τὰ παιδικὰ χέρια κάθε φθοροποιὸ ἐντυπο, ποὺ θὰ μολύνῃ τὴν παιδικὴ σκέψι καὶ θὰ δηλητηριάσῃ τὴν παιδικὴ καρδιά, σὰν τὸ ὄπιο καὶ σὰν τὴν κρυφὴ ἀσθένεια;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Ἐμφάνις, ποιότης καὶ περιεχόμενο τοῦ παιδικοῦ βιβλίου.

«Καὶ τὰ βιβλία νὰ εἶναι σὰν κρῖνα, τοῦ τραγουδιοῦ τῇ γλώσσᾳ ἀντιλαλῶντας» καὶ τὰ βιβλία σὰν τὰ τραγούδια νὰ εἶναι».

Ἔτσι ὀνειρεύτηκε καὶ ἔτσι τραγούδησε ὁ μέγας μας Παλαμᾶς τὸ παιδικὸ βιβλίο.

Ἄν γιὰ κάθε ἄλλῃ ἐκδοσί φροντίζουν ὁ συγγραφέας καὶ ὁ ἐκδότης γιὰ τὴν καλὴ τῆς ἐμφάνις καὶ ποιότητος, ἡ φροντίδα πρέπει νὰ εἶναι ἀσύγκριτα μεγαλύτερη, ὅταν ἡ ἐκδοσί αὐτὴ πρόκειται νὰ κυκλοφορήσῃ ἀνάμεσα στὸν παιδόκοσμο.

Τὸ παιδικὸ βιβλίο ἢ περιοδικὸ πρέπει νὰ ἔχη ἐμφάνισι καλλιτεχνικὴ καὶ ἐναρμονισμένη μὲ τὴν αἰσθητικὴ ἀντίληψι τῆς παιδικῆς ἡλικίας, γιὰ τὴν ὁποία προορίζεται.

Ἐξώφυλλο καὶ εἰκονογράφησι τοῦ κειμένου πρέπει νὰ εἶναι φροντισμένα μὲ γοῦστο, νὰ ἀρέσουν στὰ παιδιὰ καὶ νὰ καλλιερگوῦν παράλληλα τὴν καλαισθησία τους.

Ἡ βιβλιοδεσία πρέπει νὰ ἔχη στερεότητα, τὸ ἐξώφυλλο νὰ εἶναι ἀνθεκτικὸ καὶ τὸ χαρτί καλῆς ποιότητος. Καλὸς τρόπος συνδέσεως τῶν φύλλων, κυρίως γιὰ τὰ βιβλία τῆς νηπιακῆς ἢ

της πρώτης παιδικής ηλικίας, είναι με σπειροειδή ελάσματα ή με πλαστική ύλη. Έτσι το βιβλίο δεν κινδυνεύει να καταστραφεί άμέσως από την μεταχείρισι των αδέξιων παιδικών χειρών.

Τα βιβλία που προορίζονται για τις μεγαλύτερες παιδικές ηλικίες έξομοιώνονται βαθμηδόν με τα βιβλία των μεγάλων. Γιατί το παιδί πρέπει με τον καιρό να συνηθίση, να τὰ προσέχη, ώστε να μὴ χαλούν, όσο και αν τὰ χρησιμοποίη.

Τὰ τυπογραφικά στοιχεία που θὰ χρησιμοποιηθούν για τὸ παιδικὸ έντυπο, πρέπει νὰ εἶναι ὠραῖα, καθαρὰ, εὐδιάκριτα, μεγαλύτερα γιὰ τὰ βιβλία των μικρῶν ηλικιών, ὥστε νὰ μὴ κουράζονται οἱ μικροὶ ἀναγνώστες με τὴν πρώτη τους ἀνάγνωσι.

Τέλος ἡ ἐκτύπωσι πρέπει νὰ γίνεται με ἰδιαίτερη φροντίδα ὥστε νὰ μὴν ὑπάρχουν μουτζουρώματα, σβουσίματα, παροράματα, ὀρθογραφικά ἢ τυπικά σφάλματα.

Ἡ ποιότης τοῦ περιεχομένου πρέπει νὰ εἶναι ἀρίστη. Νοήματα ἀπλᾶ, καλαίσθητα, διδακτικά, ὠφέλιμα, διασκεδαστικά. Γνώσεις χρήσιμες, πού νὰ παρέχονται με τρόπο ἐλκυστικὸ καὶ νὰ γίνονται εὐχάριστα καὶ ἄκοπα δεκτὲς ἀπὸ τὸ μικρὸ μυαλούδακι.

Τὸ περιεχόμενον τοῦ παιδικοῦ βιβλίου πρέπει νὰ εἶναι ἀπλὸ ἀλλὰ ὄχι ἀνόητο, διδακτικὸ ἀλλὰ με σαφήνεια διατυπωμένο, χωρὶς περίπλοκα νοήματα καὶ δυσνόητα σχήματα λόγου, με ὠραία καὶ καθαρὴ ἔκφρασι, με ἀπλὴ γλῶσσα, ὠφέλιμο ἀλλὰ ὄχι κουραστικὸ καὶ ἀντιπαθητικὸ, διασκεδαστικὸ μὰ καὶ ἠθοπλαστικὸ.

Ὑπάρχουν καὶ κυκλοφοροῦν πλῆθος παιδικὰ δῆθεν βιβλία, χωρὶς γνῶσι καὶ στοργὴ γιὰ τὸ παιδί με κακόγουστες ἢ ἄγριες εἰκόνες, με προχειρογραφήματα, με ἄτεχνα στιχοιργήματα, με ἀνόητες ἢ τρομακτικὲς ἱστορίες, με κακὲς μεταφράσεις ξένων παιδικῶν λογοτεχνημάτων, γεμάτα ἀπροσεξίες με περιεχόμενα μετρίας ἢ καὶ κακῆς ποιότητος, χωρὶς ἀλήθεια καὶ χωρὶς ἐνδιαφέρον.

Φυσικὸ εἶναι αὐτὰ νὰ μὴ πολυαρέσουν στὰ παιδιά, μὰ οὐτε καὶ πρέπει νὰ τοὺς τὰ προσφέρωμε, γιατί κακοσυνηθίζομε τὸ γούστο τους ἀντὶ νὰ τὸ καλλιεργήσωμε καὶ ὑπάρχει φόβος νὰ δημιουργήσωμε στὴν ψυχὴ τους συναισθήματα τρόμου. Ἐπίσης πρέπει νὰ λείπουν καὶ οἱ δῆθεν ἀστεῖες κατεργαριὲς καὶ πονηριὲς, πού θὰ ἔχουν κακὴ ἐπίδρασι στὴν ἠθικὴ ἀνάπτυξι τοῦ παιδιοῦ. Βεβαίως τὸ κακὸ θὰ πρέπει νὰ ἐμφανίζεται καὶ στὰ παιδικὰ βιβλία, ὅπως ἀλλοῦστε ὑπάρχει καὶ στὴ ζωὴ, ἀλλὰ πρέπει παντοῦ νὰ στηλιτεύεται, νὰ τιμωρεῖται καὶ νὰ νικᾶται ἀπὸ τὸ ἀγαθὸ, τὸ ὁποῖο πρέπει νὰ παρουσιάζεται με τέτοιο τρόπο, ὥστε νὰ προκαλῇ τὸ θαυμασμὸ καὶ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ τὸ μιμηθοῦν καὶ νὰ τὸ ἀκολουθήσουν.

Ἀνάμεσα στὸ πλῆθος των παιδικῶν βιβλίων πρέπει νὰ σταθοῦμε μ' ἀμέτρητη φροντίδα καὶ προσοχὴ καὶ νὰ διαλέξωμε τὴν ἐκλεκτὴ καὶ τὴν κατάλληλη πνευματικὴ προσφορά, γιὰ τὴν κάθε

παιδικὴ ηλικία.

Ὅπως φροντίζωμε γιὰ τὴν ὕλικὴ τροφὴ τοῦ παιδιοῦ νὰ εἶναι ἀρίστης ποιότητος, θρεπτικὴ, εὐπεπτη, ἀπολύτως καθαρὴ, ὑγιεινὴ καὶ εὐχάριστη συγχρόνως σ' αὐτό, ὥστε νὰ βοηθήσῃ τὴν σωματικὴ του ἀνάπτυξι, χωρὶς νὰ τοῦ προκαλέσῃ τὴν παραμικρὴ διαταραχὴ ἢ ἀσθένεια, ἔτσι καὶ ἀκόμη περισσότερο θὰ πρέπει νὰ φροντίζωμε γιὰ τὴν πνευματικὴ τροφὴ πού θὰ τοῦ παράσχωμε, ὥστε νὰ εἶναι προσεκτικὰ διαλεγμένη, πλούσια σὲ ὠφέλιμα στοιχεία, ἀπαλλαγμένη ἀπὸ κάθε τι βλαβερὸ στὸ πνεῦμα καὶ στὴν ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ, γιὰ νὰ συντελέσῃ στὴν ὀρθὴ του διαπαιδαγώγησι.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Β'

Τὰ εἰκονογραφημένα ἀναγνώσματα τῆς παιδικῆς ηλικίας.

Γιὰ τὸ νήπιο, τὸ βιβλίο εἶναι περισσότερο παιγνίδι. Στὰ βιβλία λοιπὸν τῆς ηλικίας αὐτῆς κυριαρχεῖ ἡ εἰκόνα καὶ τὸ χρῶμα.

Ὑπάρχουν τέτοια βιβλιαράκια, πού εἶναι πραγματικὰ ἀριστουργήματα στὸ εἶδος τους. Ἐχουν ἀπλότητα, ἀρμονία καὶ εὐγένεια στὸ σχέδιο καὶ στὸ χρῶμα, ἔχουν ψυχολογημένο περιεχόμενο, ὥστε γίνονται ἀμέσως εὐχάριστα καὶ ἀγαπητὰ στὰ μικρά.

Ζῶα πού μιλοῦν, λουλούδια, παιγνίδια, παιδάκια γεμᾶτα καλωσύνη καὶ ὁμορφιά γίνονται γιὰ τὰ νήπια ἀγαπημένοι φίλοι καὶ διδάσκαλοι με τὸ καλὸ τους παράδειγμα. Τὶς ὁμορφες εἰκόνες συνοδεύουν ἱστοριοῦλες ἢ τραγουδάκια ἀπλὰ καὶ εὐκόλα, πού τὰ καταλαβαίνουν τὰ παιδιά καὶ μποροῦν νὰ τὰ μαθοῦν με τὴ βοήθεια των μεγάλων.

Γιὰ τὴν ηλικία αὐτὴ, μπορεῖ νὰ βρῇ κανεὶς καὶ διάφορα καθαυτὰ παιγνίδια, πού βοηθοῦν ὅμως τὰ μικρά στὴ γνωριμία τους με τὰ γράμματα καὶ τὰ ἐξασκοῦν στὴν ἀνάγνωσι, ἐνῶ συγχρόνως τὰ διασκεδάζουν. Εἶναι τὰ διάφορα ἀναγνωστικὰ παιγνίδια: κύβοι με γράμματα, τόμπολες με εἰκόνες καὶ λέξεις καὶ ἄλλα διάφορα.

Κυκλοφοροῦν ἐπίσης στὸ ἐξωτερικὸ βιβλία με πλούσιες εἰκόνες, πού με ἀλούστατο τρόπο μποροῦν νὰ κινῶνται καὶ νὰ ζωντανεύουν ἔτσι τὰ πρόσωπα τοῦ κειμένου. (Τελευταῖα γίνεται καὶ ἐδῶ μία παρόμοια προσπάθεια, ἀπὸ ὀρισμένους ἐκδοτικοὺς οἴκους οἱ ὁποῖοι με ἰδιαίτερη φροντίδα ἀσχολοῦνται με τὸ παιδικὸ βιβλίο). Ἀλλὰ πάλι συνοδεύονται ἀπὸ δίσκους γραμμοφῶνου, πού διηγῶνται τὴν εἰκονογραφημένη ἱστορία. Ἐτσι τὸ νήπιο τὴν ἀκούει, βλέπει συγχρόνως καὶ τὶς εἰκόνες, διασκεδάζει περισσότερο καὶ βοηθεῖται στὴν κατανόησι τοῦ προσφερομένου ὕλικου.

Στὸν τόπο μας βέβαια, με τὶς περιορισμένες οικονομικὲς δυνατότητες καὶ τὴ μικρὴ κατανάλωσι, ἡ κυκλοφορία αὐτῶν των πολυτελῶν ἐκδόσεων δὲν συμφέρει καὶ γι' αὐτὸ ἢ δὲν ὑπάρχουν καθόλου ἢ σπανίζουν. Ὅσοσο βρίσκει κανεὶς καὶ ἐδῶ ἐξαιρετικὲς ἐκδόσεις γι' αὐτὴν τὴν

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΕΣ ΑΚΤΙΝΟΒΟΛΙΕΣ

C. G. JUNG

Μία μεγάλη μορφή. Προσωπικό και απρόσωπο άσυνείδητο. Περιεχόμενο άσυνείδητου.

Αυτότελείς έμφυτες πνευματικές αρχές 'Αρχέτυπο. 'Η δίωσις μιᾶς άξίας πνευματικής ζωής.

Του κ. ΠΑΥΛΟΥ ΣΧΟΙΝΑ, Διδ/λου 'Αγίας—Πατρών

'Από τὰ βάθη τών αίωνων πολλοί έσκυψαν και έμελέτησαν τόν άνθρωπο. 'Ανάμεσα σ' άλλους αυτούς δέν μπορούμε παρά νά δώσουμε ιδιαίτερη θέσι στο μεγάλο 'Ελβετό ψυχίατρο και ψυχολόγο καθηγητή Κάρολο Γιούγκ.

'Ο δόκτωρ Γιούγκ — γυιός πάστορος (') — είναι ο τρίτος ανάμεσα στους τρεις μεγάλους ψυχολόγους και ιδρυτές της ψυχολογίας του βάθους, Freud, Adler και Jung.

'Η διδασκαλία του έπηρέασε τη ζωή χιλιάδων ανθρώπων. Οι ιδέες, του, ιδέες βγαλμένες μέσα από μια μακρόχρονη παρατήρηση, έρευνα και σπουδή της έσωτερικής δομής της ανθρώπινης προσωπικότητας, έρριξαν φώς και διέλευκαν τόσα σκοτεινά σημεία στον τομέα της ψυχολογίας και της φιλοσοφίας. 'Ο Γιούγκ, όπαδός και συνεργάτης του Φρόυντ έπτά χρόνια, δέν άργησε νά ξεφύγη άπ' τη σχολή του, για νά εύρύνη και τελειοποιήση τις επικρατούσες άπόψεις επάνω στο μεγάλο θέμα της έξερευνησεως της ανθρώπινης ψυχής.

Πολλές φορές προσεκλήθη νά διδάξη σέ άγγλικά και άμερικανικά πανεπιστήμια. Τελευταία εξέλεγη τακτικός καθηγητής της ψυχολογίας στο πολυτεχνείο της Ζυρίχης. Σέ ηλικία 70 χρόνων έπαυσε νά διδάσκη και άπεσύρθη ως ιδιώτης στην έπαυλή του στην κωμόπολι Küssnacht, πλησίον της Ζυρίχης. 'Εκεί στο λατρείο του δεχόταν συνεχώς άσθενείς, αλλά και ύγιεις ανθρώπους που κάποιο πρόβλημα είχε διαταράξει τη ζωή τους. Τους βοηθούσε ένώ συγχρόνως μέ την πολύτιμη πείρα του βοηθούσε πλήθος νεωτέρων έπιστημόνων νά βλέπουν καθαρώτερα μέσα στα βάθη της ψυχής.

'Ο Κάρολος Γιούγκ είναι από τους λίγους που είδε, ένώ ακόμη ζούσε, νά έκτιμάται το έργο του και νά αποδίδη.

Και τώρα, ως προσπαθήσαμε νά περιγράψω-

1. Σπ. Καλλιάφα. Ψυχολογία του βάθους, σελ. 18.

.....
ηλικία, έστω και αν δέν έχουν την πλούσια έμφάνησι των ξένων. 'Αλλωστε, 'Ελληνες είμαστε και . . . «φιλοκαλούμεν μετ' εύτελείας».

Τό κατάλληλο λοιπόν έντυπο ύλικό για τη νηπιακή ηλικία, θα βοηθήση ώστε νά αναπτυχθί ή άγάπη για το βιβλίο και το διάβασμα στην καρδιά του νηπίου. Δέν χρειάζεται γιαυτό παρά ή καλή έκλογή από μέρους των μεγάλων και ο κατάλληλος τρόπος της προσφοράς μας στους μικρούς.

(Συνέχεια στο προσεχές).

με, πολύ σύντομα, τὰ πιο βασικά γνωρίσματα της σχολής του.

Τήν πρώτη έννοια που συναντάμε στην ψυχολογία του βάθους είναι ή έννοια του άσυνείδητου. 'Η έννοια αυτή άλλως τε διαστέλλει την ψυχολογία του βάθους, άπ' την άλλη που συνήθως ονομάζουμε ψυχολογία. Τό άσυνείδητο, αυτό βάθος της ανθρώπινης ψυχής, άπετέλεσε τόν κύριο χώρο μακράς μελέτης και σπουδής του Γιούγκ. Και τό άσυνείδητο δέν άποτελείται μόνο από άπωθήσεις έπιθυμιών γενετησίου όρμης — Φρόυντ, — ούτε της όρμης για την άπόκτηση δυνάμεως και κύρους — 'Αντλερ ('). Πως είναι δυνατόν νά περιορίσωμε τό δυναμικό της ψυχής σέ μια μόνη δύναμι, όπως την έσκέφθηκαν ο Φρόυντ και ο 'Αντλερ; Παράλληλα σ' αυτές τις δυνάμεις, λέγει ο Γιούγκ, υπάρχουν και άλλοι ψυχικοί παράγοντες, μεταξύ των οποίων μεγάλη θέσι κατέχουν πνευματικές, ήθικές και θρησκευτικές αρχές ('). Τό πνεύμα, σύμφωνα μέ τις άπόψεις του Γιούγκ, δέν είναι έπιφανόμενο, δέν είναι «έξάγνισμα» μιᾶς όρμης, αλλά μία αρχή ιδιόρρυθμη, κατευθύνουσα αρχή (').

Τό άσυνείδητο άποτελεί μία άκένωτη πηγή άπ' την όποία πηγάζει κάθε δημιουργία, κάθε άνώτερο έπίτευγμα που έχει σχέση μέ τόν πολιτισμό.

Βαθύς μελετητής και έρευνητής της ανθρώπινης ψυχής, ο Γιούγκ, διετύπωσε τη θεωρία των δύο πτυχών του άσυνείδητου. Τήν πτυχή του προσωπικού άσυνείδητου, που περιλαμβάνει ψυχικά γεγονότα ένός συγκεκριμένου προσώπου, και την πτυχή του άπροσώπου, του κοινού άσυνείδητου, που είναι κοινή σ' άλλους τούς ανθρώπους. Τό άπρόσωπο άσυνείδητο άνήκει στη νεώτερη ψυχολογία του βάθους. Είναι ένα άπ' τὰ κύρια σημεία που χαρακτηρίζουν και διαχωρίζουν τη σχολή του Γιούγκ άπ' τις σχολές του Φρόυντ και 'Αντλερ. Τό άπρόσωπο άσυνείδητο είναι ή ανεξάντλητη, θετική πηγή, της ψυχικής ένεργείας του ανθρώπου, της προόδου και του πολιτισμού (').

Παράλληλα στην επαναστατική αυτή αντίληψη ο Γιούγκ, εισάγει και την έννοια των αρ-

2. 'Αρ. 'Ασπιώ.ου. Ψυχική ώριμότης του ανθρώπου. Σελ. 95.

3. Σπ. Καλλιάφα. Ψυχολογία του βάθους. Σελ. 22.

4. Βλέπε περιοδικόν «Σχολική 'Υγιεινή» 'Αρθρον, Σπ. Καλλιάφα. Σελίς 16. Σεπτέμβριος 1958.

5 Σπ. Καλλιάφα. Ψυχολογία του βάθους, Σελ. 23.

ΣΩΜΑΤΙΚΗ, ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ, ΨΥΧΙΚΗ ΔΙΑΠΑΙΔΑΓΩΓΗΣΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

*Υπό ΙΩΑΝ. ΜΑΛΕΓΓΙΑΝΝΑΚΗ, Δημ/λου Καστελλίου—Παδιδός

Το πρόβλημα της καλλιτέρας σωματικής, διανοητικής και ψυχικής διαπαιδαγωγήσεως των παιδιών ως και τα αίτια τα προκαλούντα τας διαφόρους σωματικές, διανοητικές και ψυχικές διαταραχάς, ανωμαλίας και ασθενείας της παιδικής ηλικίας, επέσυραν το ενδιαφέρον και την προσοχήν της Κοινωνίας από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον.

Ανέκαθεν έπαισημάνθη ή μεγάλη σημασία της υγιεινής έν γένει ανάπτυξεως του παιδιού επί της έξελικτικής πορείας της Κοινωνίας καθ' όσον αποτελεί τουτό το βασικόν κύτταρον αυτής ή κατάστασις του όποιου, καλή, ή κακή, ρυθμίζει και προπαρασκευάζει το μέλλον και την πορείαν πάσης κοινωνίας.

Ο άνθρωπος, ένεκα της βραδείας ανάπτυξεως αυτού, έχει ανάγκην μακροχρονίου βοηθείας, πολύ μεγαλύτερας παντός άλλου ζώντος οργανισμού, από της γεννήσεώς του μέχρι της ήλι-

κίας που θα δυνηθή νά αναπτύξη όλες τας σωματικές και ψυχοπνευματικές αυτού Ικανότητας.

Διά τουτό ο άνθρωπος αναπτυσσόμενος ύφίσταται περισσότερον παντός άλλου οργανισμού την έπίδρασιν ευνόικων ή δυσμενών έξωτερικών παραγόντων, ώστε έκ της περιθάψεως και της έν γένει προστασίας και φροντίδος της όποιας θα τύχη κατά την ηλικίαν της αναπτύξεώς του, νά έξαρτάται ή φυσική και ψυχική αυτού διάπλασις και ανάπτυξις.

Ός έκ τούτου καθήκον της Κοινωνίας είναι νά φροντίζη όπως δημιουργογούνται ευνόικαι συνθήκαι της παιδικής ανάπτυξεως και ούτω νά προστατεύη και διασώζη όσον το δυνατόν μεγαλύτερον αριθμόν ανθρώπινων νεαρών υπάρξεων, καθόσον τα παιδιά αποτελούν το μέλλον του Έθνους και το μέλλον των λαών.

Τήν σημασίαν της περιθάψεως και προστα-

χετύπων (*).

Τό άπρόσωπο, κοινό, άσυνείδητο, που μεταδίδεται κληρονομικά, περιλαμβάνει τούς άρχετύπους. Δηλ. μέ τόν όρισμό αυτό, ό Γιούγκ, έννοεί άσυνείδητους ποραστάσεις, που δέν έχουν την καταγωγήν των, άπ' τό άτομικό άπόθεμα παραστάσεων, αλλά άποτελούν κληρονομία παραστάσεων γενικής άνθρωπίνης πείρας.

Τά άρχέτυπα είναι ή άφειτηρία κάθε άνωτέρας σκέψεως κάθε άνωτέρας ιδέας και εύγενοδς συναισθήματος (*).

Ο Γιούγκ, ύστερα από μακρόχρονη μελέτη και σπουδή των διαστάσεων του βάθους της άνθρωπίνης ψυχής, κατέληξε στο συμπέρασμα, ότι ή θρησκευτικότητα άνήκει στα άρχικά, θεμελιώδη, συστατικά της υπάρξεως του ανθρώπου και ότι είναι ή πρώτη και κυρία ρίζα όλων των άνωτέρων έκδηλώσεων του άνθρωπίνου πνεύματος (*).

Από τό σημείο αυτό καθώς και άπ' άλλες γνώμες άλλων συγγραμμάτων του, καταφαίνεται, ότι ό Γιούγκ ήταν πιστός. Εύκαιριακώς άναφέρομε και τό έξής ανέκδοτο. Κάποτε έπεσκέφθη αυτόν ό διάσημος φωτογράφος Κάρς και μεταξύ άλλων του λέγει: Πολλοί έπιστήμονες δέν πιστεύουν στο Θεό» και ό Γιούγκ άπάντησε: «Αυτό είναι άλήθεια αλλά δέν βλέπει τό Θεό».

Ο Γιούγκ άπεκάλυψε πράγματι, ότι ή άνθρώπινη ψυχή είναι μία πνευματική ύπαρξι,

που άπ' τη φύσι της οδηγείται πέρα άπ' τόν ψυχικό χώρο και άνέρχεται στον κόσμο το μεταφυσικό!

Δυστυχώς, στο σημείωμά μας αυτό δέν είναι δυνατόν νά έπεκταθομε και σ' άλλα σπουδαία σημεία της όχολής του, όπως π. χ. τό θέμα της σχέσεως του άσυνείδητου προς τη συνείδηση, των ψυχολογικών τύπων, των συμπλεγμάτων, της προβολής, των όνείρων, των όρων anima, animus, teasona κλπ.

Στήν Ελλάδα πρώτος παρουσίασε τόν Γιούγκ και τά θαυμάσια έργα του, ό καθηγητής του Πανεπιστημίου κ. Σπ. Καλλιάφας. Στα βιβλία του α) «χαρακτήρες και ψυχολογικοί τύποι» 1935, β) «Ψυχολογία του βάθους» 1950, γ) «Διάγραμμα της ψυχολογίας του βάθους» 1958, και σ' άλλα δημοσιεύματά του, αναφέρει πολλές άπόψεις της όλης θεωρίας του Γιούγκ. Επίσης ό διαπρεπής ψυχίατρος κ. Άρ. Ασπιώτης, στις τόσες έκδόσεις του 'Ινστιτούτου 'Ιατρικής Ψυχολογίας και Ψυχικής 'Υγιεινής, αναφέρει πολλές άπόψεις και διδάγματα του Γιούγκ. Επίσης αξιόλογη είναι ή συμβολή, στη διάδοσι των άπόψεων της αναλυτικής ψυχολογίας, του κ. Κορναράκη.

Ο θάνατος του Καρόλου Γιούγκ, που συνέβη στις 7 'Ιουνίου 1961, έπροξένησε βαθειά λύπη σ' όλους εκείνους που έγνώρισαν την τεράστια συμβολή του, στη γιγάντια προσπάθεια της έξερευνήσεως της άνθρωπίνης πραγματικότητας.

Οι πνευματικές έπιστήμες, και ιδιαίτερα ή ψυχολογία, έστερηθήσαν έναν άπ' τούς μεγαλύτερους ψυχολόγους του 20ου αιώνας.

6. Άρ. Ασπιώτου. Ψυχική ώριμότης του ανθρώπου. Σελ. 86

7. Σπ. Καλλιάφας. Ψυχολογία του βάθους. Σελ. 13.

8. Βλέπε, 'Ελληνοχριστιανική Άγωγή' Άρθρον Σπ. Καλλιάφας. 1957. Σελ. 13.

σίας της παιδικής ηλικίας ανεγνώρισαν και οι διάφοροι διεθνείς οργανισμοί, όπως ο προπολεμικός οργανισμός της Κοινωνίας των Εθνών εις διακήρυξιν του οποίου τονίζεται. «Η Κοινωνία οφείλει να δώση, δι' τι καλλίτερον έχει εις το παιδί διὰ να εξασφαλίσῃ τὴν φυσιολογικὴν, σωματικὴν, πνευματικὴν καὶ ψυχικὴν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν. Ὅφειλε νὰ τὸ διαθρέψῃ ὅταν πεινᾷ, νὰ τὸ ἐνδύσῃ ὅταν γυμνητεύῃ, νὰ τὸ νοσηλεύσῃ ὅταν ἀσθενῇ, νὰ τὸ βοηθήσῃ, νὰ τὸ περισυλλέξῃ καὶ νὰ προστατεύσῃ ὅλα τὰ καθυστερημένα, παραστρατημένα, ὀρφανὰ καὶ ἐγκαταλελειμμένα. Κατὰ τὰς δυσκόλους δὲ περιστάσεις τὸ παιδί δικαιοῦται νὰ προηγηθῇ παντὸς ἄλλου εις τὴν παροχὴν ἐκ μέρους τοῦ Κράτους καὶ τῆς Κοινωνίας βοηθείας καὶ προστασίας».

Ἡ μέριμνα ὅρα πρέπει νὰ παρέχεται οὐχὶ ὡς ἔλεος καὶ εὐσπλαγχνία, ἀλλὰ νὰ ἀναγνωρίζεται ὡς ὑποχρέωσις τοῦ Κοινωνικοῦ συνόλου, τοῦ Κράτους πρὸς τὸ παιδί, καθ' ὅσον ἡ φυσιολογικὴ ἀνάπτυξις αὐτοῦ ἀποτελεῖ τὸ θεμέλιον ἐπὶ τοῦ ὁποίου βασιζέται ἡ μελλοντικὴ εὐτυχία καὶ δυνάμεις ἑνὸς ἔθνους.

Ἐνῶ ὅμως γενικαὶ ὑποχρεώσεις ὑπάρχουν διὰ τὴν Κοινωνίαν καὶ διὰ τὸ Κράτος μὲ ἀξιώσεις ἐκπληρώσεως τούτων, γεννῶνται ἐν ταυτῷ καὶ εἰδικαί, ἐπὶ μέρους τοιαῦται ὡς καὶ καθήκοντα διὰ τοὺς ἀμέσως ἀπασχολουμένους μὲ τὴν ἀνατροφὴν καὶ διαπαιδαγώγησιν τοῦ παιδιοῦ.

Ἡ ἐπωφελὴς ὅμως ἐκπλήρωσις τῶν ὑποχρεώσεων τούτων ἀπαιτεῖ, ἐκτὸς τῶν ἄλλων καὶ γνώσεις τὰς ὁποίας ἐπιβεβλημένον εἶναι νὰ γνωρίζουν πάντες οἱ ἀσχολούμενοι μὲ τὴν μόρφωσιν καὶ τὴν διαπαιδαγώγησιν τῶν παιδιῶν, ὥστε νὰ μὴ γίνωνται ἀκουσίως αἰτίοι ἐσφαλμένης ἢ ἐπιβλαβοῦς ἀνατροφῆς αὐτῶν. Πρέπει νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ ὑποβοηθοῦν καὶ νὰ κατευθύνουν τὴν ἀρμονικὴν ἀνάπτυξιν σώματος καὶ πνεύματος ὡς καὶ τὴν διάπλασιν χαρακτῆρος πρὸς τὸ συμφέρον ὄχι μόνον τοῦ διαπαιδαγωγουμένου καὶ αὐτῶν τῶν ἰδίων ἀλλὰ καὶ τοῦ γενικοῦ τοιούτου.

Λέγομεν ἀρμονικὴν ἀνάπτυξιν σώματος, πνεύματος καὶ ψυχῆς, διότι μεταξὺ αὐτῶν ὑπάρχει πλήρης, συνεχὴς καὶ μεγίστη ἀλληλοεξάρτησις καὶ ἀλληλοεπίδρασις.

Πλήρης εἶναι ἡ ὑγεία ὅταν νοηται εἰς τὴν ὁλότητα τῶν σωματικῶν, καὶ πνευματικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου.

Αἱ νόσοι καὶ αἱ παθήσεις τοῦ σώματος ἔχουν ἀναμφισβητήτως ἀντίκτυπον ἐπὶ τῆς διανοητικῆς καὶ ψυχικῆς σφαίρας. Εἰς ἄτομα χρονίως πάσχοντα ἐκ σωματικῆς νόσου ἢ παθήσεως, εἰς ἄτομα μὲ ὀργανικὰς διαταραχάς, μὲ ἀνώμαλον τὴν σωματικὴν ἀνάπτυξιν καὶ μὲ ἐπισφαλὴ ὑγείαν, δημιουργοῦνται συναισθήματα μειονεκτικότητος καὶ παρακωλύεται ἡ πρόοδος τῆς ἡθικῆς καὶ πνευματικῆς μορφώσεως αὐτῶν. Καταδικάζονται εἰς κατὰστασιν οἰκογενειακὴν καὶ κοινωνικὴν κατωτέραν καὶ μειώνονται αἱ ἱκανότητες αὐτῶν πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς ζωῆς.

Ὅπως ἡ κατὰστασις τῆς σωματικῆς ὑγείας ἐπιδρᾷ εὐμενῶς ἢ δυσμενῶς ἐπὶ τῶν λοιπῶν ψυ-

χοπνευματικῶν λειτουργιῶν, τοιοῦτοτρόπως καὶ αἱ ψυχοπνευματικαὶ λειτουργίαι κακῶς λειτουργοῦσαι μεγίστην καὶ πολλάκις καταστρεπτικὴν ἐπίδρασιν ἔχουν ἐπὶ τοῦ σώματος. Πάντες γνωρίζομεν ὅτι τὰ διάφορα συναισθήματα, ζηλοτυπίας, μίσους, ὀργῆς, θυμοῦ, δειλίας, συγκινήσεως, ἐλλειψεως αἰσθήματος ἀσφαλείας, ἀβεβαιότητος τῆς καθημερινῆς ζωῆς, ἀγωνίας, ἀπογοητεύσεως κ.λ.π. ἔχουν ὡς ἀποτέλεσμα νευρικὰς καὶ λειτουργικὰς ἀνωμαλίας ἐντάσεως ἀναλόγου τῆς ἐντάσεως καὶ διαρκείας τῆς συναισθηματικῆς καταστάσεως. Γενικῶς πᾶσα κατὰστασις συνειδήσεως ἔχει τὴν ὀργανικὴν αὐτῆς ἔκφρασιν. Δὲν ὑπάρχει περίπτωσις ψυχοπνευματικῆς ἀνωμαλίας ἢ ὁποία νὰ μὴν ἐναποθέτῃ τὴν σφραγίδα αὐτῆς ἐπὶ τοῦ σώματος. Τὴν ἀλληλοεξάρτησιν, σώματος καὶ ψυχῆς οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἶχον διαγνώσει καὶ ὁ Θεῖος Πλάτων ἐτόνισε «Μία δὴ σωτηρία πρὸς ἄμφω, μήτε τὴν ψυχὴν ἄνευ σώματος κινεῖν, μήτε σῶμα ἄνευ ψυχῆς, ἵνα ἀμυνομένῳ γιγνησθῇ ἰσορρόπῳ καὶ ὕγιᾳ».

Διὰ τὴν ἐπιτυχὴ ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τούτου πρέπει νὰ γνωρίζωμεν τὰ αἷτια τὰ προκαλοῦντα τὰς διαφόρους ἀνωμαλίας καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐπιτυχοῦς ἀντιμετωπίσεώς των.

Τὰ ἄτομα κληροδοτοῦν ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τῶν γεννητόρων ἢ προγόνων ἢ ἐκ πλαγίας γραμμῆς δεξιότητος, ἱκανότητος, ἢ ἐλαττωματικὰς καὶ νοσηρὰς καταστάσεις τὰς ὁποίας ἐν πολλοῖς θὰ ἀναπτύξουν ἢ θὰ θέσουν εἰς ἀδράνειαν ἀναλόγως τῆς ἀγωγῆς τῆς ὁποίας θὰ τύχουν. Ἡ κληρονομικότης παίζει εἰς τὴν αἰτιολογίαν τῶν ψυχικῶν ἐκδηλώσεων σημαντικώτατον ρόλον, ὁ ὁποῖος ὅμως δὲν εἶναι ἀπόλυτος καθ' ὅσον ἡ ἐν γένει ἀγωγή καὶ ἐπίδρασις τοῦ περιβάλλοντος ἀποτελοῦν σπουδαίους παράγοντας καὶ συντελεστάς εἰς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἀτόμου.

Μεταξὺ τῆς κληρονομικότητος καὶ τοῦ ἐν γένει περιβάλλοντος καὶ τῆς ἀγωγῆς ἡ συνεχὴς ἀλληλοεπίδρασις εἶναι τοιαύτη ὥστε δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι δὲν ἔχομεν ἀμιγῆς περιπτώσεις καθοριζόμενας μόνον ἐκ τῆς κληρονομικότητος ἢ μόνον ἐκ τοῦ περιβάλλοντος, ἐκτὸς ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, ἀλλὰ ὅτι εἶναι δημιουργήματα ἀμφοτέρων τῶν παραγόντων. «Ὁ ἄνθρωπος παιδεύει μὲν ὀρθῆς τυχῶν καὶ φύσεως εὐτυχοῦς θειότατον καὶ ἡμερώτατον ζῶν γίγνεται. . . » λέγει ὁ Πλάτων.

Αἱ διάφοροι σωματικαὶ καὶ ψυχοπνευματικαὶ ιδιότητες τοῦ ἀτόμου ὀφείλονται εἰς ἐνδογενῆ αἷτια (κληρονομικότης, ἀναπαραγωγικὸς σπόρος, ἐμβρυϊκὴ ἀνάπτυξις κατὰ τὴν ἐνδομήτριον ζωὴν κ. τ. λ.) καὶ εἰς ἐξωγενῆ τοιαῦτα (φυσικὸν καὶ Κοινωνικὸν περιβάλλον κ. τ. λ.)

Τὰ αἷτια συνεπῶς δεόν νὰ ἀναζητῶνται κατὰ πρῶτον εἰς τοὺς γονεῖς ἐπεκτεινομένης ἐν συνεχείᾳ τῆς ἐρεῦνης εἰς προγόνους αὐτῶν καθ' ὅσον αἱ νοσηραὶ προδιαθέσεις μεταβιβάζονται κληρονομικῶς ὡς καὶ αἱ ὁμαλαὶ τοιαῦται καὶ κατὰ δεῦτερον λόγον εἰς τοὺς παράγοντας τῆς ἀγωγῆς.

(Συνέχεια εἰς τὸ ἐπόμενον)

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

Η ΣΥΝΕΙΔΗΣΙΣ

Υπό ΔΗΜ. ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, Διδ. του Σουλίου—Πατρών

ΑΙ βιωτικά απαιτήσεις, ο ρυθμός των καθημερινών απασχολήσεων και η ταχεία ροή των υλιστικών ανέλλξεων, δέν μάς αφήνουν τόν υλικόν χρόνον νά ἐγκύψωμεν εἰς ὀγκώδεις τόμους καί νά ἱκανοποιήσωμε τήν εὐγενή φιλοδοξίαν μας: νά κάμωμεν τήν γνωριμίαν μας μέ τά νεώτερα φιλοσοφικά δόγματα. Ἡ μελέτη τῶν νεωτέρων καί συγχρόνων φιλοσοφικῶν συστημάτων — τόσον χρήσιμος διὰ κάθε σκεπτόμενον ἄνθρωπον — κατήντησεν, ἀλλοίμονον! εἰς τήν βιαστικήν ἐποχήν μας ὑψίστη πνευματική πολυτέλεια.

Πολλοί ἡσχολήθησαν μέ τά νεώτερα φιλοσοφικά ρεύματα, κατέχοντες μάλιστα τήν σπανίαν τέχνην νά εἶναι ἀπλοῖ καί εἰς τά πλέον δυσνόητα θέματα, διαθέτοντες τήν μεταδοτικότητα καί τήν γλαφυρότητα, πού καθιστοῦν αὐτά ἐπαγωγά εἰς τήν ἐκλαϊκευσίν των καί διὰ τοῦς πλέον ἀμύητους.

Ἡμεῖς ἐπιχειροῦντες ἐδῶ τήν κατὰ ἐκλαϊκιστικόν τρόπον προσφοράν τοῦ περὶ συνειδήσεως θέματος, νομίζομεν ὅτι δέν προσβάλλομεν τά ὑψηλά πνεύματα, ἀλλ' ὅτι βοηθοῦμεν τό ἔργο των.

Ἀκοῦμε νά γίνεται «κατάχρησις» τῆς λέξεως «συνειδήσις» καί διερωτώμεθα: εἶναι ἄραγε γνωστή αὕτη ἡ λέξις μέ τό περιεχόμενόν της; Ἐνεκα δέ τούτου καί τολμῶμεν νά εἰσέλθωμεν εἰς τά ἀκανθώδη οἰκόπεδα τῆς φιλοσοφίας. Συνειδήσιν λέγοντες νοοῦμεν τήν περὶ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ὑπάρξεως ἐπίγνωσιν τοῦ ἀνθρώπου. Στήν γνῶσιν τῶν ἰδίων του σκέψεων, καθὼς καί τό σύνολον τῶν ἐκάστοτε παρόντων στοιχείων τοῦ ψυχικοῦ βίου. Αὐτά γενικῶς περὶ συνειδήσεως. Ὅμως τό περιεχόμενον τοῦ ὅρου διαφέρει εἰς τήν ψυχολογίαν καί τήν ἠθικήν. Εἰς τήν ἠθικήν συνειδήσις λέγεται ἡ ἐνδόμυχος καί ἐμφυτος συναίσθησις τοῦ ἀνθρώπου, διὰ τῆς ὁποίας οὗτος λαμβάνει γνῶσιν περὶ τοῦ κακοῦ ἢ τοῦ καλοῦ χαρακτήρος τῶν πράξεων του, τῶν λόγων καί τῶν διανοημάτων. Εἶναι δηλαδή ἡ ἐσωτερική του ἐπίγνωσις καί κρίσις περὶ τοῦ ἠθικοῦ ποιοῦ τῶν πράξεων του. Εἰς τήν ψυχολογίαν συνειδήσις εἶναι, ὅπως ὀρίζει ὁ ψυχολόγος Ἀμιλτων, «ἡ ἀναγνώρισις ἀπὸ τοῦ πνεύμα μας ἡ τὸ ἐγὼ μας τῶν ἰδίων του πράξεων ἢ συναισθημάτων». Κατ' ἄλλους δέ, εἶναι ἡ ἄμεσος ἀντίληψις, ἥτις χαρακτηρίζει πᾶν ψυχικόν φαινόμενον, ἡ ἐσωτερική συναίσθησις διὰ τῆς ὁποίας λαμβάνομεν ἄμεσον γνῶσιν τῶν τελουμένων ἐντός τῆς ψυχῆς μας, κατ' ἀντίθεσιν τῆς διὰ τῶν αἰσθήσεων ἐξωτερικῆς ἀντιλήψεως περὶ τῶν συμβαινόντων εἰς τὸν γύρω μας κόσμον.

Εἶναι ἡ ἄμεσος ἀντίληψις διὰ τῆς ὁποίας ἕκαστος μέ ἓν εἶδος ἐσωτερικῆς ἐμπειρίας ἡ ἐνοράσεως λαμβάνει γνῶσιν ἑαυτοῦ. Εἰδικώτερον

εἶναι τό ἐνιαῖον κέντρον τῶν ψυχικῶν φαινομένων, τὸ ἐγὼ, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ ἄνθρωπος διακρίνει, τὸν ἑαυτὸν του ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καί τὸν λοιπὸν κόσμον, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνάγονται καί ἐκ τοῦ ὁποίου ἐκπορεύονται ὅλα τὰ ψυχικά φαινόμενα. Μετὰ τοῦ ἐγὼ αὐτοῦ συνδέεται ἡ σταθερά πεποιθήσις, ὅτι, παρ' ὅλας τὰς ἀλλοιώσεις καί τὰς μεταβολὰς τὰς ὁποίας ὑφίσταται τό σύνολον τῶν ψυχικῶν μας καταστάσεων, ἡμεῖς παραμένομεν οἱ ἴδιοι.

Ἡ σταθερά αὕτη πεποιθήσις περὶ τοῦ ἐνιαίου, ἀδιασπάστου, ἀλλ' ἐν τ' αὐτῷ καί μεταβαλλομένου καί ἐναλλάσσοντος περιεχομένου τῆς συνειδήσεώς μας λέγεται «αὐτοσυνειδήσις».

Θά ἐλέγαμε δέ, ὅτι τό ἐνιαῖον ἀλλ' ἐναλλάσσον περιεχόμενον τῆς συνειδήσεώς μας δέν εἶναι δυνατόν νά ὀρισθῇ, νά δηλωθῇ φυσικῶς, διότι ἡ ἀπλότης καί ἄμεσότης αὐτοῦ ἀποκλείει οἰονδήποτε ὀρισμόν, ἀλλ' εἶναι εἰς τὸν καθ' ἑνα νοητὸν καί συναισθητὸν τρόπον τινά.

Αὐτὸ πού λέγομεν εἰς τήν ψυχολογίαν συνειδήσιν, δέν εἶναι ἀποκλειστικόν προνόμιον τοῦ ἀνθρώπου. Ὅχι. Ἀλλ' ἡ αὐτοσυνειδήσις χαρακτηρίζει μόνον τὸν ἄνθρωπον καί τὸν διαστέλλει ἀπὸ τὰ λοιπὰ ζῶα. Αὐτά διακρίνουν μὲν ἑαυτὰ ἀπὸ τοῦ ἄλλου κόσμου, ἀλλὰ τό περιεχόμενον τῆς συνειδήσεώς των ἀποτελεῖ ἓν σῶμα μέ ὅλας τὰς παραστάσεις των, ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται ἑαυτὸν ὡς ὑποκείμενον ὀχι μόνον ἀντιτιθέμενον πρὸς τό ἴδιόν του σῶμα σταθερῶς τό αὐτό εἰς τήν συνέχειαν τῆς ἐναλλαγῆς.

Ἡ αὐτοσυνειδήσις δέν εἶναι τι τὸ ὁμοίωμαρφο καθ' ὅλο τό πλάτος καί τό βάθος. Σχηματίζεται βαθμιαίως καί ἐμφανίζει διαφόρους βαθμούς ἐνεργείας. Μέρος τῶν περιεχομένων της εἶναι σαφές, ἐντόνως συναισθητὸν, φωτεινὸν ἐνῶ τό ἄλλο εἶναι ἀμυδρότερον ἢ μάλλον ἀμυδρούμενον ἐφ' ὅσον βαίνει πρὸς τὰ πέρατα πρὸς τό «ἀσυνειδήτον».

Ἡδὴ ἀπὸ τῶν παλαιῶν χρόνων. ἡ σχολαστική φιλοσοφία καθώρισεν ὅρια τῆς συνειδήσεως καί διετύπωσε σχετικούς κανόνες. Κατὰ τήν σχολαστικὴν φιλοσοφίαν, ὅ,τι δέν εἶναι ἐνέργημα ὑπάγεται εἰς τήν συνειδήσιν, ἀλλ' ἀνήκει εἰς τό ἀσυνειδήτον. Κατὰ δέ τὸν Ἀμιλτων τὰ ἐν τῇ ψυχῇ ἡμῶν τελούμενα διὰ νά γίνουν συνειδητὰ πρέπει νά προσλάβουν κάποιον βαθμὸν ἐντάσεως.

Ἐτσι ἓνα ἀσθενές αἰσθημα παρσμένει ἀνεπαίσθητον, ὑπὸ τήν συνειδήσιν, οὕτως εἰπεῖν—ὅπως δέν ἀντιλαμβανόμεθα τό ὕδωρ τό ρέον ὑπὸ τήν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς, παρὰ μόνον ὅταν ὁ ροὺς του πλησιάζῃ καί διαβρώσῃ τήν ἐπιφάνειαν. Μερικὰ συνειδησιακά φαινόμενα εἶναι μόλις διακριτὰ, μόλις αἰσθητά. Δι' αὐτὰ λέγει ἡ ψυχολο-

ΤΑ 50ΧΡΟΝΑ ΑΠΟ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ

«Ὁ Ἅγιος τῆς Λογοτεχνίας»

Τοῦ κ. ΑΝ. ΚΟΠΑΝΑ, Δημοδιδασκάλου

«Δόστου Χριστέ μου τὴ στερεὴ χαρὰ νὰ ἰδῇ
καὶ πάλι τὴ γνώρισή του τὴ ζωὴ κοντὰ στ'
ἀκροθαλάσσι».

(Λ. Πορφύρας)

Ὁ Παπαδιαμάντης ἀνήκει στὸ γένος τῶν ποιη-
τῶν ἐκείνων πού ἀργήσαν ν' ἀποκατασταθοῦν σιτὴ
συνείδηση τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἴσως γιατί δὲν εὐ-
ρέθηκε ὁ κατάλληλος κριτικός. «Ὁ Σολωμὸς περι-
μενε ἀρκετά, εἶπεν ὁ Νιρβάνας, ἄς περιμένῃ καὶ ὁ
Παπαδιαμάντης.»

Ἐμμεῖς καὶ μένει σχεδὸν ἄγνωστος ἴσως διότι
ἔγινε ἀποστάτης τοῦ συνηθισμένου. Ἰσως διότι ἦταν

ἀληθινὸς καὶ ἔμεινε ἀμόλευτος ἀπὸ κάθε ξενικὴ ἐπι-
δρασι. Ἰσως γιατί ἐπρωτοπόρησε σὲ δρόμους δι-
κοῦς του, φυσικοῦς, γνώριμους σ' αὐτόν, ἀπάτητους
γιὰ τοὺς ἄλλους ἀσύχναστους γιὰ τοὺς πολλούς.

Ἀτόπιος ὁ ἄνθρωπος ἔσκυψε μέσα στὸ κανάλι
τοῦ Ἑθνους, πῆρε ἀπὸ τὸ θησαυρὸ τῆς ἀρχαίας,
τῆς Βυζαντινῆς, τῆς λογίας, τῆς σύγχρονης τῆς Κα-
θαρεύουσας, τῆς ζωντανῆς γλώσσας τοῦ λαοῦ, χωρὶς
κὰν νὰ διαλέξῃ, ὅ,τι τοῦ προσφερόταν εὐκόλα στὴν
ἀνάλογη στιγμή, δένοντάς τα σὲ μιὰ φυσικὴ σύνθεση
πὺρ μαγεύει καὶ συγκινεῖ. Ὅ,τι ἔκαμε ὁ Κάλβος
στὴν ποίησιν τὸ ἔκαμε ὁ Παπαδιαμάντης στὴν πεζο-

γία ὅτι εὐρίσκονται εἰς τὸ κατώφλιον τῆς συνει-
δήσεως.

Μόνον λοιπὸν τὰ ἐνεργήματα, κατὰ τὴν σχο-
λαστικὴν φιλοσοφίαν ἐμφανίζονται εἰς τὴν συ-
νειδήσιν, ἀλλ' αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι ὅλα τὰ ἐ-
νεργήματα εἶναι συνειδητά. Ὁ ἄνθρωπος π. χ.
ἔχει σῶμα, αἶσθημα σχετικὸν μὲ τὸ σῶμα του.
Πρὶν δὲ ἀνατεῖλουν εἰς τὸν ὀρίζοντα τοῦ πνεύ-
ματός του ἐνέργειαι νοητικαὶ δὲν γνωρίζει τί-
ποτε περὶ τῆς ψυχῆς του. Ἡ ἔνωσις ὅμως τῆς
ψυχῆς μὲ τὸ σῶμα παραμένει ἀσυνείδητος, διό-
τι δὲν εἶναι ἐνέργημα, οὔτε αἱ προδιαθέσεις τοῦ
σώματος. Σκέπτομαι ὅμως, βούλομαι, αἰσθάνο-
μαι εὐχαρίστησιν, βλέπω ἕνα ἄνθος, ἀκούω ἕνα
ἤχον, ὁσφραίνομαι μίαν ὁσμὴν — αὐτῶν ὅλων
ἔχω συνείδησιν, διότι εἶναι ἐνεργήματα.

Ὅτι τελοῦνται ἐν ἡμῖν ψυχικὰ φαινόμενα
περὶ αὐτοῦ ἔχομεν ἄμεσον βεβαιότητα. Ἐάν δὲ
ἐρευνήσωμεν τὸ γεγονός αὐτὸ εὐρίσκομεν τέσ-
σαρα διακριτικὰ γνωρίσματα: 1) Πᾶσα ψυχικὴ
κατάστασις ἐμφανίζεται ὡς μέρος μιᾶς προσω-
πικῆς συνειδήσεως. 2) Ἐντὸς πάσης προσω-
πικῆς συνειδήσεως ἀλλοιοῦνται διαρκῶς αἱ ψυ-
χικαὶ καταστάσεις. 3) Πᾶσα προσωπικὴ συνείδη-
σις ὅμως παρουσιάζει συνέχεια καὶ ἐνότητα καὶ
4) δὲν λαμβάνομεν γνῶσιν ὅλων τῶν ἀντικει-
μένων, οὔτε καὶ ὁλοκλήρου τοῦ ἀντικειμένου
πὺρ μᾶς ἀπασχολεῖ λαμβάνομεν ὁμοιομόρφως
γνῶσιν, ἀλλ' ὡς καὶ ἀνωτέρω εἶπομεν, ἡ συνεί-
δησις, λόγῳ τῶν στενῶν τῆς ὁρίων, ἐκλεκτικῶς
καὶ ἀνίσως ἐπιλαμβάνεται τῶν ψυχικῶν κατα-
στάσεων.

Ἐξ ὅλων τούτων προκύπτει ὅτι ἡ συνείδη-
σις εἶναι ἕνας τρόπος γνώσεως, μία κρίσις.
Μερικοὶ μάλιστα δίνουν εἰς τὸν ὅρον συνείδησις
εὐρύτερον περιεχόμενον: κάθε γνῶσιν τὴν θεω-
ροῦν συνειδησιακὸν φαινόμενον.

Τὰ συνειδησιακὰ φαινόμενα εἶναι σχεδὸν
πάντοτε πολλαπλὰ: Συνήθως ἀντιλαμβανόμεθα
διὰ πολλῶν αἰσθήσεων ταυτοχρόνως· σκεπτόμε-
θα, βουλόμεθα, ἐπιθυμοῦμεν κ. τ. λ. τὴν ἴδιαν

στιγμὴν. Τὸ πολύπλοκον αὐτὸ σύνολον τῶν ἐν
δεδομένη στιγμή ταυτοχρόνων φαινομένων ὀνο-
μάζεται «συνειδησιακὴ κατάστασις».

Ἐφ' ὅσον δὲ γνωρίζω ἀπλῶς τί συμβαίνει
ἐντὸς μου, ἢ ἀπλῶς διαπιστώνω τὴν ὑπαρξιν
τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ ἐσωτερικοῦ φαινομένου,
πρόκειται περὶ συνειδήσεως κατὰ τὴν «ψυχολο-
γικὴν» μόνον ἐκδοχὴν. Ὅταν ὅμως θέλω νὰ μά-
θω συγχρόνως καὶ τὴν ἀξίαν τῶν πράξεών μου,
τῶν λόγων μου, τῶν διανοημάτων μου, ἐν σχέ-
σει πρὸς τὸν ἠθικὸν νόμον, τότε πρόκειται περὶ
«ἠθικῆς συνειδήσεως», ἢ ὅποια εἶναι ἱκανότης
τοῦ πνεύματος τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἐκφέρῃ ἀμέσως
καὶ αὐθορμήτως δεοντολογικὰς κρίσεις περὶ τῆς
ἀξίας ἢ τῆς ἀπαξίας τῆς διαγωγῆς τοῦ ατόμου.
Εἰς τὴν ἠθικὴν αὐτὴν ἐκδοχὴν ὁ ὅρος «συνείδη-
σις» ἐχρησιμοποιήθη, κατ' ἀρχάς, ὑπὸ τῶν ἀρ-
χαίων Στωϊκῶν.

Ἡ ἱκανότης αὕτη τῆς διακρίσεως τοῦ ἀγα-
θοῦ καὶ τοῦ κακοῦ θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς μὲν
(Καρτέσιος, Σπινόζας, Κάντ κ. ἄ.) «ἐμφυτος»
ἐνέργεια ὑφισταμένη πρὸ πάσης ἐμπειρίας καὶ
ἀνεξαρτήτως αὐτῆς, ἀπὸ ἄλλους (Λόκ, Σπένσερ,
Βούντ κ. ἄ.). Θεωρεῖται «προϊὸν βαθμιαίας ἐξε-
λιξεως» καὶ κατὰ τινες προσπαθοῦντας νὰ συμ-
βιάσουν τὰς δύο προηγουμένας ἀπόψεις εἶναι
μὲν ἐμφυτος ἡ ἱκανότης αὕτη τοῦ κρίνειν δεον-
τολογικῶς τὰς πράξεις μας, ἀλλὰ τὸ περιεχό-
μενον τῆς κρίσεως τῆς εἶναι σχετικὸν καὶ μετα-
βλητὸν, διαμορφούμενον διὰ τῆς πείρας καὶ τῆς
ἱστορίας.

Καὶ ὅταν μὲν ἀφορᾷ τὸ παρελθόν, ἡ ἠθικὴ
συνείδησις ἐκφαίνεται ὡς αἶσθημα ἱκανοποιήσε-
ως ἢ λύπης, αὐταρεσκειᾶς ἢ τύψεως, ὅταν δὲ
ἀναφέρεται εἰς τὸ μέλλον, ἐπιτάσσει, σὰν ἐσω-
τερικὴ φωνή, ἡ ὅποια προτρέπει εἰς ἀγαθοπρα-
ξίαν καὶ ἀπαγορεύει τὴν κακοπραξίαν.

Εἰς τὴν φυσιολογίαν τέλος, «συνείδησις» λέ-
γοντες νοοῦμε τὴν ἀντίληψιν τοῦ ἔξω κόσμου,
τὰς αἰσθήσεις γενικῶς καὶ τὴν συναίσθησιν τοῦ
ἐγὼ ταυτοχρόνως.

γραφία. Είναι καθώς λέγει ο Καλαματιανός, ο μοναδικός πρόδρομος της πεζογραφίας μας. Θεωρώντας το χαρακτηρισμό κάπως γενικό διευκρινίζει: «Είναι ο μεγαλύτερος μασέτρος του αφηγηματικού λόγου στην νεώτερη Ελλάδα, αξιο αντίστοιχο του Έθνικου μας ποιητή Διονυσίου Σολωμού, ο άληθινά πρώτος έθνικός συγγραφέας του νεώτερου Έλληνισμού.» Γιατί όμως έμεινε και μένει άκόμη άγνωστος για τους πολλούς. Ο Κάλβος άς υποθέσουμε ότι έζησε μικρά, έτραγούδησε από ξένες χώρες και πέθανε μακριά. Ο Παπαδιαμάντης! Και ο Παπαδιαμάντης μίλησε άσυνήθιστα, μονότροπα κάπως και «τά πλείστα των έορτασίμων διηγημάτων του έχουν a priori την υπόθεσιν, είναι δηλαδή μάλλον θρησκευτικά.» Οί έορτές των Χριστουγέννων και του Πάσχα είναι στενά συνδεδεμένες με το όνομα του Παπαδιαμάντη. Τα αίσθημά του και οι άναμνήσεις του τρέφουν ποικιλότροπα αυτό το αιώσιο θέμα του, εις το όποιον καθώς ο ίδιος λέγει ούδέποτε έπεζήτησε βεβιασμένην θέσιν ή πλοκήν, όπως γαλβανία την περιέργειαν του άναγνώστου. Τό θεωρεί άλλως τε σάν υποχρέωση που πηγάζει από μέσα του διότι καθώς όμολογεί, πώς είναι «νά φιλοξενήθης ήγεμονικώς εις τα μέγαρά μεγάλου άρχοντος, και νά μη προπής εις τιμήν του οικοδεσπότη! Νά απολαύσης (ξενίας δεσποτικής και άθανάτου) και νά μη αποδώσης εύχαριστίαν εις τον έστιάτορα!» Έπειτα ο Παπαδιαμάντης, στάθηκε δολόσιος, άκαμπος, άνεπηρέαστος από το πνεύμα του σύγχρονου και μέσα ακόμα στο σύγχρονο, άληθινός, ειλικρινής στον έαυτό του, και τους άλλους, έφαινονταν εκείνος που ήταν.

Από μικρός, μη μπορώντας νά διαστυχθί τη φτώχεια την πατρεύτηκε και συζή μαζί της ως το τέλος της ζωής του. Παπός ο πατέρας του και από τό άρχοντικό σόι των Μωρουτιδών ή μητέρα του. Όσο τα πιδια ήσαν λίγα και μικρά ή οικονομική κατάσταση του Παπαδιαμάντη ήταν άσύγκριτη με τη θέση των άλλων παιδιών. Αυτή ή οικονομική κατάστασις και ή άρχοντική καταγωγή του λογοτέχνη μας έδημιούργησαν από άπροσεξία των γονέων ένα κοινωνικό μεσότηχο μεταξύ αυτού και των άλλων παιδιών τα όποια «μ' έμισούσαν, λέγει, γιατί ήμουν μοναχοπαιδί».

Τα άλλα παιδιά βλέποντάς τον καλοντυμένο, καλομαθημένο, τό φθονούσαν και τό απέφευγαν, τό έφθόνησαν. Τότε εκείνος τά περιφρόνησε. Αυτή ήταν ή πρώτη σύγκρουση με τό περιβάλλον στην όποια νικήθηκε και γύρισε πίσω. Έστράφη προς τα μέσα. Είχε δέ και κάποια κληρονομική ένδοστροφία την όποια έμεγάλωσε ή κακή προσαρμογή, ή θέσι του μέσα στην οικογένεια, ή υπερβολική στοργή των γονέων και ή άπόσταση που τον χώριζε από τα άλλα παιδιά. Ό,τι προώρισεν ή φύσις τό τελειοποίησε τό περιβάλλον. Έπειτα είχε μιá φοβία για τους πεθομένους και για τη ζωή γενικώς από την όποια έχασε την έμπιστοσύνη. Η σχετική άνεση και ή υπερβολική φροντίδα τον έκαμαν άβυσλο, δειλό. Πάνω σ' όλα αυτά προσετέθη και ή άρρώστεια που τον έκράτησε για πολύ στο κρεβάτι.

Γεννήθηκε στις 4 Μαρτίου 1851, άκριβώς στα δύσκολα χρόνια της έθνικής άναδημιουργίας. Τελεί-

ωσε τό Έλληνικό Σχολείο τό 1863 και μόνον μετά 4 έτη ένεγράφη στο Γυμνάσιο Χαλκίδος χωρίς νά τελειώσει διότι εις την τρίτη τάξη την όποια παρηκολούθησε στο γυμνάσιο Πειραιώς διέκοψε και ξαναγύρισε στο νησί του, την πεντάμορφη Σκιάθου της όποιας έμεινε πιστός θαυμαστής πάντα. Τον Ιούλιο του 1872 έπισκέπτεται τό "Άγιον Όρος ύπακούοντας σέ μιá άκατασίγαστη ένδόμυχη δύναμη. Έπιστρέφοντας τό 1873 ένεγράφη εις την Δ' τάξη του Βαρβακείου και τό 1874 ένεγράφη εις τη φιλοσοφική την όποια έγκατέλειψε τελικώς. Ο πατέρας του τον όνειρεύεται δάσκαλο, σχολάρχη, προκειμένου νά ολοκληρώσει τό δίπτυχο της πνευματικής δημιουργίας, Παπός· Δάσκαλος, αλλά έσκόνταψε στο πείσιμα της φύσεως.

Τό "Άγιον Όρος του μεγάλωσε την πίστη, του σαγήνεψε τό έγώ του, τον άπολύτρωσε, του μίλησε στην ψυχή, τον άπόδωσε από τον τύπο και τον άσκητισμό φέρνοντας τον μέσα στους ανθρώπους ή μάλλον στο νησί του. Λόγος και πράξη, σ'ένψη και έργο βαδίζουν χειροπιαστά και άδερφωμένα σ' όλη τη ζωή του. Δέν έχει μεγάλες θεωρητικές θεολογικές γνώσεις. Άντλεί από τό άνεξάντλητο ταμείο της πίστης συνέχεια ό,τι του χρειάζεται και όποτε θέλει. Ουδέποτε κάνει ήθικοθρησκευτικές διδασκαλίες διότι διδάσκει με την άπαράμιλλη σιωπή του παραδείγματος. Δέν αφήνει μοναστήρι, ξωκλήσι, όλονυχία. Καίτοι δέν έχει φωνή έν τούτοις ψάλλει άρμονικά, κατανυκτικά και άπαλά σάν κάτι που βγαίνει από μέσα του αυθόρμητα. Γίνεται όλος ρυθμός και έκφραση. Η Παναγία και ο Χριστός γίνονται άστέρειντες πηγές των έμπνεύσεών του. Τα Χριστουγεννιάτικα και τα Πασχαλινά διηγήματα τά έμονοπώλησε σχεδόν ό λογοτέχνης μας χωρίς βέβαια ν' άρκεσθί ή νά κορεσθί με αυτά. Τό τρίπτυχο του Παπαδιαμάντη, καθώς λέγει ή Βώκα, είναι Πίστις· Πατρις· Θρησκεία. Διότι πιστεύει ότι «τό Έλληνικόν Έθνος, τό δοϋλον, άλλ' ούδέν ήτεον και τό έλεύθερον, έχει και θά έχη διά παντός ανάγκην της θρησκείας του». Η ήθικοθρησκευτική του τάσις διοποτίζει όλα σχεδόν τά διηγήματα σέ διάφορες άποχρώσεις. Είργασθη ως δημοσιογράφος και μεταφραστής. Ήταν πολυγραφώτατος αλλά πάντα ιδιόρρυθμος. Δέν έπηρεάσθη από κανένα. Η για νά μιλήσω με τά ίδια τά λόγια του Ξενόπουλου «Είναι ένας συγγραφέας όστις δέν έμιμήθη ποτέ, δέν έπροσποιήθη ποτέ, δέν έκιβδηλοποίησε ποτέ, άλλ' έκοψε δόλχευστα νομίσματα από τό μεταλλείο της άγνής και άδιαφθόρου ψυχής του. Διό και τό έργον του άληθινόν και σύμφωνον με τον άνθρωπον». Έμεινε πέρα για πέρα νησιώτης, Σκιαθίτης, χωριάτης και όταν άκόμη εύρίσκονταν στην Αθήνα. Ένοιωθε άπέχθεια στο μοντέρνο, στο πλαστό γιατί τό φυσικό τό εύρισκε πιο άληθινό, πιο όμορφο.

Φαντασία έχει μεγάλη αλλά δέν την χρησιμοποiei διότι δέν του χρειάζεται, δέν τον έξυπηρετεί άφού έχει έρωτευθί την πραγματικότητα. Παίρνοντας από τη φύση την πραγματικότητα της δανείζει την άνάλογη λέξη και έτσι κατορθώνει «με την άσύνκριτον πρωτοφανή λογοτεχνικήν δύναμιν ώστε νά συμφιλίωση διά παντός τό επίθετον με τον έχθρόν του —τό ούσιαστικόν— και νά κάμη ώστε από κά-

ΑΝΑΛΥΣΙΣ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ. "ΜΑΙΕΥΤΙΚΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ", ΒΑΣ. ΚΟΝΙΔΙΤΣΙΩΤΗ. ΕΚΔΟΣΗ "ΦΙΛΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ., 1961

Δ. ΑΝΔΡΙΟΠΟΥΛΟΥ

Ἄλλοτε, καὶ ἰδιαίτερα ὅταν τὰ θετικιστικὰ σχήματα κυριαρχοῦσαν σ' ὅλους τοὺς πνευματικοὺς χώρους, ἡ ἀπλή θέσις τοῦ παρελθόντος, προκαλοῦσε εἰρωνικά μειδιάματα.

Ἡ ἔρευνα καὶ σπουδὴ τῶν κλασσικῶν κειμένων χαρακτηρίζονταν σὰν ἀσκητὴ ἀσχολία, χωρὶς κανέναν οὐσιαστικὸν κέρδος. Ἰσως τὸ πνεῦμα ἐκεῖνο, ἴσως ὁ τρόπος τῆς μελέτης ποὺ ἐπεύγγαζε μόνον μιὰ ἐξωτερικὴν ἐγγύση στὰ μορφικὰ στοιχεῖα καὶ ἴσως χίλια ἄλλα, δὲν ἐπέτρεπαν τὴν προσέλευση καὶ οἰκείωση τῆς οὐσίας τῶν κλασσικῶν κειμένων. Ἡ προκατάληψη ποὺ εἶχε δημιουργηθῇ καταχώνιαζε μαζί με τὶς ιδέες, τὶς θεωρίες καὶ ὅλο τὸ πνευματικὸ ὄρυξο τῆς ἀρχαιότητος. Ἡ ὀλιγάριθμη φρουρὰ τῶν Ἑλληνιστῶν στάθηκε ἀνήμερη ν' ἀναχαίτισσιν τὸ κύμα τῶν καινούργιων ιδεῶν ποὺ κατάκλυσαν ὅλες τὶς περιοχές. Τὸ σωσιόττερο θὰ ἦταν νὰ εἰπωθῇ πὺς οἱ «θέσει» τεταγμένοι Ἑλληνιστὲς μετὰ τὸν ἄγονο σχολαστικισμόν, τὶς ἐσφαλμένες μεθόδους καὶ γενικὰ τὴν

ἀνίσχυρη ἐπιχειρηματολογία τοὺς ἐπεδείκνυσαν τὰ πράγματα καὶ ἔγιναν ἀκούσιοι συνεργοὶ στὴν ὀδυνηρὴ δοκιμασία τῶν ἀρχαίων πνευματικῶν μας ἀξιών. Ἀλλὰ ἀκριβέστερα, δοκιμασία ἐπέρασαν οἱ ἀνθρώπινες γενεὲς ποὺ ἀτομακρύνθηκαν ἀπ' τὶς ἀξίες, ἀπ' τὸν πνευματικὸν μας πολιτισμόν, καὶ ὅχι οἱ ἀξίες καθ' αὑτές. Οἱ ἀφθορὲς ἀξίες, ποὺ ἔχουν τὸ χαρακτηριστικὸ τοῦ «ἰεῖ» ἀντὶ μιὰ δεδομένη χρονικὴ στιγμή καὶ σ' ἓνα δεδομένο γεωγρ. χώρο παραγνῶρίζονται κατὰ τὴν ἐπαύριον, δὲν χάνονται, μὰ παρμένον, ἐπιβιοῦν. Δὲν ἔχουν ἀντίκρουσμα, δὲν συγκεκριμενοποιοῦνται στὶς ἀνθρώπινες κοινωνίες, μὰ ἡ φύση τοὺς καὶ ἡ ἀναφορὰ τοὺς στὸ Ἀπόλυτον τοὺς διασφαλίζει τὸ «ἰεῖ».

Ἰσα — ἴσα αὐτὲς οἱ ἀξίες, ἡ δυνάμη τοὺς ἀποκατέστησε πρὶν λίγες δεκαετηρίδες τὴν σχέσιν τοὺς μετὰ τὸν ἄνθρωπον. Ἡ ἴδια ἡ δύναμη τῶν κειμένων ἐπέτυχεν τὴν ἐπαναστροφήν τοῦ ἀνθρώπου σ' αὐτὲς καὶ δημιούργησε τὸ πλατύτατον κίνημα τοῦ νεοανθρωπι-

θε σύγκρουσιν δύο λέξεων ν' ἀποδίδεται σπινθήρ, φῶς. Τὰ μέσα βεβαίως τὰ ἔχει. Τὴ σημασία, ἀν εἶναι τῆς ἀρχιζουσας, τῆς λογίας, τῆς ὑμνογραφίας τῆς καθαρῆς οὐσίας ἢ τῆς Δημοτικῆς καταγωγῆς, ἀφοῦ εἶναι ἑλληνικά σ' ἓνα ὀργανικὸν γεμᾶτο ζωῇ καὶ ἐνάργεια γνήσιο ἑλληνικὸν σφιχτοδεμένο σύνολον; Καὶ ὁ Κάλβος τὸ ἴδιον ἔκαμε στὴν ποίησιν. Τὴ καὶ ἂν ἄρρησαν ν' ἀναγνωρισθῶν ἀφοῦ θὰ μένουν πάντα μεγάλοι, πάντα νέοι. Ἡ «ροδόπεπλος κόρη» τοῦ Κάλβου ποὺ θὰ δροσίση μετ' ἄρρητ' αἰσθῆσις τὴν δάκρυα τὸ Δραγατσάνι εἶναι «ἡ ἴδια ἡ αὐγὴ ποὺ εἶχε πορφύρωσιν τὴν ἀνατολήν» στὸ πεζὸν τοῦ Παπαδιαμάντη. Αὐτὴ ἡ αὐγὴ, τῆς ζωῆς τὸ ξύπνημα, τοῦ ἀηθίου τοῦ τραγούδι, τοῦ ἐργαίου τοῦ ξεκίνημα, τῆς ἡμέρας ἢ νείότη, τοῦ φωτός ἢ νίκης, πὺς νὰ μὴ ἐνθουσιασθῶν τὸν Παπαδιαμάντη, γὰρ νὰ τὴν πλέξῃ τὸν ὕμνον στὰ ρόδινα ἀκρογιάλια: «ὦ αὐγὴ, γλυκεῖα αὐγὴ ποὺ ἀνθίζεις καὶ ροδίζεις ἐκεῖ στὸ ὕψος, ἀλλὰ καὶ τόσον χαμηλὰ ἐπάνω ἀπὸ κείνην τὴν ῥάχην τὴν ἀντικρυνήν». Οἱ νησιώτικες δαντελωτὲς ἀκρογιαλιές, τὸ κύμα καὶ ἡ πλανεύτρα ἢ θάλασσα ξεπλάνεψαν ἀφάνταστα τὸ Σκιαθίτη θιασώτη τους, γὰρ «σηματίζουν χίλιους γλαφυροὺς κολπίσκους καὶ ἀγκαλίτσες». Στὸ ἡλιοβασιλεῖμα βάλθηκε νὰ συναγωνισθῇ τὸν Κρυστάλλῳ ἄλλ' οἱ «βοφές» τοῦ Παπαδιαμάντη εἶναι τὰ «κυνέια καὶ περιπόρφυρα χουσανγὴ νέφη — εἰς τὰ ὁμοῖα — αἱ ἀκτῖνες τῆς στέψεως τοῦ βασιλεύοντος ἡλίου ἔμειναν χροσοφαεῖς, πορφύριζονσαι, κυανίζονσαι, βάπτουσαι τὸ βουνὸν μετ' ἰώδες χρῶμα».

Ἄν ἦταν ἓνας καλὸς καὶ δευδερκής παρατηρητὴς ἦταν σύγχρονος καὶ ἓνας καλὸς ψυχογράφος, ἓνας ἄγνους κοινωνιολόγος ἓνας ἀριστοτέχνης ἡθοιολόγος. Παίρνει πάντα πραγματικὰ ὀνόματα γὰρ τοὺς ἥρωας του μετὰ τοὺς φυσικοὺς τῶν χαρακτήρων χωρὶς ποτὲ νὰ προσπαθῇ νὰ τοὺς ἐξυψώσῃ νὰ τοὺς παρα-

μορφώσῃ νὰ τοὺς ἐξυψώσῃ νὰ τοὺς ἐξιδανικεύσῃ.

Στὴ «φόνισσα» ποὺ εἶναι ἓνα ἔργο τῆς πνευματικῆς τοῦ ἀκμῆς, ἐκεῖ κτυπᾷ κατὰ πρόσωπον τὴν ἀδικίαν, τὴν πρόληψιν, τὸ κακὸ γενικῶς. Ἐνῶ ὕμνει τὸ θῆλυ γένος ἐν τούτοις τὸ ἐλωμίζει μετὰ ὅλα τὰ δεινὰ ποὺ φέρει στὴ ζωὴ γὰρ θέλουν προῖκα, ἀποκατάστασιν. Γὰρ εἶχε 4 ἀδελφὲς καὶ πάντρεψε μόνον τὴν μίαν.

Ὁ Παπαδιαμάντης εἶναι καὶ θὰ μένη μοναδικὸς στὸ εἶδος του. Ἀποστρέφονταν τὴν πολυτέλειαν καὶ τοὺς κοσμικοὺς κύκλους. Ζήτησε συντροφίαν στὸ κράτος τὸ ὁποῖον καὶ τὸν κατέστρεψε γρήγορα. Στὶς 3 Γενάρη τοῦ 1911 πέθανεν στὸ ἀγαπημένον του νησί τὸ ὁποῖον τόσο ἀγάπησεν ποὺ ὁ Πορφύρας παρκαλεῖ:

«Δῶστον Χριστέ μου τὴν στερνὴν χαρὰ νὰ ἴδῃ
[καὶ πάλιν]

τὴ γνώρισήν σου τὴν ζωὴν κοντὰ στ' ἀκροθαλάσσι».

Στὶς 3 Γενάρη 1961 συμπληρῶνεται ἀκριβῶς 50 χρόνια ἀπὸ τὸ θάνατόν του. Ἀπὸ τὸ Δημοτικὸν Σχολεῖον λείπει σχεδὸν ὁ Παπαδιαμάντης μετὰ τὸν τρισδιάστατον πνευματικὸν του ὀρίζοντα. Πίστις · Πατρις · Θρησκεία.

Καὶ ὅμως πολλὰ ἀπὸ τὰ ἔργα του ἐν συγκρίσει πρὸς ἄλλα ποὺ ὑπάρχουν στὰ ἀναγνωστικά μας εἶναι πιὸ προσεγμένα καὶ πιὸ κατάλληλα. Ποιὸς ἄλλος στάθηκε πιὸ κοντὰ στὰ Ἑλληνικὰ ἔθιμα, πιὸ κοντὰ στὴν Παναγίαν καὶ τὸ Χριστόν; Ὁ Κώστας Παναγιωτόπουλος στὴν ἀδυναμία του νὰ εὕρῃ ἄλλον ἐπικαλεῖται:

«Πάτερ Ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς Οὐρανοῖς,
σὺ τὸν Παπαδιαμάντην εἰλικρινῶς
ἀφηγητὴν, κοντὰ στὸ γυνὶ Σου ζεῖ κανεῖς;»

Λίγο λιβανωτὸ στὴν ἱερὴ
μνήμη τοῦ Παπαδιαμάντη.
ΤΑΣΟΣ ΚΟΠΑΝΑΣ
Δ)λος.

σμοῦ. Τῇ στροφῇ τῶν κορυφαίων διανοητῶν καὶ τῶν πέντε ἡττέρων σ' αὐτές. Δὲν εἶναι ὁ Γαίγκερ, ὁ Σπράγγερ καὶ τὰ κοψτερά μυαλὰ τῶν Γερμανῶν εἶναι γενικὰ ὅλοι οἱ σπουδαῖοι στοχαστὲς στὸν κόσμον ποὺ μιλοῦν μὲ δέος γιὰ τὰ Ἑλληνικὰ κείμενα. «Οἱ ἀναπόφευκτοι Ἑλληνεῖς» λέει κάθε τόσο ὁ Μισϋλλερ στὶς Ἑν. Πολιτείες, κι' ἡ δυναμικὴ ομάδα τῶν νεοανθρωπιστῶν, κάτω ἀπ' τοὺς οὐρανοξύστες καὶ τὰ μετετὸν ἀρμέ, ἔδωσαν τὸ σύνθημα γιὰ τὴν ἔγερσιν τῶν πνευμάτων.

Τοῦτος ὁ ἀνεμος ποὺ στὸ ἀρχικὸ φύσημά του ἐπесήμανε τὰ «ἄφ' ἐλπίρας νέφη», σήμα-ρα σημαίνει ἐγρήγορη στὶς ὑπνώτινες συνειδήσεις, καὶ ἀντιγράφει ἰσχυρὰ στὸν κίνδυνον τοῦ μηχανιστικοῦ πνεύματος. Κι' εἶναι παρήγορο πὼς ἔδω στὸ λίκνον τῶν ἀναπόφευκτων Ἑλλήνων ὑπάρχουν σοβροὶ στοχαστὲς κι' ἐπιστήμονες, ποὺ μὲ κάθε τρόπο καὶ μέσο πασχίζουν νὰ στρέψουν τὸν «ἑαυτὸ μας», στὰ κείμενά μας, στὴν κληρονομιά μας. μ' ἕναν ἐντελῶς φωτισμένο τρόπο, ἀπὸ μιὰ ἄλλη σωστὴ θέση. Οἱ γνωστὲς προσπάθειες τῶν δικῶν μας νεοανθρωπιστῶν, ποὺ οἱ πιὸ πολλοὶ κυρίως ἐθήτευσαν κοντὰ σὲ κορυφαίους Γερμανοὺς φιλοσόφους, καθημερινὰ κατακτοῦν ἔδω καὶ ἐλπίδα γιὰ τὸ καθημερινὸ «πράττειν» στὴν Παιδεία.

Μέσα στὸν κύκλο τῶν προσπαθειῶν αὐτῶν μπορεῖ νὰ ἐντοχθῇ κι' ἡ ἐργασία, ποὺ μᾶς παρουσίασε πρὶν λίγο καρὸ, ὁ κ. Κονιδιτσιώτης, μὲ τὸν τίτλο «Μαιευτικὴ Παιδαγωγική». Καὶ ἀπὸ μιὰ τέτοια θέση κυρίως πρέπει νὰ κοιταχθῇ, καὶ μέσα αὐτὸ εὐρύτερο πλαίσιο τῆς διερευνητικῆς προσπάθειας τῶν ἀρχαίων κειμένων καὶ ἰδεῶν, ἐπιβάλλεται νὰ ἀξιολογηθῇ περισσότερο.

Κατὰ τρόπο ἀπολύτως ἀκαδημαϊκὸ ἀρχίζει καὶ ἀναλύει τὸν ὅρο Μαιευτικὴ, ἐτυμολογικὰ μὲ παραπομπή στὸ ῥῆμα μαίωμαι, ποὺ χρησιμοποιεῖ ὁ Σωκράτης στὸν Πλατωνικὸν διάλογον «Κρατύλος», μὲ τὴ σημασία τῆς ἀναζητήσεως καὶ ἐρεῦνης, καὶ Ἱστορικὰ, τὴ χρῆσιν τῆς δηλαδὴ σὰν μεθόδου κατὰ τὴ διαδρομὴ τῶν αἰώνων, ἀπ' τὸ «Θεαίτητο» μέχρι τῶν ἡμερῶν μας. Μὲ τὸ κλασσικὸ παράδειγμα τοῦ Μένωνα καὶ μὲ τὸν τρόπο τοῦ «διδάσκειν» τῶν σοφιστῶν καταφαίνεται ἡ διαφορὰ, ὅχι μόνο τῆς μεθόδου, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐκατέρωθεν κρατούντων ἀντιλήψεων «περὶ βίου».

Ἐδῶ ἡ παθητικὴ στάση τοῦ πνεύματος, ἡ προχειρότης καὶ εὐκολία, ἐκεῖ ἡ διαρκὴς ἐγρήγορησιν τοῦ πνεύματος, μὲ τὴν «ἔσω» συμμετοχὴ καὶ τὴν ἐνατένιση τῶν ἀξιών, γιὰ τὴν, κατὰ τὸ δυνατόν, καταξίωσή τους στὶς διανοητικὰς σχέσεις. Πέραν τῆς μαιευτικῆς τῶν γνώσεων, ὑπάρχει ἡ «διαρκὴς ἐπιδίωξις τοῦ Σωκράτους, ὅπως προσφέρει βοήθειαν πρὸς τελειοποίησιν καὶ ὁλοκλήρωσιν τοῦ ἀνθρώπου, πρὸς ψυχικὴν καὶ πνευματικὴν μόρφωσιν αὐτοῦ» (σελ. 18), τὴν ὁποία ὁ σ. ὀνομάζει μαιευτικὴ τῆς ἠθικῆς μορφώσεως. Μὲ τὸν τρόπο ποὺ τὴ χρησιμοποιεῖ ὁ Σωκράτης «ἐργατικούς τε καὶ ζητητικούς ποιεῖ» («Μένων») τοὺς ἀνθρώπους. Κι' ἔδω πολὺ ὀρθὰ ὁ σ. ἐφιστᾷ τὴν προσοχὴν γιὰ τὴν ἀνέγερσιν ἀντιστοιχίας κοινῶν σημείων τοῦ σοφιστικοῦ πνεύματος τῆς Σωκρατικῆς ἐποχῆς μὲ τὸ πνεῦμα ποὺ κυριαρχοῦσε ὡς τὶς ἀρχὲς τοῦ αἰῶνα μας (σελ. 157), τοῦ ὁποίου πολ-

λὰ κατάλοιπα ἐξακολουθοῦν νὰ ἀσκοῦν διαβρωτικὴ ἐπίδραση.

Στὸ κεφάλαιο «πορεία τῆς Μαιευτικῆς» διακρίνομε τὴν ἀνερευνητικὴν προσπάθειαν τοῦ κ. Κονιδιτσιώτη καὶ τὴ συστηματοποίηση τῶν ἰδεῶν τῶν κατεσπαρμένων κειμένων τοῦ Πλάτωνος, ποὺ σὰν σεισμογράφος κατέγραψε τὴ «φωνή» τοῦ Σωκράτη, καὶ τὶς ἀπόψεις τῶν μεταγενέστερων σχολιαστῶν. Ἡ ἀνάλυσιν τῶν προβαθμίδων τῆς Μαιευτικῆς, ποὺ χωρὶς αὐτὲς «δὲν ἀνευρίσκειται ποτὲ ὁ οὐσιώδης πυρὴν τῆς Μαιευτικῆς» (σελ. 20), δηλ. δὲν ἐπιτυγχάνεται ἡ «πνευματικὴ γέννησις», γίνεται ἀναμφισβήτητα ἀπὸ μιὰ διάφορη θέσιν καὶ διαφωτίζονται ἀπόλυτα. Ἡ εἰρωνεία ὑπογραμμίζεται ἐνεργέστερα μὲ τὸ παράδειγμα τῶν Κρατύλου καὶ Ἑρμογένη («Κρατύλος»), ἀποελεῖ τὴν πρώτην προβαθμίδα κι' εἶναι κατὰ τὸν Σπράγγερ «ἐν περιφρημον φιλοσοφικὸν φαινόμενον». Ἡ ἐλεγκτικὴ, ἡ δευτέρα προβαθμίδα, ἐλέγχει καὶ προσπαθεῖ νὰ φέρῃ τὸν ἀνθρώπον «μεταξὺ ἀγνοίας καὶ γνώσεως», νὰ διακριβώσῃ τὶς πλάγες, τὶς «δόξες» νὰ συνειδητοποιήσῃ τὸ ἐν ἐαυτῷ «πρόβλημα», καὶ νὰ ὑποαύσῃ τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὴν ἀνέγερσιν τῆς ἀληθείας. Κι' ὑπερα ἂν τὰ δυὸ τοῦτα προστάδιον, ὅπου ἔχει ἐπιτευχθῇ ἡ διαθέσμιση, ἔρχεται ἡ «πνευματικὴ γέννησις» τὸ καὶ σπουδαιότερον μέρος τῆς μαιευτικῆς. Ἐδῶ μὲ τὴ μαιευτικὴ ἐρώτησιν ἐπιτυγχάνεται ἡ ἀφ' ἑαυτοῦ πνευματικὴ ἀνακίνησις τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε κάθε ἀποτέλεσμα νὰ εἶναι δικῆς του βράσεως καὶ δικῶν του προσπαθειῶν. Εἶναι ἀκριβῶς ἐκεῖνο ποὺ μὲ τὴ σύγχρονη εἰκὴ λέγεται «αὐτενέργεια». Στὸ «Θεαίτητο» ὁ Σωκράτης λέγει ὅτι «ἐκεῖνοι ποὺ συναναστρέφονται μετ' ἐμοῦ χωρὶς νὰ μάθουν οὐδέποτε τι ἀπὸ ἐμὲ μόνοι, ἀνακαλύπτουν πολλὰ ὠραῖα πράγματα καὶ τὰ διατηροῦν σταθερῶς».

Ἀκολουθοῦν δυὸ κλασσικὰ μαιευτικὰ παραδείγματα. Μιὰ σκηνὴ ἀπ' τὸ «Μένων», γιὰ τὴ μαιευτικὴ τῶν γνώσεων καὶ ἕνα μέρος ἀπὸ τὸ διάλογον «Πρωταγόρας», γιὰ τὴν μαιευτικὴ τῆς ἠθικῆς μορφώσεως.

Στὸ Β' μέρος ὁ σ. ἐπιχειρεῖ νὰ ἐπισημάνῃ καὶ παρουσιάσῃ τὰ μαιευτικὰ στοιχεῖα τῆς νεώτερης Παιδαγωγικῆς, ἐξετάζει σὲ κύριες γραμμὰς τὶς Παιδαγωγικὲς ἀντιλήψεις τοῦ Natorp, τοῦ Kerschensteiner, τοῦ Gaudig, τοῦ Spranger καὶ τοῦ Copei, καὶ ἀποπειρᾶται ν' ἀνεύρῃ τὴν ἀναφορὰ τους στὰ βασικὰ σημεία τῆς Μαιευτικῆς μεθόδου τοῦ Σωκράτη. Ποιὰ εἶναι τὰ κοινὰ σημεία; Ποιὲς ἀπ' τὶς σύγχρονες ἰδέες ἀπορρέουν ἀπ' τὶς Σωκρατικὰς Κασταλίες; Κι' ἀληθινὰ μένομε ἐκστατικοὶ ὅταν διαπιστώνωμε πὼς ἡ φιλοσοφικὴ ἐξοχότης τοῦ αἰῶνα μας, ὁ Σπράγγερ ὑψώνει σὲ μιὰ ἀληθινὴ ἀποθέωσιν τὸ Σωκράτη καὶ τὸν Πλάτωνα, κἀνοντάς τους σύμβολα τῆς ἀνθρώπινης Παιδείας.

Στὸ Γ' μέρος ὁ κ. Κονιδιτσιώτης προβαίνει στὴν κριτικὴ ἐργασία τοῦ συγκεντρωμένου ὕλικου, τοῦ σχετικοῦ μὲ τὴ μαιευτικὴ μέθοδο. Ἐπιτελεῖ μεγαλύτερη ἐμβάθυνση, σύγκριση καὶ συστηματικὴ διάταξη, τέτοια ποὺ νὰ καθίσταται χρησιμὴ στὴ σύγχρονη Παιδαγωγικὴ ποὺ νὰ ἐξυπηρετῇ «εἰς τὴν προπαρασκευὴν καὶ ἀποδέσμευσιν τῆς ἐρωτήσεως καὶ γενικώτερον τοῦ προβληματισμοῦ τοῦ μαθητοῦ, τ. ἑ. τῆς

ψυχικῆς καὶ πνευματικῆς καταστάσεως αὐτοῦ καθ' ἣν ἀρχίζει νὰ καθίσταται συνειδητὸν ἐν θεωρητικὸν ἢ ἠθικὸν πρόβλημα», νὰ συμβάλλουν «πρὸς ψυχικὴν καὶ πνευματικὴν ἐνεργητικότητα, ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς φύσεως» (σελ. 123). Ἐπιπρόσθετα, στὸ Γ' μέρος, ἐξετάζει τὸ «ἐὰν καὶ κατὰ πόσον» ἡ μαιευτικὴ ὑποβοηθῇ στὴν αὐτοδημιουργία καὶ αὐτοτελείωσιν τῆς προσωπικότητος, καὶ μπερδεύει νὰ δώσῃ γραμμὴν πλεύσεως στὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου. Ἀντίστοιχα, διαχωρίζει τὸ ὕλικὸ καὶ κριτικὰ τὸ διεξέρχεται σὲ τρία κεφάλαια:

1) Ἀποδέσμευσις ἐρωτήσεων, μὲ ὑποκεφάλαια: Μαιευτικὸς διάλογος, Ἐρώτησις, Παραδειγματικὴ δ/λία καὶ συνειδητοποίησις τοῦ προβλήματος. 2) Ἀποδέσμευσις πνευματικῶν πράξεων, μὲ ὑποκεφάλαια: Θεωρητικὴ περιοχὴ καὶ ἠθικὴ περιοχὴ καὶ 3) Μόρφω- μὲ βοήθεια πρὸς αὐτομόρφωσιν μὲ ὑποκεφάλαια: Ἀνάπτυξις τῆς προσωπικότητος, Παιδαγωγικὴ ἀφύπνισ- ση.

Τελικὸν, προβαίνει σὲ μιὰ γενικὴ ἀνακεφαλαίωσιν καὶ παραθέτει συνοπτικὰ τὰ συμπεράσματα ὅλης τῆς διερευνητικῆς του πορείας, πὺν ἐπετέλεσε μέσα σ' αὐτὴ τὴν πληθὺν τῶν κειμένων καὶ θεωριῶν.

Τὸ τιθέμενον ἐρώτημα, εὐθὺς ὕστερα ἀπ' τὴν μελέτη αὐτοῦ τοῦ βιβλίου, εἶναι: Πῶς ὑπηρετεῖ τὴν ὑπόθεσιν τῆς Παιδείας, ποῖα εἶναι ἡ διάστασις τῆς προσφορᾶς του;

Ἕνας ὁπαδὸς τῆς Πειραματικῆς Παιδαγωγικῆς, καλοπρόθετος βέβαια, θὰ κοιτάξῃ νὰ βρῇ τί συγκεκριμένα προσφέρει. Θὰ ξεχωρίσῃ τὴν μέθοδον πὺν θὰ μπορῇ νὰ τὴν ἐφαρμόσῃ στὸ σχολικὸν τιν ἐργον. Ἀσφαλῶς θὰ βρῇ πῶς ἡ μέθοδος αὐτὴ μπορεῖ νὰ τοῦ χρησιμεύσῃ σὲ μερικὰ μαθήματα καὶ σὲ ὥρισμένα κεφάλαια, θὰ ἀμφιβάλῃ γιὰ τὴν γενικὴν τῆς ἐφαρμογὴν στὸ Δ. Σχολεῖον καὶ γιὰ κάθε γνωσιολογικὸν πρόβλημα, θὰ ἀμφιβάλῃ ἂν κάθε δάσκαλος μπορεῖ νὰ εἶναι κατάλληλος νὰ τὴν χρησιμοποιοῦν (ἄλλωστε αὐτὸ συμβαίνει καὶ γιὰ κάθε μέθοδον, πὺν προσδιορίζεται ἀπὸ χίλιους δυὸ παράγοντες), θὰ δυσπιστήσῃ, μᾶλλον γιὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς σιτὴν ἠθικὴν περιοχὴν, τέλος θὰ τὴν δεχτῇ μαζί μὲ τίς ἄλλες, δὲν θὰ τὴν καταδικάσῃ. Ἕνας σκεπτικιστὴς θὰ τὴν περᾶσῃ ἀπὸ τὸ ἀνελέητο δρεπανοφόρον τῆς κριτικῆς του. Δὲν θὰ δεχθῇ τίποτα. Ὅλα θὰ τὰ καταδικάσῃ.

Κι' Ἕνας ὁπαδὸς τῆς Φιλοσοφικῆς Παιδαγωγικῆς θὰ τὴν χαρακτηρίσῃ σαν ἀληθινὸν μνημεῖον, ἐρευνητικῆς καὶ συνθετικῆς ἐργασίας, θὰ τὴν ὑπερυψώσῃ σὲ πρώτη γραμμὴ. Ἀφορᾷ σ' αὐτὴ ἀπὸ μιὰ κυρίως θεωρητικὴ ἀποψη, θαυμάζει τὴν φιλοσοφικὴν ὑπόθεσιν, ἀτενίζει μὲ ἱκανοποίησιν τὴν ἀναφορὰν τῆς σιτὴς ἀξίης.

Ἡ ἀντίνομη αὐτὴ στάσις τῶν ἐκατέρωθεν μερῶν διαπράττει μιὰ ἀντικειμενικὴ ἀδικίαν, ἀγει σιτὴν ἀν- ἀλήθειαν, καὶ μόνο ἡ διαλεκτικὴ ὁραση δὲν θὰ ἀδικήσῃ σιτὴν ἀξιολόγησιν. Κι' εἶναι ἀλήθεια τοῦτο τὸ πῶς σωστὸν κοίταγμα τῆς παρούσας ἐργασίας. Ἡ πολυσκοπικὴ θέασίς τῆς, ἡ σφαιρικὴ σπουδὴ τῆς, σὲ μιὰ διοικουρικὴ ἐνότητα τῶν ἀντιθέσεων τῆς.

Ὅπως δὴ ποτε, ὁ κ. Κονιδιτσιώτης μᾶς ἔδωκε ἔρ-

γο πολὺν ἀξιόλογον πὺν κατατίθεται πανηγυρικὰ σιτὴν βιβλιοθήκῃ ἐργων ἐρεῦνης τῶν κλασσικῶν κειμένων, ἀλλὰ καὶ χωρὶς ἐπιφύλαξιν σιτὴν νεοελληνικὴν Παιδαγωγικὴν βιβλιοθήκῃ μας.

Ἀς σημειωθῇ ἐδῶ γιὰ τὴν Ἱστορικὴν δικαιοσύνην, πῶς γιὰ πρώτη φορὰ ἐγγράφονται σιτὴν δ.ε.θ.νῇ Παιδαγωγικῇ ὁρολογίᾳ οἱ ὅροι: Μαιευτικὴ Παιδαγωγικὴ καὶ Παιδαγωγικὴ Εἰρωνεία (σ. 21, 126, 127), καὶ ὅτι γιὰ πρώτη φορὰ ἀπ' ὅ,τι ξέρομε — σιτὴν Ἑλλην. Β.βλιογραφίᾳ συναντοῦμε τίς ὁρους: Συνειδητοποίησις τοῦ προβλήματος (σ. 130) καὶ Παραδειγματικὴ δ/λία (σ. 128).

Τέλος πρέπει νὰ ὑπογραμμισθῇ — ἐκτὸς ἀπ' τὴν συστηματικὴν διάταξιν τοῦ ὕλικου — τὸ δωρικὸν γλωσσικὸν ὕφος, ἡ ἐνάργεια, ἡ ἀκολουθία καὶ συνέπεια τῶν ἐννοιῶν καὶ σκέψεων τοῦ σ. τῆς «Μαιευτικῆς Παιδαγωγικῆς».

ΔΗΜ. ΑΝΔΡΙΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Ἐξεδόθη καὶ κυκλοφορεῖ τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ Λειτουργία τοῦ Σχολείου» βιβλίον ὑπὸ τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ Δημοτικῶν Σχολείων Βας Ἐκπαιδευτικῆς Περιφερείας Καβάλας κ. Ἀριστείδου Καρστεργίου. Τὸ βιβλίον τοῦτο καίτοι μικρὸν εἰς σχῆμα καὶ ἀριθμὸν σελίδων, ἐν τούτοις ἀποτελεῖ σπουδαῖον σταθμὸν εἰς τὰς συγχρόνους ἐκδόσεις, διότι μέσα του περικλείει ἕνα ὁλόκληρον περιεχόμενον τὸ ὁποῖον δίδει τὴν εἰκόνα καὶ ὁποῖον πρέπει νὰ εἶναι τὸ νοικοκυριὸν καὶ ἡ κανονικότης κάθε σχολείου πὺν λειτουργεῖ καὶ θέλει πράγματι νὰ διακρίνεται διὰ τὴν προκοπὴν του. Εἶναι κάτι πὺν ἔλειπε ὡς σήμερα ἀπὸ τὴν βιβλιοθήκην κάθε ἀσχολουμένου μὲ τὰ περὶ τὴν παιδείαν καὶ τὸ σχολεῖον, συνεπῶς ἡ ἀπόκτησις του ἀπὸ τοὺς ἐκπαιδευτικοὺς θὰ εἶναι ἀσφαλῶς ἄνευ προηγουμένου ἐπιβεβλημένον.

Ἀπὸ τοῦ πρώτου μέρους μέχρις τέλους τοῦ βιβλίου ὁ συγγραφεὺς κ. Καρστεργίου λεπτομερέστατα σκιαγραφεῖ ὁποῖα πρέπει νὰ εἶναι ἡ κανονικὴ λειτουργία τοῦ συγχρόνου σχολείου. Ὁ φωτισμένος κ. Ἐπιθεωρητὴς ἀναλώσας ὁλόκληρον τὴν ζωὴν του εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ σχολείου καὶ τῶν μικρῶν αὐτοῦ μαθητῶν, ἀποτελεσματικώτατα καὶ μετὰ βεβαιότητος δίδει τὰς πολυτίμους συμβουλὰς του διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ παιδευτικοῦ ἔργου τοῦ Σχολείου. Δὲν φθάνουν αἱ ὀλίγαι αὐταὶ γραμμαὶ διὰ νὰ ἐκφράσω τὰς ἀρίστας ἐντυπώσεις μου ἀπὸ τὴν ἐξαιρετοὺν προσπάθειαν τοῦ κ. Ἐπιθεωρητοῦ μας καὶ διὰ τοῦτο περιορίζομαι εἰς ἕνα εὐχαριστῶν τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ εἶναι τοῦ καθενὸς πὺν θὰ ἀναγνώσῃ τὸ βιβλίον τοῦτο.

Ι. Σ.

Διευθύνσεις συμφώνως τῷ Νήμῳ Α. Ν 1092/38
Ἐκδότης: Διδ. Ὁμοσπονδία Ἑλλάδος
Πρόεδρος: Δημ. Κουτσουβάλας
Ὁδὸς Ξενοφώντος 15 - ΑΘΗΝΑΙ

Ὑπεύθυνος Τυπογραφείου
Ἐκδοτικοῦ Οἴκου Ἰω. Καμπανᾶ
Νικόλαος Σακουλίδης - Φιλαδελφείας 4

ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Τού κ. ΙΩΑΝ Κ. ΘΑΝΟΥ, Διδ/λου Καλλιθέας—Δωρίδος

“Όλοι τ’ αναγνωρίζομε: κανένας δάσκαλος δὲ μπορεῖ νὰ πετύχη στὸ ἔργο του, ἂν δὲ γνωρίζῃ μὲ τὴν παραμικρὴ λεπτομέρεια τὸ περιβάλλον τοῦ χωριοῦ του ἢ τῆς πόλεως του καὶ μάλιστα τῆς συνοικίας του. Ἡ γνώσι αὐτὴ εἶναι κάτι τὸ ἀναντίρρητο καὶ ὀλοφάνερο καὶ ἔτσι δὲ χρειάζεται νὰ ποῦμε τίποτ’ ἄλλο. Γιατὶ τὸ φυσικὸ καὶ ἀνθρώπινο περιβάλλον εἶναι ἀπαραίτητα γιὰ τὴ θεμελίωση τοῦ ἔργου μας! Ἀπὸ ἐδῶ θὰ ξεκινήσωμε καὶ ἐδῶ θὰ οἰκοδομήσωμε καὶ μὲ τὰ ὕλικά του θὰ χτίσωμε! Πῶς λοιπὸν νὰ παραγνωρίσωμε τὸν παράγοντα «περιβάλλον»;

“Ομως κάτι ἄλλο εἶναι ἴσως ἀπαραίτητο νὰ τονισθῇ. Εἶναι ἀνάγκη νὰ ποῦμε πῶς τὸ περιβάλλον τοῦ μαθητοῦ δὲν εἶναι κάτι τὸ αἰώνια σταθερό, κάτι τὸ στατικὸ καὶ μόνιμα ὀροθετημένο. Εἶναι ἀνάγκη νὰ τὸ μελετᾶμε καθημερινά, γιατί ξαφνικὰ ἐκεῖνο, ποὺ σήμερα εἶναι τὸ «περιβάλλον» τοῦ παιδιοῦ, αὔριο γίνεται «τμήμα τοῦ περιβάλλοντος» τοῦ ἰδίου παιδιοῦ ἢ καὶ — συχνότερα — τῶν νεωτέρων μαθητῶν του!

Τοῦτο τονίσαμε εὐκαιρικὰ σὲ κάποιο τοπικὸ παιδαγωγικὸ συνέδριο τῆς περιφέρειας μας! Τώρα μᾶς δίνεται ἡ εὐκαιρία νὰ ἐπεκταθοῦμε:

Μικρὰ παιδιὰ ἐμεῖς εἴχαμε γιὰ ἄμεσο περιβάλλον ἕνα ὀρισμένο τόπο, ἕνα ὀρισμένο κομμάτι τῆς πατρίδας μας, συνήθως ἀρχικὰ τὴ γειτονιά μας καὶ ἀργότερα ὡς ἐκεῖ, ποὺ «ἔφταναν» τὰ πόδια μας! Ἐκεῖ ὅλημερίς γυρίζαμε, ἐκεῖνο μὲ τὴν παραμικρότερη λεπτομέρεια γνωρίζαμε, σ’ αὐτὸ ζούσαμε καὶ μ’ αὐτὸ ζυμωμένα — καὶ πόσες φορές μὲ ἰδρώτα καὶ μὲ αἷμα! — ἦσαν τὰ βιώματά μας! Ἰδιαίτερα ὅσοι γεννηθήκαμε καὶ ζήσαμε μικρὰ παιδιὰ στὰ ὄρεινὰ χωριά ἀπελπιστικὰ περιορισμένα εἴχαμε τὰ ὅρια τοῦ περιβάλλοντος! “Ομως πόσα συναισθήματα καὶ πόσα βιώματα — πραγματικὰ καὶ ὄχι ἐπίπλαστα καὶ ἐπιπόλαια! δὲν τὸ συνῴδευαν!

Πόσο διαφορετικὰ δὲν εἶναι σήμερα τὰ πράγματα; Πόσο ἀταίριαστο δὲν προβάλλει τὸ «τότε» μὲ τὸ τώρα!

Τώρα μὲ τίς εὐκολίες τῆς συγκοινωνίας πόσο ἀλλαγμένα δὲν εἶναι ὅλα! Πόσο πῶς ἀπλετο δὲν προβάλλει τὸ περιβάλλον, ἀλλὰ καὶ πόσο πῶς «ἐπιπόλαιη» κατ’ ἀνάγκην ἡ γνώσι του! Τότε, ὅσο καὶ ἂν μεγαλώνωμε, δὲν ξέραμε πέρα ἀπ’ τὸ χωριὸ μας τίποτε ἄλλο! Τώρα τὰ παῖδιά μας ξέρουν δωδεκάδες χωριῶν, πόλεις, ἀρχαίους τόπους καὶ μέσα μέσα καὶ τὴν Ἀθήνα! Καὶ ἂν προχωρήσωμε καὶ παραπέρα, στὰ παιδιὰ τῆς κάπως ἀνώτερης — ἔστω οἰκονομικὰ — τάξεως τῆς Ἀθήνας, καλὰ θὰ κάνωμε νὰ ἐφοδιασθοῦμε μὲ χάρτες ὅλης τῆς γῆς! Γιατὶ ἄλλο θὰ μᾶς μιλάγῃ γιὰ τὴν Εὐρώπῃ, ἄλλο γιὰ τὴν Ἀφρικὴ, τρίτο γιὰ τὴν Ἀσία καὶ μερικὰ καὶ γιὰ τίς ἄλλες ἡπείρους τῆς γῆς! Στὴ μνήμη μας νωπὴ συγκρατοῦμε τὴν ἐντόπωσι, ποὺ μᾶς ἔκαναν οἱ σχετι-

κὲς ἀνακοινώσεις τῶν μαθητῶν τοῦ Πειραματικοῦ Σχολείου!

Ἐπεξέτεινε λοιπὸν ὁ πολιτισμὸς τὴν ἔννοια τοῦ ἀμέσου περιβάλλοντος. Παράλληλα καὶ τοῦ τὸ πλούτινε!

Παλαιότερα τὸ παιδί τοῦ χωριοῦ δὲν ἤξερε τὸ αὐτοκίνητο καὶ τὸ τραῖνο! Δὲν ἐγνώριζε τίποτε γιὰ τὰ μέσα συγκοινωνίας ἐκτὸς ἀπὸ τὰ πόδια του — ξυπόλητα καὶ αὐτὰ — καὶ τὸ ὑπομονητικὸ τετράποδο! Τὸ παιδί πάλι τῆς πόλεως ἄκουγε γιὰ τ’ ἀλέτρι καὶ τὸ ὄνι, γιὰ τὴν ἀγκλίτσα καὶ τὴν κάπα, καὶ ποῖος ξέρει τί τέρατα δημιουργοῦσε μέσα τοῦ ἡ φαντασία! Πόσο μεταβλήθηκαν σήμερα τὰ πράγματα! Πόσο διαφορετικὰ δὲν προβάλλουν! Ποιὸ παιδί σήμερα δὲν ξέρει γιὰ τὸ τραῖνο, γιὰ τὸ πλοῖο, γιὰ τὸ ὠτομοτρίκι καὶ τὸ τρόλλεϋ; Καὶ ἀντίστροφα: ποιὸ δὲν ξέρει τὸ ἀλέτρι;

Γιατὶ ὁ ἐσωτερικὸς τουρισμὸς ἰσοπέδωσε τὰ πάντα καὶ ἐπεξέτεινε τὰ ὅρια τοῦ περιβάλλοντος! Καὶ ὄχι μόνον αὐτός, μὰ καὶ ἡ ταχύτητα καὶ ἡ φθίνουσα τῶν εἰσιτηρίων ἐπέτρεψαν συχνότερα στὸν ξενητεμένο νὰ βλέπῃ τοὺς δικούς του, νὰ νοιώθῃ τὴ ζεστασιά τοῦ σπιτιοῦ του καὶ νὰ διηγιέται τοῦ ταξιδιοῦ του τίς περιπέτειες καὶ τῆς ξενητιάς τὰ μέρη! Τὰ ἴδια ἐπέτρεψαν πῶς συχνὲς τίς ἐπιγαμίες καὶ εὐκολα, σὸν σὲ περίπατο, ἀποφασίζομε ἕνα ταξιδάκι γύρω στὴν Ἑλλάδα! Καὶ τὰ ἀεροπλάνα, ποὺ βουτίζουν πάνω ἀπ’ τὰ κεφάλια μας ὀργώνοντας τὸν οὐρανὸ μας, καὶ οἱ δορυφόροι, ποὺ συγκεντρώνουν τὰ βλέμματα ὅλων μας πρὸς τὰ ὕψη τίς ἡσυχες βραδιῆς, πόσα δὲν ὑπόσχονται!

Καὶ ἀκόμη: ποιὸς σήμερα δὲν ξέρει γιὰ τὴ θάλασσα; Καὶ ἂν δὲν τὴν ἔχῃ δῆ, χιλιάδες κυκλοφοροῦν τὰ δελτάρια καὶ σ’ ἑκατομμύρια οἱ ἐφημερίδες σκορπίζονται καὶ στὴν πῶς ἐξέμακρη ἀκρῇ! Πῶς μπορεῖ λοιπὸν νὰ περιορίσωμε τὸ «περιβάλλον» τοῦ χωριοῦ μας τὰ πλαίσια, δταν ὀλοζώντανες οἱ περιγραφὲς μιλοῦν μὲ τὰ βιβλία καὶ τὰ ποικιλώνυμα ἔντυπα, ποὺ εἶναι γεμᾶτα ἀπὸ πανοραμτικὰς φωτογραφίες δὲ φφσσει καὶ ποὺ δημιουργοῦν θύελλα συναισθημάτων, ἀληθινὰ πνευματικὰ βιώματα;

Καὶ τί νὰ ποῦμε πάλι γιὰ τὸν κινηματογράφο, ποὺ σκορπίζει μαζὶ μὲ τὰ τόσα του κακὰ κάπου-κάπου καὶ κανένα καλὸ μὲ τίς τόσες του γνώσεις, ποὺ ἀποτελοῦν στοιχεῖα τοῦ «περιβάλλοντος» τοῦ παιδιοῦ, ποὺ τὰ βλέπει;

Νὰ προχωρήσωμε ἀκόμη; Νὰ ποῦμε πῶς καθε σχολεῖο πολλὰ ὠφελεῖται ἀπ’ τὰ ἀποκόμματα τῶν ἐφημερίδων καὶ ὅτι πολλὰ καινὰ δαιμόνια φέρνει ἀνάμεσα στὸ ἔργο μας ὁ πολιτισμὸς, ποὺ εἶναι μὲ τὴ σειρά του παιδί τοῦ ἔργου μας; Νὰ μιλήσωμε τάχα γιὰ τὸ ραδιόφωνο;

Γιατὶ ὅμως δὲν ἔγινε φανερό, πῶς ἡ ἔννοια «περιβάλλοντος» δὲν εἶναι κάτι τὸ «στατικὸ» ἀπὸ-

Ο ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ ΩΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ

ὑπὸ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ε. ΑΡΑΒΑΝΗ, Διδ/γου Κεφαλληνίας

Ἡ ἐφορτὴ τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν θεωρεῖται ὡς ἐφορτὴ τῶν γραμμάτων καὶ δὴ τῶν Ἑλληνικῶν, πού ἐμπνέει ἱερὰ συναισθήματα στίς ψυχὰς τῶν Ἑλλήνων.

Ἀλλά, ἂν σκιρτοῦν ὅλες οἱ Ἑλληνικὲς καρδιές, καὶ ἂν ἀγάλλωνται οἱ ψυχές, περισσότερο δονοῦνται οἱ καρδιές τῶν Ἑλλήνων Ἐκπαιδευτικῶν γιατί οἱ Τρεῖς Ἱεράρχαι ἀνέκουν καθ' ὁλοκληρίαν στήν Ἑθνική μας παιδεία. Ἡ ἔθνική μας ἐκπαίδευσις ἀπ' τὴς ἀνώτερες Πανεπιστημιακὲς σχολὰς πού ἐδρεύουν στίς πολυάνθρωπες καὶ πολυάσχολες πόλεις, ἕως τ' ἀκριτικὰ ὀρεινὰ μονοθήσια σχολεῖα μας, πού εὐρίσκονται σκαρφαλωμένα στίς ἀπάτητες βουνοκορφές, εἰσθάνεται βαθύερα τιμὴ γιὰ τοὺς τρεῖς μεγίστους φωστῆρας τῆς τρισηλίου Θεότητος. Οἱ Τρεῖς Ἱεράρχαι συμβολίζουν τὴν ἀκραιφνὴ ἐνότητα τῆς Ἑλληνικῆς σοφίας καὶ τῆς Χριστιανικῆς πίστεως.

Συμβολίζουν τὸ συναδέλφωμα τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ πνεύματος καὶ πολιτισμοῦ. Γι' αὐτὸ δικάια μπορούμε νὰ ποῦμε πὼς μονάχα οἱ Ἕλληνες ἀπ' ὅλους τοὺς λαοὺς ἔχουν τὴν ξεχωριστὴ θέσι καὶ τιμὴ νὰ πανηγυρίζουν θριαμβευτικὰ τὴν καθαρῶς Ἑλληνοχριστιανικὴ ἐφορτὴ τῶν.

Ποιμένες ἀληθινοὶ τῆς Ἐκκλησίας — οἱ τρεῖς μέγιστοι φωστῆρες — ἐποίμαναν τὰ πλήθη τῶν πιστῶν σὲ κάθε ἔργο ἀληθές, ὁσιο, ὑψηλὸ καὶ θεῖο.

Ἀστέρες πολύφωτοι κατηνάλωσαν ὅλο τὸ βίον τους γιὰ τὴν στερέωσιν τῆς Ἐκκλησίας.

Βαθεῖς μελετηταὶ τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς ἔσκυψαν ὡς τὰ μύχια τῆς ἀκούοντας τὴ θλίψι, τὸν πόνο, τὴ χαρὰ καὶ τὴν εὐδαιμονία Τῆς. Σοφοὶ ἐπιστήμονες, καθοδηγηταὶ τῶν περάτων ἔδωσαν ὅλη τὴ γνῶσιν τους γιὰ τὴν λύσιν τῶν ἀπείρων προβλημάτων τῆς κοινωνίας μας. Διορθωταὶ τῶν ἡθῶν ἔζησαν ὡς πρότυπα ἡθικῆς τελειότητος, καυτηριάζοντας κάθε ἀκολασία καὶ ἐτραχηλισμόν.

Παιδαγωγοὶ τῆς νεότητος ἄφησαν ἅπειρα συγγράμματα καὶ χιλιάδες ἄτομα ἐδίδαξαν μὲ τὸ λόγο, παιδαγῶγησαν μὲ τὴς πράξεις, πλούτισαν μὲ τὰ θεάρεστα ἔργα.

Μέγας Βασίλειος. Ὁ βαθὺς ἀνατόμος τῶν παιδικῶν ψυχῶν.

Θεολόγος Γρηγόριος. Ὁ θεσπέσιος ρήτωρ καὶ ποιητὴς τοῦ χριστιανισμοῦ πού ὑψώνει πάντοτε τὴ φωνὴ τῆς διαμαρτυρίας.

Ἰωάννης Χρυσόστομος. Τὸ ὕψος τοῦ πνεύματος καὶ τὸ πλάτος τῆς πολυμαθίας. Ὁ ἀγωνιστὴς τοῦ πρακτικοῦ καὶ ἡθικοῦ βίου. Ὁ μάρτυς τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης πού ἐγείρεται κατὰ τῆς νεκρᾶς πίστεως

λυτα, ἀλλὰ κάτι τὸ μεταβλητό; καὶ δὲν εἶναι φανερό, ὅτι δὲ μπορούμε πιά νὰ μιλάμε γιὰ αὐστηρὰ ὁροθετημένα περιβάλλοντα, ἀλλὰ πρέπει νὰ παρακολουθοῦμε «κατὰ πόδας» τὴς μεταβολῆς τους, ἂν θέλωμε νάμαστε συνεπεῖς καὶ σύμφωνοι μὲ τὸ βαρὺ μας ἔργο;

καὶ τοῦ ἄκαρπου βίου. Ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς καὶ ἄγρυπνος. Ἡ ψυχὴ ἡ ἀδοκίμητη καὶ ἀτλή. Ὁ ἀριστος ἐρμηνευτὴς εἰς τὰ ὕψη καὶ τὰ βάθη καὶ τὴν γλυκύτητα καὶ χάρι. Ὁ ποταμὸς τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως «τὸν ὁποῖον ἀνεκέρυξεν ὡς τὸν ἀπράμιλλον χρυσορρήμονα ἡ Ἀνατολὴ καὶ τοῦ ἀπένειμε τὸ φῶρον τοῦ θαυμασμοῦ τῆς ἡ Δύσεως» ὁ ἀριστος παιδαγωγὸς τῆς νεότητος. Τὴν παιδαγωγικὴ δὲ πλευρὰ τῆς προσωπικότητος τοῦ θείου Χρυσόστομου θὰ σκιαγραφήσουμε, ὅσο μᾶς ἐπιτρέπει ὁ χώρος καὶ οἱ πενιχρές μας δυνάμεις.

Ἡ προσωπικότης τοῦ διδασκάλου κατὰ τὸν Χρυσόστομον

Ἀναδιφώντας τὸ ὁγκῶδες ἔργον τοῦ Ἱεράρχου, εὐρίσκει κανεὶς νὰ ἐμφανίζη τὸν διδάσκαλον ὡς ἔχοντα «ξέλωμα» μέγα καὶ θαυμαστόν.

Τὸν θέλει γεμάτο ἀπὸ τὴν ἐπίγνωσιν τὸ ἔργον του καὶ ἄρτια ὠπλισμένου ἐπιστημονικῶς. Ἡ τύχη τοῦ διδάσκειν εἶναι τέχνη κυβερνήτου σὲ πλοῖο πού ποντοτορεῖ, ἕνεκα τούτου, ἔαν προχωρήσῃ σὶ τὸν παιδαγωγικὸ στίβο χωρὶς ἄρτια ἐπιστημονικὴ κατάρτισι τότε καὶ «ἐαυτὸν καὶ τοὺς μὴθητάς προσαπολεῖ».

Τὴν ἴδιαν ἀξίαν δίδει καὶ εἰς τὴν μετὰδοσιν τῶν γνώσεων. Ἐδῶ τὸν θέλει σώφρονα καὶ ταπεινόν. Ἢ ἐπίδειξις τῶν γνώσεων εἶναι δειγμα κενοδοξίας καὶ ἀλλաζονείας. «Διδάσκαλος σοφίας πεπληρωμένος παιδίοις ψελλίζουσι, συμψελλίζει καὶ ὁ ψελλισμὸς οὗ τῆς ἀμαθείας τοῦ διδασκάλου, ἀλλὰ τῆς κηδεμονίας πρὸς τοὺς παῖδας ἐστὶ τεκμήριον». Ἀποδέχεται, ἐπίσης ὀλιγομίλητον, τὸν εὐστροφον, τὸν μεθοδικόν. «Τὸ πλῆθος τῶν λόγων μηδὲν ἢ ὀξεία τῶν νοημάτων εἶναι τὸ πᾶν διὰ τὸν μεθοδικὸν διδάσκαλον».

Σκέψεις καὶ συμπεράσματα πού βρίσκουν πλήρη τὴν πρυγματωσί τους στὴ σύγχρονη παιδαγωγικὴ ἐπιστήμη.

Στὸ σημεῖο δὲ αὐτὸ θὲν θὰ ἀπείχαμε πολί, ἔαν λέγαμε, ὅτι μὲ τὴν παραπάνω διαπίστωση ὁ χρυσορρήμων Ἱεράρχης γίνεται ὁ ἐγκαινιστὴς τοῦ σχολείου ἐργασίας.

Ὡς πρὸς τὴν προσφορὰ τῶν γνώσεων τονίζει, ὅτι πρέπει νὰ τέρπῃ καὶ νὰ ὠφελεῖ. Τότε ἐπέτυχε τὸν σκοπὸν τῆς διδασκαλίας καὶ ὁ διδάσκαλος: τότε τὸν διακρίνει μεθοδολογικὴ ἱκανότης. «Τοῦ ἀρίστου διδασκάλου τὸ μὴ τὴν τῶν μαθητῶν ἐπιθυμία ἐπεσθαι πανταχοῦ, ἀλλ' αὐτοὺς πρὸς τὸ οἰκτεῖον ἄγειν θέλημα». Διὰ τὸν τρόπον τῆς μεταδόσεως συνιστᾷ τὴν σταθερότητα τῆς φωνῆς, τὸ γαλήνιον ὕψος, τὴν ἡσυχίαν καὶ τάξιν. «Ἀτάραχος ἢ διάλεξις καὶ ἀθόρυβος ἡ διδασκαλία καὶ μετὰ πλείονος συνέσεως ἡ ἀκρόασις».

Ἄλλ' ἔαν μὲ τόσῃ ἐμβρύθειαν, ἀκρίβειαν καὶ ἐπιμέλειαν ἀσχολεῖται μὲ τὸ μεθοδικὸν μέρος τοῦ διδασκαλικοῦ ἔργου εἰς ἀπείρως μεγαλύτερον βαθμὸν προσέχει τὸ ἡθικοπλαστικόν. Στὴν διαμόρφωσιν κυ-

ρίως τοῦ χαρακτηῖρος ἐπιστρατεύει ὅλην τὴν προσοχήν, στρέφει ὅλην τὴν φροντίδα καὶ ἀποδίδει ὅλον τὸ μεγαλεῖον τῆς θείας του ψυχῆς.

Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ τὸ ἔργον τοῦτο ἀποναλεῖ «σταυρόν». Τὸ θεωρεῖ ὡς συμπλήρωσι τοῦ ἔργου τῆς θείας δημιουργίας, διότι διὰ τῆς χρηστῆς ἀγωγῆς καλυτερεύει τὸ ἀνθρώπινο γένος.

Διὰ τῆς ἀγωγῆς σμιλεύονται οἱ τραχύτητες τῆς ἀκατέργαστης ψυχῆς καὶ παραδίδονται εἰς τὴν κοινωρίαν ψυχικὰ θριστουργήματα. Διὰ τῆς ἀγωγῆς θὰ ἐπέλθῃ τελικὰ ἡ τελειοποίησις τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ ἐξουσίωσί του πρὸς τὸν Θεόν. «Μεῖζονος παντὸς ζωγράφου, μεῖζονα παντὸς ἀνδριαντοποιοῦ καὶ πάντων τῶν ἄλλων καλλιτεχνῶν θεωρῶ ἐκεῖνον, ὅστις ἐννοεῖ νὰ μορφεῖ τὰς τῶν παίδων ψυχάς».

Διὰ τὸν λόγον τοῦτον θέλει τὸν διδάσκαλον πρῶτον, κόσμιον, ἀγρυπνον σύμβουλον, κριτὴν μὲ ᾧ ὕμνεσιν· κι' ὅταν ἀκόμη ἐπιβάλλεται νὰ τιμωρήσῃ θὰ τὸ πράξῃ πρὸς ὄφελος τῶν μαθητῶν «Ὁ τῶν παίδων διδάσκαλος γιὰ τὸ ἀτελὲς τῆς ἡλικίας συμπερόντως πολλάκις τὸς πληγὰς ἐπανατείνεται ταῖς παισίην». Ἀκολούθως πρέπει νὰ τὸν κοσμοῦν ψυχικαὶ ἀρεταί, ἰδίᾳ δὲ ἡ ἀγάπη. «Καὶ γὰρ πρὸ τῶν ἄλλων πάντων τοῦτο χρὴ τὸν διδάσκαλον ἔχειν». Μιμησώδης δὲ κατέστη ἡ σοφὴ ρῆσις του. «Οὐδὲν οὕτω πρὸς διδασκαλίαν ἐπαγωγόν, ὥς τὸ φιλεῖν καὶ φιλῆσθαι». Ἐπίσης ἡ προσωπικότης τοῦ διδασκάλου, κατὰ τὸν Ἱεράρχην, πρέπει νὰ εἶναι γεμάτη ὑπομονὴ κι' ἐπιμονή. Πίστις κι' ἐλπίς, θάρρος κι' αὐταπόνησι πλούσια σὲ θρησκευτικὰ συναισθήματα κι' εἰσιμη γιὰ προσευχὴ ἀνὰ πᾶσαν στιγμήν.

«Φιλόπαθος καὶ φιλοθέου διδασκάλου τῷ μὴ μόγῳ λόγῳ παιδεύειν, ἀλλὰ καὶ δι' εὐχῶν παρὰ Θεοῦ συμμαχίαν τοῖς διδασκομένοις εἰσάγειν». Τέλος μεγίστην ἀξίαν ἀποδίδει στὸ παράδειγμα «διὰ τῶν λόγων διδάσκει, διὰ τοῦ παραδείγματος ἐμπνέει». Ἐνὰ θαῦμα εἶναι δυνατόν νὰ καταπλήξῃ, τὸ παράδειγμα ὅμως ἐλκύει κι' οἰκοδομεῖ. Τὸ θαῦμα γίνεται καὶ παρέρχεται, τὸ παράδειγμα ἐντυπώται βαθέως καὶ καλλιεργεῖ τὴν ψυχὴν πρὸ τῆς ὁποίας προβίλλεται.

Ἐνὰ τέτοιον διδάσκαλον θέλει ὁ Χρυσόστομος γι' αὐτὸ παρακαλεῖ τὸν Θεὸν νὰ μὴν ὑπάρξῃ χωρὶς τέτοιους πνευματικούς πορφεῖς.

Ἡ ἀγωγή τῶν τέκνων κατὰ τὸν Χρυσόστομον

Πολλὰ εἶναι τὰ ἔργα ποὺ ἄρῃσεν ὁ θεῖος Ἱεράρχης — ὁ θεμέλιος λίθος τοῦ καινοῦ Ἑλληνισμοῦ — ὅπως τὸν ἀποκαλεῖ ὁ λόγος Ζημιέλιος, ἀλλὰ ἰδιαίτερας προσοχῆς ἀξίζει νὰ τύχῃ τὸ «περὶ κεινοδοξίας» καὶ ὅπως δεῖ τοὺς γονεῖς ἀνατρέφειν τὰ τέκνα.»

Εἶναι τὸ μοναδικώτερον ἔργο ποὺ εὐρίσκει ὁ παιδαγωγὸς τοὺς καλυτέρους τρόπους μὲς ὁρῆς ἐπιμελημένης καὶ κατὰ Χριστὸν ἀγωγῆς. Σὲ μέγιστον βαθμὸν ἀπησχόλησεν τὸν θεῖον Ἱεράρχην ἡ ἀγωγή τῶν παιδιῶν. «Πολλὴν τῶν οὐρανίων ποιήσθαι τὴν πρόνοιαν». Τὸ φορτίον δὲ τὸ ἐπιρρίπτει εἰς τὸ ἔγκαιρον τῆς ἀγωγῆς. «Παιδαγωγὸν γὰρ θέλει τὸ παιδί κι' ὅχι χρυσαφικὰ ποὺ τοῦ ἐτοιμάζει ὁ γονεὺς

μόλις γεννηθῇ». Ἐφιστὰ δὲ τὴν ἐπιμελημένην ἀγωγὴν. Μὲ πολλὴ σύνεσι, ἀμείωτο ἐνδιαφέρον, συχνὴ κι' ἀγρυπνὴ παρακολούθησι, πρέπει νὰ παρέχεται ἡ ἀγωγή, διότι αὐτὴ εἶναι ἡ κάθαρσις ψυχῆς καὶ ὁ δοικερίαι σὲ θετικὴ δημιουργία.

Δὲν παραλείπει νὰ τονίσῃ καὶ τὸ πάντοτε φλέγον κι' ἐπίμαχον θέμα τῶν ποινῶν. Ἐδῶ ζητᾷ μέσσην καὶ βασιλικὴν ὁδόν. «Ἀρχὴ εἶναι τὸ μέτρο καὶ ἡ σύνεσις ὅχι ἡ ἀκρότης κι' ὑπερβολή».

Σὰν προμετωπίδα κάθε παιδαγωγικοῦ μπορούν νὰ γραφοῦν τὰ λόγια τοῦ Ἱεράρχου: «Βάλε εἰς τὸ παιδί ἀμέσως τὸ νόμο νὰ μὴ ὑβρίζῃ κανένα οὔτε νὰ βλασφημῇ καὶ νὰ ὀρκίζεται. Κι' ἂν ἰδῇς νὰ παραβαίῃ τὸ νόμο νὰ τὸ τιμωρῇς, ἄλλοτε μὲ βλέμμα αὐστηρό, ἄλλοτε μὲ λόγια ἐπιπλήξεως ἄλλοτε πάλι γέμισέ τὸ ὑποσχέσεις».

Ὡς κυριώτερα φροντίδα θέτει τὴν προσοχὴ στὶς πέντε οἰσθήσεις (τύλες). Συνιστᾷ τὴν ἐκμάθησι θρησκευτικῶν ἀσμάτων, τὸν τακτικὸν ἐκκλησιασμόν, τὴν χρῆσι ἐπαίνων, τὶς ἀγνὲς τέρψεις.

Κορωνίδα δὲ τῆς ὅλης ἀγωγῆς παραδέχεται τὴν αὐτοῦ ιηρέτησι τῶν τέκνων καὶ τὴν ἀνατροφὴν τους εἰς ἀθλητὰς Χριστοῦ.

Συνιστᾷ, ἐπιμένει καὶ ἐπιβάλλει τὴν ἀνάπτυξιν των εἰς ἑλληνορθόδοξους πολίτας.

Εἰς ἀθλητὰς γιὰ τὸν ὥραϊο ἀγῶνα τῆς ζωῆς· γιὰ τὸ σωτήριο ταξίδευσιν τῆς συγχρόνου πολυκυμάντου διβιώσεως. Ἀθλητὰς γιὰ τὸν ἀγῶνα τοῦ ἀτομικοῦ κα:αρτισμοῦ καὶ τῆς γενικῆς προόδου. Ἀθλητὰς ποὺ θὰ ἀτενίζουν τὸ θεῖον πρόσωπον τοῦ μεγάλου Παιδαγωγοῦ τῶν Παιδαγωγῶν Κυρίου θὰ ἐμπνέωνται ἀπ' τὸ αἰώνιον κι' ἀφθάρ:ον πρότυπον ἐκεῖνου, θὰ ὑπερπηδοῦν τὸ ἐφήμερον καὶ θ' ἀτενίζουν πρὸς τὴν αἰωνιότητα.

Εὐτυχισμένος ὁ σύγχρονος δάσκαλος, ὁ σύγχρονος παιδαγωγός, ποὺ θὰ ἐνστερνισθῇ τὶς ὑποδείξεις τοῦ χρυσορρήμαντος Ἱεράρχου καὶ θὰ εἰς ἐφαρμοσθῇ ἐμπράκτως στὸ θεῖο λειτούργημα ποὺ ἐπιτελεῖ.

Ἡ ΗΛΙΚΙΑ ΕΙΣΟΔΟΥ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΕΙΣ ΤΟ ΔΗΜ. ΣΧΟΛΕΙΟΝ

(Συνέχεια ἀπὸ τὴν σελίδα 1)

νου καθεστῶτος, τοῦ θου ἔτους ἀντικαθίσταμένου ὑπὸ τοῦ 5ου. Οἱ δὲ πρὸς τοῦτο κινούμενοι ἰσχυρίζονται ὅτι οἱ παῖδες σήμερον ἀναπτύσσονται ταχύτερον πνευματικῶς, λόγω τῆς βελτιώσεως τῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς καὶ τοῦ μορφωτικοῦ ἐπιπέδου τοῦ λαοῦ μας.

Ἄλλ' ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν αὐτῶν ἀκριβῶς ἰσχυρισμῶν ἐφθασε τὸ θέμα τοῦτο καὶ ἐνώπιον τῆς Ἐπιτροπῆς Παιδείας, τῆς πρὸ 3)ετίας συσταθείσης, ἥτις καὶ τὸ ἀπέρριψε, διότι ἐκ τῆς ἐρεῦνης τῶν σχετικῶν στοιχείων κατεδείχθη ὅτι οἱ 5)ετεῖς παῖδες δὲν εἶναι ὥριμοι πρὸς ἐγγραφήν εἰς τὸ σχολεῖον. Ἡ μὴ ἐφαρμογή, ἄλλως τε, τοῦ μέτρου τούτου εἰς τὰς Εὐρωπαϊκὰς χώρας ἐνθα αἱ γενικαὶ συνθῆκαι διαβιώσεως καὶ μορφώσεως εἶναι ἀσυγκρίτως ὑπέρτεροι τῶν ἐν Ἑλλάδι, ἀποτελεῖ τρανοτάτην ἀπόδειξιν περὶ τοῦ ἀβασίμου καὶ ἀσυμφόρου τῆς προτεινομένης τροποποιήσεως.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

Γεωρ. Β. Κυριαζοπούλου

ΑΥΤΟΜΑΤΟΠΟΙΗΣΙΣ ΤΗΣ ΤΕΧΝΙΚΗΣ & ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ

Υπό Κ. Μ.

Με την έκδοσι τοῦ βιβλίου «Αὐτοματοποιήσις τῆς τεχνικῆς καὶ ἀνθρωπισμός» ἡ Ἑλληνικὴ ἐκπαιδευτικὴ βιβλιογραφία πλουτίζεται μετὰ ἓνα βιβλίον πρωτότυπον, ποῦ ξεφεύγει ἀπὸ τὴ μονοτονία καὶ τὸ συνηθισμένον τροπὰρι τῶν ἰδίων καὶ τῶν ἰδίων. Τὰ ἐκπαιδευτικὰ προβλήματα ἐξετάζονται μετὰ τὸ φακὸ τῆς σύγχρονης κοινωνικῆς ψυχολογίας καὶ παρουσιάζονται φρέσκα μετὰ καινούργιες ὄψεις.

Ὁ κ. Κυριαζόπουλος διατελέσας ἐπὶ τριετίαν ὑπὸτροφος τοῦ Ι. Κ. Υ. στὸ ἐξωτερικόν, πλούτισε γόνιμα τὴν πείρην του καὶ διαπραγματεύεται τὸ θέμα του κατὰ βάθος καὶ πλάτος ἀπὸ παιδαγωγικὴ καὶ ψυχολογικὴ σκοπιά. Τὸ νόημα, ὅπως, τὸ πλάτος καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῆς ἐργασίας αὐτῆς εὐρύνεται, γιατί πάνω στὸ στίμονι τῆς Παιδαγωγικῆς συνυφαίνονται θαυμάσια ἡ Κοινωνιολογία, ἡ Φιλοσοφία, ἡ Οἰκονομία καὶ ἡ Τεχνολογικὴ ἐξέλιξις· δηλ. ἡ ἐνία καὶ ἀδιαίρετη ζωὴ.

Τὸ βιβλίον αὐτὸ κομψὸ καὶ καλαίσθητον, δὲν ἔχει ὄγκον ἀπὸ σελίδες ἀλλὰ πλούτον ἀπὸ περιεχόμενον. Οἱ 61 σελίδες του χωρίζονται σὲ δύο μέρη. Τὸ πρῶτον μέρος χωρίζεται σὲ τρία κεφάλαια ὅπου ἐξετάζεται ἡ προβιομηχανικὴ ἐποχὴ μετὰ τὸ θρησκευτικὸν δογματισμὸν κατ' ἀρχάς. Ἐπειτα ὁ ὀρθολογισμὸς καὶ ἡ αἰτιοκρατία μετὰ τὸ νοησιαρχικὸν σκοπὸν τῆς ἀγωγῆς καὶ συνέχεια περιγράφεται ἡ ἐξέλιξις τῆς ἐπιστημονικῆς παιδαγωγικῆς μετὰ ἐπιδόξιν τῆς ἀγωγῆς τὴν ἰσορροπητὴ καλλιέργειαν πνεύματος καὶ σώματος. Στὸ δεῦτερον κεφάλαιον ἐξετάζεται ἡ πρώτη τεχνικὴ καὶ βιομηχανικὴ ἐπανάστασις καὶ μηχανοκρατία, ποῦ προκαθορίζει καὶ ἐγκαθιστᾷ μία φανερὰ ὀλιστικὴ καὶ ἀτομιστικὴ ἐποχὴ. Στὸ τρίτον κεφάλαιον ἐξετάζεται ὁ σύγχρονος αὐτοματισμὸς ὁ ὁποῖος κατὰ τὸν συγγραφέαν ἀνοίγει τὸ δρόμον πρὸς τὸν νεοανθρωπισμὸν καὶ τὸν πολιτισμένον β.ο. Ἐρευνᾶται τὸ πρό-

βλημα τοῦ ἐλεύθερου χρόνου, ποῦ θὰ δημιουργήσῃ ὁ αὐτοματισμός, καὶ ἀναλύονται οἱ βιολογικὲς καὶ ψυχολογικὲς ἀνθρώπινες ἀνάγκαι. Ἀπὸ τὴν ἀνάλυσιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς κοινωνίας ὁρίζεται ὁ σύγχρονος σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς ποῦ δὲν εἶναι μόνον πνευματικὸς καὶ σωματικὸς ἀλλὰ καὶ συναισθηματικὸς καὶ κοινωνικὸς.

Τὸ δεῦτερον μέρος ἀφορᾷ τὴν Ἑλληνικὴν πραγματικότητα. Χωρίζεται σὲ δύο κεφάλαια. Ἐν πρώτοις ἐξετάζεται τὸ πρόγραμμα τοῦ σχολείου καὶ τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν πνεῦμα μετὰ τὴν προγονικὴν παράδοσιν γίνεται λόγος γιὰ τὸ παντοδύναμον ἰδεολογικὸν κίνητρο τοῦ οὐμανισμοῦ καὶ συμπεραίνεται ὅτι ὁ αὐτοματισμὸς εἶναι ἀπαραίτητος προϋπόθεσις γιὰ τὸν ἀνθρωπισμὸν. Στὸ δεῦτερον κεφάλαιον γίνεται λόγος γιὰ τὴν ἀνάγκην συγχρονισμοῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως σύμφωνα μετὰ τὰ νέα ρεύματα τῆς κοινωνίας καὶ τίς εἰδικὰ συνθήκας ποῦ παρουσιάζονται στὴ χώρα μας.

Με πολλὴν πειστικότητά ὁ συγγραφεὺς ὑποστηρίζει τίς ἰδέας του. Εἶναι ὅμως δυνατόν ὁ αὐτοματισμὸς νὰ ὀδηγήσῃ στὸν ἀνθρωπισμὸν καὶ ὁ πλούτος καὶ ἡ εὐημερία, ποῦ ἴσως μᾶς ἐξασφαλίσῃ ἡ τεχνικὴ νὰ ὀδηγήσῃ στὸ χρεῖστινικὸν βίον; Εἶναι ἐρωτήματα ποῦ παίρνουν οὐζήτησιν.

Κ. Μ.

Κώστα Κωτσοκάλη

ΤΥΜΦΡΗΣΤΟΣ

Ἐξεδόθη καὶ ἐκυκλοφόρησε τὸν τελευταῖον καιρὸν τὸ ἔργον τοῦ Κώστα Κωτσοκάλη μετὰ τὸν τίτλον «Τυμφρηστός».

Παρμένο ἀπὸ τὴ ζωὴ ἑνὸς ξεχασμένου λυρικοῦ ποῦ δὲν τοῦ στάθηκε βολετὸ νὰ γνωρίσῃ στὰ χρόνια του τὴν ἀνογνωρίσιν ποῦ τοῦ ἔπρεπε, ἐπιχειρεῖ τὴν ἀνάλυσιν τοῦ ἔργου του σὰν τρισάγιον στὴν ξεχασμένη μνήμη του καὶ σὰν θυσίαν στὴν ἀκήθεια ποῦ τὴ σκέπασαν πεισματικὰ ἡ πνευματικὴ πύγωσις τῆς ἐποχῆς του. Μετὰ γλώσσα στρωτὴ καὶ καλοβαλμένη, ποῦ παιχιδίζει ἀνάσθη ἀνάμεσα στίς 77 του σελίδες, δίνει πλήρη τὴν εἰκόνα τοῦ ξεχασμένου ποιητῆ, τοῦ λογοτέχνη, τοῦ στοχαστῆ.

Περὶ αὐτοῦ τὸ καίμενόν του ποκίλεται μετὰ ἀφηγηματικὴ ζωντάνια καὶ ὀρεχτὰ πορτραίτικα σκίτσα ποῦ δλοκληρώνουν τὸ ἔργον του γιὰ νὰ τὸ δώσουν στὴν πνευματικὴ κίνησιν τῆς χώρας προσφορὰ σημαντικὴ καὶ ἀξιοπρόσεχτη.

Γιὰ τὸ συγγραφέαν ποῦ τιμᾷ τὸ Δάσκαλον καὶ τοῦ δίνει περιεχόμενον ποῦ δονεῖ τίς ψυχάς, δὲν ἔχουμε παρὰ νὰ τὸν παραδώσουμε στὴν κριτικὴ ὀλων ἐκείνων ποῦ θὰ θελήσουν νὰ τὸν διαβάσουν.

Δ. Δ.

Ἀναστ. Τακῆ

Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ ΠΟΙΗΜΑΤΟΣ

Σημείωμα τοῦ κ. Εὐθ. Λαζόγκα

Κάθε φορὰ ποῦ φθάνει στὰ χέρι μου βιβλίον, ποῦ εἶναι εἴτε συλλογὴ ποιημάτων εἴτε ἀσχολεῖται μετὰ τὴν ποιήσιν τὸ ὑποδέχομαι μετὰ ἰδιαίτην στοργήν. Θὰ μοῦ πῆτε γιὰτί; Νά, ἐπειδὴ τὸ εἶδος αὐτὸ ὑφίσταται ἕναν ἀμείλιχτον πόλεμον ἀπὸ τὰ ὀχυρὰ τῆς τεχνοκρατίας. Ἀντιποιητικὴ χαρακτηρίζεται ἡ ἐποχὴ μας. Κι' εἶναι φυσικὸν κατὰ ποῦ «διώκεται», νὰ τὸ συμπαθῇς, νὰ τὸ συμπονῇς. Μὰ καὶ κατὰ ἄλλο. Χαίρεσαι δ.κ.ά., ὅταν βλέπῃς τὴν ποιήσιν νὰ κρατᾷ σταθερά, καρτερικὰ τὰ ἐδάφη τῆς ἡ καὶ νὰ κερ-

ΣΥΝΑΔΕΛΦΟΙ—Δ)ΝΤΑΙ ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

Ἐγγράψατε τὰς Σχολικὰς Ἐφορεῖας συνδρομητάς εἰς τὸ Ἐπιστημονικόν μας Βῆμα καὶ πλουτίσατε τὰς Σχολικὰς βιβλιοθήκας. Εἶναι ἀπὸ τὰ καλλίτερα εἰς τὸ εἶδος του περιοδικά.

Μετὰ τὴν συνδρομήν, ἄλλως τε, ἐνισχύετε τὸ ταμεῖον τοῦ Συλλόγου σας.

δίξη. Μά την ἀλήθειαν, ἔμελλε οἱ ἐκπαιδευτικοὶ πρέπει νὰ κρατήσουμε στήν ἄμυνα αὐτή. Νά μὴν ἀφήσουμε τὴν Ὀμορφιὰ καὶ μᾶς τὴν πάρουν ἀπὸ τὰ Σχολεῖα.

Παρακαλῶ, νὰ συγχωρηθῶ γιὰ τὴν «πολεμικὴ ὀρολογία» τῶν γραφομένων μου, ἀλλὰ δὲν φταίω ἐγώ. Τὸ «σάλπισμα» εἶναι ἑνὸς ἐκλεκτοῦ Δασκάλου ποὺ ἐπισκέφθηκε καὶ τὸ βασιλεῖο τῆς τεχνοκρατίας στήν Εὐρώπη. Τὸ ἔζησε, τὸ γεύθηκε καὶ γυρίζοντας στήν Ἑλλάδα ξαναμπήκε στὶς γραμμὲς τῶν ὑπερασπιστῶν τοῦ κάλλους. Εἶναι ὁ κ. Ἀναστάσιος Τακάς. Ἐπιθεωρητὴς τώρα στὰ Τρίκαλα ἀπὸ τοὺς πιὸ διαλεκτοὺς. Κι' ὅποιοι ξέρει τὴν πνευματικὴν του παραγωγὴν ἐπιστήμη μας, προεξοφλεῖ καὶ τὴν ποιότητα τοῦ νέου βιβλίου: «**Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ ΠΟΙΗΜΑΤΟΣ**».

Τὸ βιβλίο αὐτὸ ποὺ ἐγὼ θὰ τὸ ὀνόμαζα: «αἰσθητικὴ ἀνάλυσις τοῦ ποιήματος» εἶναι στὰ μέτρα τῶν μαθητῶν τοῦ Δημοτ. Σχολείου. Ὅλα τὰ ποιήματα ποὺ τόσο ὥρτι ἀναλύει, εἶναι τῶν ἀναγνωστικῶν μας. Διαβάζοντάς τα ἀνυποψίαστος ὁ συνάδελφος, ἀνακαλύπτει τοὺς ἀμέτρητους θησαυροὺς ποὺ κρύβουν τὰ παιδικὰ ποιήματα. Γεύεται τοὺς χυμοὺς τοὺς καὶ θαυμάζει τὰ στοιχεῖα τῆς ὁμορφίας τους. Καὶ ὅχι μόνο αὐτῷ. Δείχνει καὶ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ὁ Δάσκαλος θὰ μνηθῇ στὰ μυστήρια τῆς Ποιητικῆς Τέχνης, ὥστε εὐκολὰ νὰ διεισδύῃ καὶ νὰ συλλαμβάνῃ τίς ὡραίες ἰδέες τοῦ ποιήματος, νὰ μεταφέρεται στὴ μαγευτικὴ περιοχὴ τοῦ ποιητοῦ καὶ νὰ ζῇ τὰ συναισθηματικά του.

Μεταξὺ τῶν ἄλλων δηλ. ὁ κ. Τακάς προσφέρει καὶ τὴν τεχνικὴ τῆς ἀναλύσεως. Ἐπὶ πλέον ἀσχολεῖται στήν ἀρχὴ μὲ τὴ μετρικὴ καὶ γενικὰ τὴ στιχουργικὴ, κατατοπίζοντας θαυμάσια τὸν ἀναγνώστη θὰ μπορούσε φυσικὰ ὁ συγγραφεὺς, μὲ τὴ λογοτεχνικὴ του φλέβα καὶ τὴν εὐαισθησία του νὰ παραθέσῃ καὶ ἀναλύσεις πεζῶν ἀριστουργημάτων, ἀλλὰ ἴσως ἀφιέρωση εἰδική, στὸ μέλλον, ἐργασία.

Ὑπάρχουν κι' ἄλλα βιβλία «αἰσθητικῶν ἀναλύσεων» ὅπως τοῦ Κλαμπετιανού, Σουμελίδου, Φλώρου, Θέμελη κ.λ.π., ἀλλὰ ἀπ' ὅ,τι ξαίρω μόνο ὁ κ. Τακάς ἀσχολεῖται μὲ τὸ παιδικὸ ποίημα τοῦ δημ. Σχολείου. Ὁ συγγραφεὺς, ποὺ τιμᾷ τὸ Σῶμα τῶν Ἐπιθεωρητῶν μας, πιστεύει ὅτι τὸ ὅλον ἔργον τῆς ἀγωγῆς ἐδραιώνεται μονάχα μὲ τὴν αἰσθητικὴ ἀγωγή. Ἔτσι εἶναι καὶ ἀφθονοὺς ὅλως αἰσθητικῆς ἀγωγῆς προσφέρει κατὰ πρῶτον ὁ ἑμμετρος λόγος καὶ τὸ τραγούδι. Ὅσα ἐπιτυγχάνονται σὲ μιὰ ὥρᾳ ἐξάρσεων καὶ δονήσεων, σκιρτημάτων καὶ αἰσθητικῶν τερψων μιᾶς καλῆς ὁλοκληρωμένης διδασκαλίας στήν αἴθουσα, δὲν ἐπιτυγχάνονται πούθενά ἄλλως πως. Μόνο τότε τὸ παιδί ζῇ στὸν κόσμον του, στὸν κόσμον τῶν συναισθημάτων καὶ τῶν ἰσθμῶν στὶς σφαῖρες τῆς φαντασίας. Μόνο τότε ἠλεκτρονίζεται ἡ σκέψις του κι' ἀναμοχλεύεται ὁ νεοκωμῶνος κόσμος του. Φεύγει τότε ἀπὸ τὸ σχολεῖο φρεσκαρισμένο, ἐξοὐλαμένο, ἡμερωμένο καὶ πλημμυρισμένο ἀπὸ ἀληθινὴ ψυχικὴ εὐφροσύνη. Τότε ἀρχίζει νὰ νοιώθῃ τὸν ἑαυτό του. Καὶ ἡ ἐπίδραση εὐεργετικὴ τοῦ ποιήματος—τραγουδιοῦ ἀρχισε νὰ σμιλεῖ τὸ χαρακτῆρα τοῦ ἀπλά στοῦ παιδιοῦ.

Εὐχαριστῶ τὸν κ. Τακά καὶ μαζί τὸν συγκαίρω γιὰ τὴν εὐγενὴ του προσφορά στὸ βωμὸ τῆς Ποιητικῆς Τέχνης.

ΕΥΘ. ΛΑΖΩΓΚΑΣ

Α

Κάτι ποὺ ἔλειπε

ΤΟ ΣΧΟΛΙΚΟ ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

Τῶν κ. κ. Εὐρ. καὶ Μ.χ. Παπαϊωάννου

Ἀπὸ τὴ θέση μου, ὡς φιλόλογου, θεωρῶ ὑποχρέωση νὰ ἐπικροτήσω μιὰ νέα προσπάθεια, ποὺ ἐγινε τώρα τελευταία, μοναδικὴ στὸ εἶδος τῆς ἐπιτυχία, γιὰ τὴν καλύτερη κατάρτιση τῶν μαθητῶν τοῦ δημοτικοῦ σχολείου καὶ τῶν μικροτέρων τάξεων τοῦ Γυμνασίου.

Πρόκειται γιὰ τὴν ἔκδοσιν ὁδο Σχολικῶν Λεξιλογίων ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν διηλῶν Εὐρ. καὶ Μ.χ. Παπαϊωάννου.

Ἡ μεγαλύτερη ἀποτυχία τῶν ὑποψηφίων γιὰ τὸ Γυμνάσιο κάθε χρόνον ὀφείλεται στὸ ζήτημα τῆς ὀρθογραφίας. Σὲ δίλημα συνειδήσεως ὑποβάλλεται ὁ φιλόλογος καθηγητὴς, ὅταν τοῦ παρουσιάσῃ ὁ ὑποψήφιος γιὰ τὸ Γυμνάσιο μαθητὴς-γραφτὸ ἐκθέσεως, ποὺ τὸ μὲν περιεχόμενό του βαθμολογεῖται μὲ 17, τὰ δὲ ὀρθογραφικὰ λάθη ἀνέρχονται σὲ πενήντα. Ὁ μεγάλος ἀριθμὸς τῶν ὀρθογραφικῶν αὐτῶν σφαλμάτων αἰτίαν ἔχει τὴν ἀτελή, κατὰ μέρος, γνώση τῆς ἐτυμολογίας καὶ τῆς σημασίας τῶν λέξεων ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ. Μιὰ ἄσπερς εἰκόνα τῆς λέξεως δίνει στὸν μαθητὴ μιὰ ἀτελὴ παραστάση, μιὰ συγκεχυμένη μορφή αὐτῆς.

Τὸ κενὸ ἀκριβῶς αὐτὸ ἔρχονται νὰ συμπληρώσουν μὲ τὸ «Σχολικὸ Λεξιλόγιον» τῶν οἱ κ. κ. Εὐριπίδης καὶ Μιχαῆλης Παπαϊωάννου.

Ἡ πρωτότυπη αὐτὴ ἰδέα τῶν Λεξιλογίων αὐτῶν, πρωτότυπη γιὰ τὸν τόπον μας, δὲν παρουσιάζει σήμερον πρωτοτυπία γιὰ τὰ περισσότερα Εὐρωπαϊκὰ κράτη καὶ τὴν Ἀμερική. Τὸ σύστημα τοῦτο ἀπὸ χρόνια πρὶν τὰ ἀνωτέρω κριτὴ ἔχουν ἀναγνωρίσει ὡς πρακτικώτατον καὶ ἔχουν εἰσαγάγει εἰς τὰ προγράμματα τῶν, ὡς εἰδικὸ μάθημα μὲ ἄριστα ἀποτελέσματα.

Ἡ γλωσσικὴ κατάρτιση τῶν μεθ' ὧν τοῦ δημ. σχολείου ὁ πλουτισμὸς τοῦ λεξιλογίου τους, ἡ διαμόρφωση τοῦ λεκτικοῦ τους ὅρου συντελεῖται μὲ τὰ Ἀναγνωστικά. Καὶ αὐτὰ ἀκριβῶς πῆραν ὡς βάση τὴν σύνταξιν τῶν Λεξιλογίων οἱ κ. κ. Εὐρ. καὶ Μ.χ. Παπαϊωάννου.

Μις σκεπὴ λογοῦν ὅλες τίς δύσκολες καὶ ἄγνωστες γιὰ τὸν μαθητὴ καὶ πρὸς φορὸς γιὰ μᾶς τοὺς ἰδίους λέξεις, ποὺ βρίσκονται σὲ κάθε πεζὴ καὶ ποιήμα τῶν Ἀναγνωστικῶν τῶν τεσσάρων τελευταίων τάξεων τοῦ δημ. σχολείου. Οἱ λέξεις ἀναλύονται καὶ ἐξηγούνται ὡς πρὸς τὴν σημασίαν τους μὲ ἀπλούστατον τρόπον, κατωληπτικὸν στὸ μαθητὴ.

Ὁ διδῶν κάθε φορὰ ποὺ θὰ διδάξῃ κάθε πεζὸ ἢ ποιητικὸ λογοτέχνημα στοὺς μαθητὰς του θὰ βρεθῇ ὁπωσδήποτε μπροστὴ σὲ λίγες ἢ περισσότερες ἄγνωστες λέξεις, ποὺ ὀφείλονται στοὺς ἱερωματισμοὺς ἢ στὴ τοπικὴ διαλεκτὸν τοῦ συγγραφέα. Τὶς λέξεις αὐτὰς πρέπει νὰ τίς ἐξηγήσῃ γιὰ νὰ γίνῃ τὸ μάθημα κατανοητὸν στοὺς μαθητὰς. Γιὰ τὴν ἐξήγησίν τους θὰ πρέπει νὰ τρεῖται σὲ ὀγκώδη καὶ πολλὰς φορὰς ἀνύπαρκτα γιὰ τὴν ἐτ' ὀχίᾳ λέξεϊά, μὲ σπατάλη χρόνου καὶ κόπου. Πετυχαίνει ὅμως ἄριστα στὸν σκοπὸν του καὶ στὸ ἔργον του μὲ τὰ ἀνωτέρω Λεξιλόγια. Μὲ τὴν χρῆσιν τῶν Λεξιλογίων ὑπὸ τῶν μαθητῶν προβληματίζεται τὸ ἑαυτὸ τοῦ παιδιοῦ, ἀναπτύσσεται καὶ ἡ αὐτενέργεια. Ἔτσι κάθε λέξη ποὺ θὰ τὴ βρῇ μόνο του στὸ Λεξιλόγιον, θὰ τὸ κούρασῃ καὶ θὰ τοῦ γίνῃ μιὰ παραστάσι σαφὴς στὸ μυαλὸν του, μὲ τὴν ὁρμὴν τῆς μορφῆς.

Οἱ κ. κ. Εὐρ. καὶ Μ.χ. Παπαϊωάννου γιὰ μιὰ καλύτερη χρῆσιν, μὰ καὶ γιὰ νὰ ἐξυπηρετήσουν ἀπὸ οἰκονομικῆς πλευρᾶς καὶ μαθητὴ καὶ νὰ γίνῃ κτήμα τῶν τῶν Λεξιλογίων ἐξέφωσαν τοῦτο χωρισμένον σὲ δύο μικρὰ ὁμίδια. Τὸ πρῶτον ἔχει βάσιν τὴν ὕλην τῆς Γ' καὶ Δ' καὶ τὸ δευτέρον τὰ Ἀναγνωστικά τῆς Ε' καὶ ΣΤ' τάξεως.

Πρέπει οἱ συντάκτες νὰ λάβουν σοβαρὰ ὑπ' ὄψιν τους τὴν ἐπιτυχὴ αὐτὴ ἐργασία καὶ νὰ ἐφ' ὁμοῦν τὸ σύστημα τοῦτο σὺς μαθητὰς τῆς. Καὶ τότε νὰ εἶναι βέβαιοι ὅτι θὰ αἰσθανθοῦν ἡθικὴ ἱκανοποίησιν ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματά της. Καὶ τοῦτο γιὰ τὸ «Σχολικὸ Λεξιλόγιον» ἔχει ὡς βάση του προηγουμένη ψυχολογικὴ παρατήρησι τῶν ἀδυναμιῶν τῶν μαθητῶν καὶ τὴ μελέτη τῶν ἀνεγνώρισμένων παιδαγωγικῶν συστημάτων τῶν προηγουμένων χρόνων.

Γεώργιος Ν. Μοσχόπουλος
Καθηγητὴς-Φιλόλογος

Η ΣΕΛΙΣ ΤΟΥ ΕΚΔΟΤΙΚΟΥ ΟΙΚΟΥ ΙΩ. ΚΑΜΠΑΝΑ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

1. Ρ. Osterrieth	: Εισαγωγή εις την ψυχολογίαν τοῦ παιδιοῦ (Μετ. Α. Κρέτσης) Δραχ. 50
2. 'Αντ. Τσίριμπα	: Γεν. Διδακτική » 60
3. 'Αντ. Τσίριμπα	: Ειδική Διδακτική » 80
4. Θ. Χαράλαμπίδου	: 'Εργον Παιδ. 'Επιστήμης » 35
5. Θ. Χαράλαμπίδου	: Θεμέλια Προσχολικῆς ἀγωγῆς » 10
6. Θ. Χαράλαμπίδου	: Μέτρα διὰ βελτίωσιν ἐκπ. σεως » 10
7. Θ. Χαράλαμπίδου	: 'Αναδιοργάνωσις Παιδαγωγικῶν 'Ακαδημιῶν » 15
8. Σ. Παγιατάκη	: Παιδαγωγικὴ ψυχολογία » 70
9. Σ. Παγιατάκη	: 'Οδηγητικὴ » 50
10. Θ. Φωτεινοπούλου	: 'Ιστορία τῆς 'Εκπαιδείσεως κατὰ τὴν 'Αρχαιότητα » 150
11. Γ. Ρούσκα	: Τὰ καθυστερημένα καὶ δύσκολα παιδιά στὴν οἰκογένεια » 60
12. Ν. Πετρούλακη	: Μεθοδολογικὸν πρόβλημα » 60
13. Ν. Πετρούλακη	: Ψυχολογία τῆς Προσαρμογῆς » 75
14. Ι. 'Αρχιμανδρίτου	: Τί παρατηρεῖ, τί ἐλέγχει, τί ἀξιολογεῖ ὁ ἐπιθεωρητής » 80
15. Τρ. Παπαθεοδώρου	: Εἰδικὴ Διδακτικὴ » 50
16. Κ. Καλατζή	: Διαταραχαὶ λόγου παιδ. ἡλικίας » 80
17. Β. Θεοφανοπούλου	: Αἱ Σιωπηραὶ ἐργασίαι » 15
18. Κ. 'Αλιφιεράκη	: Εἰκόνες μιᾶς ζωῆς » 50
19. Κ. 'Αλιφιεράκη	: Βασικαὶ 'Αρχαὶ Εἰδ. Διδακτ. » 50
20. Κ. 'Αλιφιεράκη	: 'Ομιλίαι καὶ Διατριβαὶ » 20
21. Β. 'Αμβροσίου	: Πῶς νὰ μορφ. τὰ 'Ελληνόπουλα » 25
22. Ι. Δασκαλάκη	: 'Επιληψία παιδ. ἡλικίας » 25
23. Α. Καραστεργίου	: 'Η λειτουργία τοῦ δημ. σχολ. » 20
24. Κ. Μαλούκου	: Διδακτικὴ καὶ ἐργασία » 60
25. Χ. Στεργιοπούλου	: 'Ο κινηματογράφος καὶ ἐπιδρ. » 20
26. Α. Τακά	: 'Εμεῖς καὶ τὰ παιδιά μας » 20
27. Α. Τακά	: 'Η διδασκαλία τοῦ ποιήματος » 30
28. Δ. Τσίγκαλου	: Πρώτῃ τάξη » 20
29. Σ. 'Ηλιοπούλου	: Τὸ μεταπολεμικὸ παιδί » 20
30. Ν. Ψωμοπούλου	: Πειράματα Φυσικῆς - Χημείας » 25
31. Βλαχιά-Σπυροπ.	: Τὸ παιδί » 50
32. Δ. Σίσκου	: Οἱ γονεῖς καὶ τὰ παιδιά τους » 30
33. Δ. Σίσκου	: 'Εθνικὰ θέματα » 20
34. Γ. Κυριαζοπούλου	: Αὐτοματοποιήσις τῆς τεχνικῆς καὶ ἀνθρωπισμός » 25
35. Κ. 'Αναγνωστοπ.	: Μέτρησις 'Ορθογρ. 'Επιδόσ. » 10
36. Γ. Δάνου	: 'Ολικὴ μέθοδος καὶ 'Ενιαία » 30
37. Δ. Κουτσουλέλου	: Δασκαλικοὶ Παλμοὶ » 20
38. Ε. Δευτεραίου	: Πρώτῃ ἀνάγνωσις καὶ γραφή » 30
39. Μ. Μπίγκα	: Διδακτικὴ ἀναγνώσεως » 20
40. Π. Εὐθυμίου	: Μάνα καὶ παιδί » 15
41. Ν. Κρητικῶ	: 'Επαναλήψεις - 'Εξετάσεις » 10
42. Β. Μυλωνά	: Ρυθμός - Κίνησις » 12
43. Α. Παπανδρέου	: Σύγχρονον Μονοτάξιον » 25
44. Α. Παπανδρέου	: Σύστημα καταμερισμοῦ μαθημάτων εἰς ομάδας » 15
45. Α. Σταυρουλάκη	: 'Αγωγή στὴν πράξη » 50
46. Α. Σταυρουλάκη	: Παιδαγωγικὰ 'Ερεθίσματα » 10
47. Παπανικολάου	: 'Ενιαία Συγκ. Διδασκαλία » 35

* Αποστέλλονται εἰς τοὺς ἐμβάζοντας τὴν ἀξίαν των ἐλεύθερα ἐξόδων

48. Ι. Κίτσαρᾶ	: Ψυχολογία τοῦ Πολιτισμοῦ Δραχ. 100
49. Γ. Ρούσκα	: 'Η μέθοδος Decroly » 40
50. Ε. Σταθοπούλου	: Αἱ Βιβλιοθήκαι » 30
51. Ε. Σταθοπούλου	: 'Οργάνωσις καὶ Λειτουργία Μαθητ. Κατασκηνώσεων » 20
52. Β. 'Αρβανίτη	: 'Η 'Ελ. Παιδεία ἐπὶ Τουρκοκρατ. » 20
53. Β. Κονιδιτσιώτη	: Μαιευτικὴ Παιδαγωγικὴ » 50
54. Ζάχου-Παπανικολ.	: Βασικὲς 'Αρχαὲς Νέου Σχολείου » 30
55. Γ. Μαραγκοδάκη	: 'Εσωσχολικὴ Μάθησις » 20
56. Θ. Καλλιτάρη	: Σκέψεις καὶ ζητήματα 'Εκπαιδευτικῆς—Παιδαγωγικῆς » 10

ΣΧΟΛΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

1. Κονόμου - Καψάκη	: Ν. Μάντζαρης - Μελοποιήσις 'Εθν. 'Τμνος » 36
2. Κ. Παπαπαναγιώτου	: Βασίλειος Βουλγαροκτόνος » 40
3. Κ. Παπαπαναγιώτου	: Θρησκευτικὲς μορφές » 30
4. Κ. Παπαπαναγιώτου	: 'Ασώτος Τίς » 40
5. Κ. Παπαπαναγιώτου	: Μέγας 'Αλέξανδρος » 30
6. Κ. Παπαπαναγιώτου	: 'Αλλεῖς ἀνθρώπων » 12
7. Πύρρου Στάρα	: Διδακτικὰ παραμύθια » 30
8. Α. Τακά	: Πανηγυρικοὶ λόγοι, 'Ομιλίαι » 20
9. Θ. Σπανοῦ	: 'Ομιλίαι εἰς ἐθνικὰς ἐορτάς » 22
10. Χ. Σακελλαρίου	: 'Ιστορίαι ἀπ' τῆς ζωῆς τῶν ζώων » 20
11. Γ. Γρηγοριάδου	: Οἱ Πόντιοι τοῦ Καυκάσου » 20
12. Θ. Παπαρρῖζου	: 'Αντίλοιοι τῆς Πέλλας » 15
13. 'Εκδόσις περιοδικῶ	: «ΠΟΡΕΙΑ» : Κ. Παλαμᾶς καὶ τὸ ἔργο του » 10
14. Γ. Γεωργίου	: Τὸ Μεσολλόγγι ἱστ. μονογρ. » 20
15. Α. Παπαδοπούλου	: 'Η δύναμις τῆς προσευχῆς » 20
16. Π. Παπαδοπούλου	: 'Η 'Εθνικὴ ἀντίστασις κατὰ τῆς Βουλγαρικῆς ἐπιδρομῆς » 20
14. 'Ανδριοπούλ.-Ρέβελα	: 'Η Μάννα (μελέτες) » 15

ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

1. Γαβαλά-Ντούζου κτλ.	: Σχολ. Γιορτὲς ἁδ. 50, δεμ. » 75
2. Π. 'Αντωνοπούλου	: 'Αλωση Πόλης » 12
3. Π. 'Αντωνοπούλου	: Παιδ. φλογ. ('Ανθολ. ποιήμ.) » 30
4. Π. 'Αντωνοπούλου	: Κρυφὸ Σχολεῖο » 20
5. Ε. Κουτσουβάλα	: Σχολικὸ μορφωτικὸ θέατρο » 20
6. Π. Μαντέλη	: 'Ολα γιὰ τὴν Πατρίδα » 10
7. Δ. Δάνου	: Χαρούμενες Γιορτὲς » 20
8. Θ. Κούκου	: Σχολικὴ Σκηνὴ » 10
9. Ι. Τρουλινῶ	: 'Αρχαδί - Μεσολόγγι » 15
10. Δ. Χατζηαμάλλου	: 'Αλαμάννα - Θεριομύλες » 10
11. Χρυσουλ.-Πάτερου	: Παιδικοὶ παλμοὶ » 15
12. Γ. Γεωργίου	: Στὴ γιορτὴ τῆς μητέρας » 10
13. Ι. Φερτινίδου	: Μάνα ἢ Κρητικὰ » 10
14. Ν. Σκόπα	: Παιδικὴ θυμὴλη » 20
15. Μ. Παπαδημητρίου	: Παιδικὸ Σχολικὸ Θέατρο » 25
16. Α. Δρακοπούλου	: Σχολ. ἐθνικὲς παραστάσεις » 20
17. Γ. Βαζάκα	: 'Η αἰδλία τοῦ σχολείου » 30
18. Δ. Χατζηαμάλλου	: Κίτρος ἡ ἀλύτρωτη » 10
19. Α. Σοῦκου	: Τὸ σχολεῖο γιορτάζει » 12
20. Β. Μυλωνά	: Παιδικὸ Θέατρο » 10

Ι. Α. ΚΙΤΣΑΡΑ :

ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΜΑΣ

'Ο ἄνθρωπος τῆς 'Ανατολῆς καὶ τῆς Δύσεως,
'Αθῆναι 1962, σελ. 560

Πρόκειται περὶ μοναδικοῦ, ἀντικειμενικοῦ, ἐπιστημονικοῦ καὶ πρωτοτύπου στὴ διεθνή βιβλιογραφία ἔργον. 'Απὸ τίς γραμμὲς καὶ τίς σελίδες του ἀποκαλύπτεται ὁ ἄνθρωπος καὶ ὁ ἀπ' αὐτοῦ τῆς ἐποχῆς μας, συμβουλευτὴν διὰ τὴν περαιτέρω πορεία τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τῆς 'Ελλάδος εἰδικώτερα. 'Η ἀξία τοῦ ἐν λόγω βιβλίου ἀνεγνωρίσθη ἐπισήμως, συνιστᾶται ἀπὸ 'Υπουργεῖα καὶ ὅλας τὰς Νομαρχίας καὶ ἐπιβάλλεται νὰ εἰσᾶχθῇ σὲ δημόσιες καὶ ἰδιωτικὲς βιβλιοθήκες.

Κ. ΑΛΙΦΙΕΡΑΚΗ

ΕΠΙΘΕΩΡΗΤΟΥ ΔΗΜ. ΣΧΟΛΕΙΩΝ

ΒΑΣΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙ ΕΙΔΙΚΗΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ (Β' ΕΚΔΟΣΙΣ)

Συνταιριάζεται ἀρμονικὰ διὰ τὴν πορείαν τῆς διδασκαλίας δλων τῶν μαθημάτων.

'Απαραίτητον βοήθημα διὰ τοὺς διδασκοντας.

ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣ: ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΡΟΥΣΚΑ ΤΑ ΚΑΘΥΣΤΕΡΗΜΕΝΑ & ΔΥΣΚΟΛΑ ΠΑΙΔΙΑ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ & ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

«Δέν ὑπάρχουν καθυστερημένα καὶ δύσκολα παιδιά!
'Υπάρχουν μόνον θύματα...»

Παιδικές Έκδόσεις Καμπανᾶ

ΤΟ ΒΗΜΑ 23.12.61

«..... Ὁ ἐκδοτικὸς οἶκος «Καμπανᾶ» προσφέρει εἰς τὰ παῖδιά τὴν ἱστορία τῆς ἐπαναστάσεως μέσα σὲ κείμενα εὐχάριστα καὶ εὐκολοδιάβαστα, ποὺ συμπληρώνουν καὶ σταθεροποιοῦν τὴν σχολικὴν τῶν μόρφωσιν

Ἡ ΒΡΑΔΥΝΗ 4.1.62

«..... πλούσια εἰκονογραφημένη σειρά πρωτοτύπων ἐκδόσεων γραμμένη, εἰδικὰ γιὰ παῖδιά ἀπὸ τοὺς γνωστότερους Ἑλλήνας συγγραφεῖς

ΕΘΝΟΣ 27.12.61

«..... ἐγράφησαν εἰδικῶς γιὰ μικρὰ καὶ μεγάλα παῖδιά καὶ ἔχουν παρουσιασθῇ εἰς πολυτελεῖς ὁμοιομόρφους ἐκδόσεις

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ 23.12.61

«..... μιὰ ὡραιότατη προσπάθεια τοῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου «Ἰω. Καμπανᾶ» νὰ δώσῃ τίς μεγάλες μορφές τοῦ 1821 σὲ ἀπλὴ καὶ ἀδρὰ ἐξιστόριση, νὰ γίνουν κατανοητὲς καὶ ν' ἀγαπηθοῦν ἀπὸ τὰ παῖδιά

Τέσσερα μοναδικὰ βιβλία γιὰ μικρὰ καὶ γιὰ μεγάλα παῖδιά ποὺ ἐκυκλοφόρησαν στὴ σειρά

ἩΡΩΕΣ ΤΟΥ 21,,

51 ● ΤΖΑΒΕΛΛΑΣ

ἡ ψυχὴ τοῦ Σουλίου

Τῆς

Σ. Μυροσιδῆ - Παπαδάκη

Δρ. 40

52 ● ΚΑΝΑΡΗΣ

ὁ μπουρλοτιέρης
τοῦ 21

Τοῦ Λάμπρου Κωστοπούλου

Δρ. 40

53 ● ΜΙΑΟΥΛΗΣ

ὁ μεγάλος ναύαρχος

Τοῦ Γ. Μπινιάρη

Δρ. 35

54 ● ΠΑΠΑΦΛΕΣΣΙΑΣ

ὁ

ἐπαναστάτης καλόγερος

Τοῦ Γερασίμου Σπαταλά

Δρ. 35

Εἶναι βιβλία παιδικὰ — ἱστορικά, ποὺ θὰ διαβάζωνται πάντοτε, ὅσο θὰ διαδίδεται καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Ἱστορία.

Προσεχῶς καὶ στὴν ἴδια σειρά θὰ κυκλοφορήσουν ὀκτὼ ἀκόμη μυθογραφίαι ἡρώων τῆς Ἐπαναστάσεως.

Τὰ πρῶτα τέσσερα βιβλία ἀπ' τὴ μεγάλη σειρά τῆς ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ «ΚΑΜΠΑΝΑ» ἤδη ἐκυκλοφόρησαν καὶ θὰ τὰ βρῆς σὲ ὅλα τὰ βιβλιοπωλεῖα τῆς Ἑλλάδος.

101 ● 7 ΦΙΛΟΙ

7 ΙΣΤΟΡΙΕΣ

Τοῦ Α. Κωστοπούλου

Δρ. 30

102 ● ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ

ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

Τοῦ Α. Γιάκου

Δρ. 35

103 ● ΣΤΗ ΧΩΡΑ

ΤΟΥ ΜΥΘΟΥ

Τοῦ Α. Γιάκου

Δρ. 35

104 ● ΔΙΓΕΝΗΣ

ΑΚΡΙΤΑΣ

Τοῦ Α. Γιάκου

Δρ. 35

- Βιβλία σὲ ἐξαιρετικὴ ἐμφάνιση
- Βιβλία σὲ σχῆμα μεγάλο
- Βιβλία στὴν πιὸ μικρὴ τιμὴ
- Βιβλία γραμμένα ἀπὸ Ἑλλήνες συγγραφεῖς

Ζητήσατέ τα σήμερα ἀπὸ τὸν βιβλιοπώλην σας πρὶν ἐξαντληθοῦν

ΕΘΝΟΣ 22.12.61

«... λογοτεχνικὰ βιβλία γιὰ παῖδιά τοῦ Α. Γιάκου «Διγενὴς Ἀκρίτας», «Κυπριακὰ Παραμύθια» καὶ «Στὴ χώρα τοῦ Μύθου», τοῦ Λάμπρου Κωστοπούλου «ἑπτὰ φίλοι ἑπτὰ ἱστορίες» παρουσιασμένα ὅλα εἰς τὴν ἰδίαν πολυτελὴ ἐμφάνισιν

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ 22.12.61

«..... ἔχουν παρουσιασθῇ εἰς πολυτελεῖς ὁμοιομόρφους ἐκδόσεις μὲ πολύχρωμα πλαστικὰ ἐξώφυλλα καὶ ὁλοσέλιδες καλλιτεχνικὲς εἰκόνες

ΤΑ ΝΕΑ 27.12.61

«..... ἀξιόλογα βιβλία εἰς τὰς ἐκδόσεις Ἰω. Καμπανᾶ τὰ ὁποῖα ἐγράφησαν εἰδικὰ γιὰ μικρὰ καὶ μεγάλα παῖδιά

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ 25.2.62

«..... ὁ «Βασίλειος Διγενὴς Ἀκρίτας», «Στὴ χώρα τοῦ Μύθου» καὶ τὰ «Παραμύθια τῆς Κύπρου» βιβλία τοῦ Α. Γιάκου τὰ τύπωσε ὁ οἶκος Ἰω. Καμπανᾶ ἔχουμε μιὰ προσπάθεια πολὺ ἀξιοσημείωτη: ἀπλούστευση τῶν ἐκφραστικῶν μέσων, καλὴ ὁργάνωση τοῦ μύθου, διακριτικὴ διατύπωση τοῦ ἐπιμυθίου. Ἔτσι ὁ μικρὸς ἀναγνώστης κερδίζει τὰ εὐκολώτερα καὶ γίνεται πιστὸς φίλος τοῦ βιβλίου

Ἀποστέλλονται εἰς τοὺς ἐμβάζοντας τὴν ἀξίαν των, ἐλεύθερα ταχυδρομικῶν ἐξόδων